

**T.C.
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BÖLÜMÜ**

**IRAK KUZEYİNDEKİ ENERJİ KAYNAKLARININ
KÜRT DEVLET OLUŞUMUNA ETKİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**HAZIRLAYAN
Mehmet Bora SANYÜREK**

**TEZ DANIŞMANI
Yrd.Doç.Dr. Poyraz GÜRSON**

Ankara–2012

**T.C.
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BÖLÜMÜ**

**IRAK KUZEYİNDEKİ ENERJİ KAYNAKLARININ
KÜRT DEVLET OLUŞUMUNA ETKİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**HAZIRLAYAN
Mehmet Bora SANYÜREK**

**TEZ DANIŞMANI
Yrd.Doç.Dr. Poyraz GÜRSON**

Ankara-2012

T.C.

ATILIM ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Mehmet Bora SANYÜREK tarafından hazırlanan "Irak Kuzeyindeki Enerji Kaynaklarının Kürt Devlet Oluşumuna Etkisi" başlıklı bu çalışma, 06.06.2012 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'nda yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

İmza

Yrd.Doç.Dr. Cenk AYĞUL (Başkan)

İmza

Yrd.Doç.Dr. Poyraz GÜRSON (Danışman)

İmza

Doç.Dr. Ulvi KESER (Üye)

ÖNSÖZ

Musul Vilayeti'nin, Ankara Antlaşması sonrasında, Irak'a bağlanmasıyla, Kürtler ve Türkmenler için yeni bir dönem başlamıştır. Parçası oldukları Anadolu coğrafyasından koparılan bu insanlar, İngiltere'nin insafına bırakılmışlardır. Türkmenler genel olarak Irak toplumuna adapte olmayı tercih ederken, Kürtler Irak Devleti'ne karşı sürekli isyan halinde olmuşlardır. Bu isyanlar genellikle İran ve İsrail gibi Irak'a rakip devletlerin çıkarları doğrultusunda gerçekleşirken, ABD-Sovyetler Birliği de Irak üzerinde etkinlik / hâkimiyet mücadelesine girdiklerinde Kürtleri kullanmaktan çekinmemişlerdir. Kürtlerin silahlı faaliyetleri neticesinde, Birinci Körfez Savaşı sonrasında, devletleşmenin ilk adımları atılmış, ABD'nin Irak işgalinden sonra ise anayasal özerklik elde edilmiştir.

Kürt özerk yönetimi, konjonktürel gelişmelerin de desteğiyle, bağımsız bir devlet olma yoluna gitmektedir. Bu konu Türkiye tarafından hassasiyetle takip edilmektedir. Ancak, ülkemiz açısından bu kadar önem arz eden bir konuda, ne yazık ki zengin bir kaynak birikimi bulunmamaktadır.

Yapılan çalışmada konunun tarihi derinliğine inilerek, mesele sosyolojik, ekonomik, politik, çok boyutlu olarak ele alınmıştır.

Tez çalışmamın hazırlanması sürecinde danışmanlığımı yürüten ve her türlü desteği veren kıymetli hocam Yrd.Doç.Dr. Poyraz GÜRSON'a, yaptığı önerilerle ve temin ettiği kaynaklarla çalışmalarına ışık tutan değerli ağabeyim Yrd.Doç.Dr. Serhat ERKMEN'e, ilkokuldan yüksek lisansa kadar üzerimde emeği geçen tüm öğretmenlerime, hayatımın her aşamasında yanımda olan biricik aileme ve tezimin yazım aşamasında motivasyonumun yüksek tutulmasını sağlayan sevgili eşim Nesrin KARACA'ya şükranlarımı sunarım.

Mehmet Bora SANYÜREK

İÇİNDEKİLER

Tez Onay Sayfası.....	i
Önsöz.....	ii
İçindekiler.....	iii
Kısaltmalar Listesi.....	viii
Haritalar Listesi.....	x
Tablolar Listesi.....	x
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

IRAK, EL CEZİRE VE IRAK KUZEYİ KAVRAMLARI

1.1. IRAK VE EL CEZİRE KAVRAMLARI.....	5
1.2. IRAK KUZEYİ KAVRAMI.....	6

İKİNCİ BÖLÜM

IRAK KUZEYİNİN COĞRAFİ, EKONOMİK VE DEMOGRAFİK DURUMU

2.1. COĞRAFİ DURUM.....	8
2.2. EKONOMİK DURUM.....	9
2.3. DEMOGRAFİK DURUM.....	10

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

IRAK KÜRTLERİNİN SOSYAL DURUMU

3.1. KÜRTLERİN KÖKENİ.....	14
----------------------------	----

3.2.	TARİHİ DURUM.....	15
3.3.	KÜRT DİLİ.....	19
3.4.	DİNİ DURUM.....	20
3.5.	KÜRTLERİN YAŞADIĞI İÇ ÇATIŞMALARIN NEDENLERİ.....	21
3.6.	KÜRTLERİN MİLLET OLARAK TANIMLANAMAMASI.....	21
3.7.	KÜRT DEVLETİ KURULMASININ ÖNÜNDEKİ ENGELLER.....	21

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MUSUL SORUNU

4.1.	DÜNYADA PETROL KULLANIMININ YAYGINLAŞMASI.....	23
4.2.	MUSUL BÖLGESİNDEKİ PETROL KAYNAKLARI.....	24
4.3.	İNGİLTERE VE FRANSA'NIN MUSUL PAZARLIĞI.....	26
4.4.	İNGİLTERE'NİN KÜRDİSTAN PLANI.....	27
4.5.	MİSAK-I MİLLİ'DE MUSUL.....	28
4.6.	LOZAN'DA MUSUL SORUNU.....	29
4.7.	ANKARA ANTLAŞMASI.....	30

BEŞİNCİ BÖLÜM

İRAK KUZEYİNDEKİ SİYASİ GELİŞMELER

5.1.	1918-1958 YILLARI ARASINDA İRAK KÜRTLERİ.....	32
5.2.	1958-1980 YILLARI ARASINDA İRAK KÜRTLERİ.....	35
5.3.	1980-2003 YILLARI ARASINDA İRAK KÜRTLERİ.....	41
5.3.1.	İran-İrak Savaşı Dönemi.....	41
5.3.2.	İrak'ın Kuveyt'i İşgali ve Körfez Savaşı.....	43
5.3.3.	Bölgesel Kürt Yönetiminin Kuruluşu.....	45

5.3.4.	Irak Kuzeyindeki Siyasi Partiler.....	47
5.3.4.1.	Kürdistan Demokratik Partisi (KDP).....	47
5.3.4.2.	Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB).....	49
5.3.4.3.	Goran (Değişim) Listesi.....	50
5.3.4.4.	Kürdistan İslami Hareketi (KİH).....	50
5.3.4.5.	Kürdistan İslami Cemiyeti (KİC).....	50
5.3.4.6.	Kürdistan İslami Birliği (KİB).....	51
5.3.5.	Irak Kürtlerinin Aralarındaki İç Çatışmalar ve Uzlaştırma Süreçleri.....	52
5.3.5.1.	KDP-KYB Uyuşmazlığının Sebepleri.....	52
5.3.5.2.	Tarafları Uzlaştırma Çabaları.....	53
5.3.5.3.	Washington Anlaşması.....	55
5.3.5.4.	Washington Anlaşması Sonrası Gelişmeler.....	56
5.4.	ABD’NİN IRAK İŞGALİ SONRASINDAKİ GELİŞMELER.....	57

ALTINCI BÖLÜM

IRAK KUZEYİNDE FAALİYET GÖSTEREN PETROL ŞİRKETLERİ

6.1.	IRAK PETROLLERİNİN GENEL DURUMU.....	61
6.2.	IRAK’TA FAALİYET GÖSTEREN PETROL ŞİRKETLERİ.....	62
6.3.	İKYY’NİN PETROL VE DOĞAL GAZ POLİTİKASI.....	67
6.4.	İKYY’NİN ANLAŞMA İMZALADIĞI ŞİRKETLER.....	70
6.4.1.	Addax / Oryx / Sinopec.....	70
6.4.2.	Afren.....	71
6.4.3.	Crescent Petroleum.....	71
6.4.4.	Dana Gas.....	72

6.4.5.	DNO.....	73
6.4.6.	ExxonMobil.....	74
6.4.7.	Gazprom.....	76
6.4.8.	Genel Enerji.....	77
6.4.9.	General Exploration Partners (GEP).....	78
6.4.10.	Gulf Keystone Petroleum (GKP).....	78
6.4.11.	Heritage Oil.....	79
6.4.12.	Hess.....	79
6.4.13.	HKN.....	80
6.4.14.	Hunt Oil.....	81
6.4.15.	Kalegran.....	81
6.4.16.	Korean National Oil Company (KNOC).....	81
6.4.17.	Marathon.....	82
6.4.18.	Murphy.....	83
6.4.19.	Niko Resources.....	84
6.4.20.	Oil Search Limited.....	84
6.4.21.	OMV (Osterreichischen Mineralöl Verwaltung).....	85
6.4.22.	Petoil.....	86
6.4.23.	Petroceltic.....	86
6.4.24.	Prime Natural Resources (PNR).....	86
6.4.25.	Reliance Industries Limited (RIL).....	87
6.4.26.	Repsol S.A.	87
6.4.27.	Sterling.....	88
6.4.28.	Talisman Energy.....	88
6.4.29.	Total.....	89

6.4.30.	Vast Exploration.....	90
6.4.31.	Western Zagros.....	90
6.5.	IRAK HİDROKARBON YASA TASARISI.....	90
6.6.	İKYY’NİN ÇOK ULUSLU ŞİRKETLER İLE İLİŞKİSİ.....	91
6.7.	IRAK KUZEYİNDEKİ PETROL SAHALARININ PKK’YA ETKİSİ...95	

YEDİNCİ BÖLÜM

KÜRESEL VE BÖLGESEL AKTÖRLERİN KÜRT POLİTİKASI

7.1.	KÜRESEL AKTÖRLER.....	96
7.1.1.	Amerika Birleşik Devletleri (ABD).....	96
7.1.2.	Avrupa Birliği (AB).....	98
7.1.3.	İngiltere.....	99
7.1.4.	Rusya.....	101
7.1.5.	Çin.....	102
7.2.	BÖLGESEL AKTÖRLER.....	103
7.2.1.	Türkiye.....	103
7.2.2.	İran.....	104
7.2.3.	Suriye.....	105
7.2.4.	İsrail.....	105
	SONUÇ.....	107
	KAYNAKÇA.....	111
	ÖZET.....	133
	ABSTRACT.....	134

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
Afren	: African Energy
BAE	: Birleşik Arap Emirlikleri
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
BM	: Birleşmiş Milletler
BP	: British Petroleum Company
CFP	: Compagnie Française des Pétroles (Fransız Petrol Şirketi)
CNOOC	: China Offshore Oil Corporation
DNO	: Det Norske Olijeselskap
GAP	: Güneydoğu Anadolu Projesi
Gazprom	: Gazovaya Promyshlennost (Gaz Endüstrisi)
GEP	: General Exploration Partners
GKP	: Gulf Keystone Petroleum
IDGYY	: Irak Devleti Geçici Yönetim Yasası
IGYK	: Irak Geçici Yönetim Konseyi
IKBY	: Irak Kuzeyi Bölgesel Yönetimi
IKYY	: Irak Kuzeyi Yerel Yönetimi
INC	: Irak Ulusal Kongresi
KBY	: Kürdistan Bölgesel Yönetimi
KDP	: Kürdistan Demokratik Partisi
KİB	: Kürdistan İslami Birliği
KİC	: Kürdistan İslami Cemaati
KİH	: Kürdistan İslami Hareketi
KNOC	: Korean National Oil Company

KRG	: Kurdistan Regional Government (Kürdistan Bölgesel Yönetimi / KBY)
KYB	: Kürdistan Yurtseverler Birliği
LNG	: Liquefied Natural Gas (Sıvılaştırılmış Doğalgaz)
LPG	: Liquefied Petroleum Gas (Sıvılaştırılmış Petrol Gazı)
MENASA	: Middle East, North Africa, South Asia (Ortadoğu, Kuzey Afrika, Güney Asya)
MIY	: Merkezi Irak Yönetimi
MOL	: Hungarian Oil and Gas Company
OMV	: Osterreichischen Mineralöl Verwaltung
OPEC	: Organisation Petroleum Exporting Countries (Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü)
OSL	: Oil Search Limited
PAK	: Partiya Azadi Kürdistan (Kürdistan Özgürlük Partisi)
PEDCO	: Korea Petroleum Development Corporation
Petoil	: Petrol ve Petrol Ürünleri Uluslararası Arama ve İşletme A.Ş.
PKK	: Partiya Karkaren Kürdistan (Kürdistan İşçi Partisi)
PNR	: Prime Natural Resources
PO	: Petrol Ofisi
PYG	: Papua Yeni Gine
Repsol	: Refinería de Petróleos de Escombreras Sol
RIL	: Reliance Industries Limited
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TPAO	: Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı
UNMOVIC	: Birleşmiş Miller İzleme, Doğrulama ve İnceleme Komisyonu
YKK	: Yüksek Koordinasyon Konseyi

HARİTALAR LİSTESİ

- Harita-1** : Osmanlı Devleti'nin Son Dönemlerinde Irak Coğrafyası
- Harita-2** : Irak Kuzeyinde Yer Alan Şehirler
- Harita-3** : Irak Kuzeyinde İhtilafı Alanlar
- Harita-4** : İlk 3 Turda İhalesi Gerçekleştirilen Petrol ve Doğalgaz Sahaları
- Harita-5** : Irak Kuzeyinde Anlaşma Yapılan Petrol Sahaları-1
- Harita-6** : Irak Kuzeyinde Anlaşma Yapılan Petrol Sahaları-2
- Harita-7** : Irak Kuzeyinde İhalesi Yapılmamış Petrol Sahaları
- Harita-8** : Khor Mor ve Chemchemal Gaz Sahaları
- Harita-9** : ExxonMobil'in Irak Kuzeyinde İşleteceği Sahalar

TABLolar LİSTESİ

- Tablo-1** : Yıllara Göre Irak Nüfusu (1977-2009)
- Tablo-2** : Irak Kuzeyinin Nüfusu (1997-2009)
- Tablo-3** : Dünyanın En Büyük Petrol Şirketleri
- Tablo-4** : Petrol Sahaları ve İhaleleri Kazanan Şirketler
- Tablo-5** : Doğalgaz Sahaları ve İhaleleri Kazanan Şirketler
- Tablo-6** : Petrol İhalelerinde Başarılı Olan Şirketler
- Tablo-7** : Doğalgaz İhalelerinde Başarılı Olan Şirketler
- Tablo-8** : Irak Kuzeyinde Faaliyet Gösteren Petrol Şirketleri

GİRİŞ

Ortadoğu coğrafyası tarihin ilk çağlarından beri medeniyetin beşiği olmuştur. Tarihe Mezopotamya Uygarlığı olarak nam salan bu coğrafya, siyaset bilimindeki refah toplumu kavramının ilk örneklerini teşkil ederken, sonu gelmeyen savaşların da merkezi haline gelmiştir.

Kutsal kitaplara göre Hz. Adem'in çocukları Habil ve Kabil'in araları, kıskançlık yüzünden açılmıştır. Bu kıskançlığa daha fazla tahammül edemeyen ağabey Kabil, kardeşi Habil'i öldürmüştür. Tarihin ilk savaşı ve kardeş katliamı olarak geçen bu olay sonrasında, Allah Kabil'i, onun soyundan olanlar ile yaşadıkları coğrafyanın huzur bulmaması için lanetler. İnsanlığın ilk yerleşim yeri olduğu öne sürülen Ortadoğu'da, lanetlendiği yönündeki dini iddiaları doğrularcasına, günümüze kadar kanlı savaşlar devam etmiştir.

İnsanlığın ilk yerleşik hayata geçtiği ve tarım toplumu olarak şekillendiği dönemlerde, modern tarım tekniklerini geliştiren ve büyük tarım kentleri kuran Ortadoğu coğrafyası, etrafındaki güçlü medeniyetler ile coğrafi konumu sayesinde ticari ilişkilerini de geliştirmiştir. Doğudan batıya doğru uzanan göç dalgalarının, önemli bir kısmının, geçiş güzergâhı olan Ortadoğu, çeşitli kavimlerin kaynaşmasına olanak sağlamıştır.

İslamiyet'in ortaya çıkmasıyla kurulan ve genişleyen İslam İmparatorluğu, İran'dan İspanya'ya kadar geniş bir coğrafyaya hükmetmiştir. Arapların temel unsur olduğu bu güçlü devlet yapısı, Dört Halife Dönemi sonrasında da toplumsal bölünmeler yaşamıştır. Emeviler ve sonrasında Abbasiler ile devam eden bölge hâkimiyeti, daha sonrasında Türklere geçmiştir. Önce Selçuklular, sonrasında ise Mısır'da Memlûklüler, İran'da Safeviler, Anadolu'dan Arap Yarımadası'nın ucuna kadar ise Osmanlılar, bölgeye hâkim olmuşlardır. Bu devletler arasındaki rekabette uzun yıllar devam etmiş, Yavuz Sultan Selim sonrasında ise Mısır Osmanlı Devleti'ne bağlanmıştır.

Osmanlı Devleti'nin, teknolojik yönden çağın gerisinde kalması ve yönetsel hataları nedeniyle zayıflamaya başlamasıyla, toprak kayıpları başlamış, en son Birinci Dünya Savaşı sonrasında, batılılarca hasta adam olarak görülen Osmanlı Devleti'nin son toprakları paylaşılmaya başlamıştır. Bu paylaşım göre Balkanlardaki uluslar bağımsızlığını kazanmış, petrol zengini Ortadoğu coğrafyası ise İngiltere ve Fransa arasında paylaşılmıştır.

O dönemin şartlarında daha geniş bir alana yayılan ve büyük bir deniz gücünü elinde bulunduran sömürge imparatorluğu İngiltere daha stratejik hareket ederek, hem İran, hem de Irak, Arabistan gibi Arap yoğunluklu ülkeleri ele geçirmiş, petrol kaynakları olmayan bölgeleri ise Fransa'ya bırakmıştır. Bununla beraber İngiltere Rusların Ortadoğu'ya inmelerini engellemiş ve ABD'ye kendine ait petrolden pay vererek, Ortadoğu siyasetine karışmasını engellemeyi başarmıştır.

İngiltere'nin başını çektiği batılı devletler, yeni Ortadoğu ülkelerinin sınırlarını neredeyse cetvelle belirleyerek, toplumsal bölünmüşlüğü gerçekleştirmişlerdir. Ortadoğu halklarının neredeyse tamamı Müslümanken, kendi aralarında Şii-Sünni olarak bölünmüşlük yaşamaktadırlar. Ayrıca devlet geleneği olan Araplar, Farslar ve Türklerle beraber, genellikle Türklerle kader ortaklığı yapmış olan, ancak tarihi kökenleri hakkında uzlaşmış net bilgiler bulunmayan Kürtler de, Ortadoğu gerçeğinde dördüncü halk olarak yerlerini almışlardır.

İngiltere sömürgeleştirdiği Ortadoğu ülkelerinin sınırlarını ve rejimlerini oluştururken, dini ve etnik ayrımları başarıyla kullanmıştır. Bu maksatla Şiiilerin çoğunlukta olduğu ülkelerde Sünni yönetimler kurulmuş, bunun yanı sıra farklı etnik grupların milliyetçi duyguları diri tutularak, söz konusu rejimlerin kontrolden çıkması durumunda, tehdit aracı olarak kullanılması planlanmıştır.

Bu politikanın en güzel örneği Irak'ta uygulanmıştır. Nüfusunun %60'ının üzerinde Şii nüfusa sahip Irak'ta, Arapların yanı sıra Kürtler ve Türkmenler de bulunmaktadır.

Ancak rejim, azınlıkta olan Sünni Araplar üzerine kurulmuş, bu şekilde Şii İran'la yakınlaşma eğiliminde olan Şii Araplar baskı altında tutulmuş, bununla beraber Türkiye'yle yakınlık içerisinde olan Türkmenler yok sayılmış, Kürtler ise siyasi ve askeri yönden desteklenerek, Irak içerisinde ihtiyaç duyulan dönemlerde, istikrarsızlaştırıcı unsur olarak başarıyla kullanılmıştır. Ayrıca Irak kuzeyindeki Kürtler İran, Türkiye ve Suriye için de tehdit aracı olarak kullanılarak, bu ülkelerin batı güdümünden çıkmaları engellenmeye çalışılmıştır.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında, eski gücünde olmayan İngiltere, tüm dünyada olduğu gibi, Ortadoğu'da da politikalarının uygulayıcılığını ABD'ye bırakmıştır. Savaştan güçlenerek çıkan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin etki alanı içerisine giren ülkelerde kurduğu uluslararası sistemde, komünist ideolojiyi yayması, batılı kapitalist devletlerce endişeyle karşılanmıştır. Ancak savaşın galiplerinin de, mağluplarının da, savaştan yıkılarak veya büyük kayıplar vererek çıkmaları nedeniyle, Sovyetler Birliği ile boy ölçüşmeleri mümkün gözükmemekteydi. Bu nedenle yeni dünya düzeni, iki kutup üzerinde şekillenmiş, kutuplardan birinin merkezi Sovyetler Birliği olurken, diğeri ABD etrafında şekillenmiştir.

Yeni güç merkezi ABD olurken, İngiliz politikalarının devamlılığı sağlanmıştır. Her iki devletin de, Ortadoğu politikalarının temel öncelikleri; sahip oldukları petrol kaynaklarının güvenliğinin sağlanması, üretilen petrolün batı pazarlarına sorunsuzca aktarılması, Sovyetler Birliği'nin bölgeye yönelik genişlemesinin engellenmesi, bölge devletlerinden birinin veya bir kaçının, batılı ülkelerin çıkarlarını tehdit edecek kadar gelişmesinin engellenmesi üzerine kurulmuştur. Bu hususlara ilaveten, İkinci Dünya savaşı sonrasında kurulan İsrail'in güvenliği, ABD'nin temel öncelikleri arasında yerini almıştır.

İngiltere tarafından şekillendirilen, ABD tarafından da devam ettirilen batılı Ortadoğu stratejisinde, Kürtler temel rol oynamaktadır. Başlangıçta Osmanlı Devleti'nin topraklarını paylaşmak ve petrol kaynaklarını ele geçirmek üzere kurulu bu strateji çerçevesinde, bölge küçük devletlere bölünmüştür.

Kürtler ise Türkiye, İran, Irak ve Suriye olmak üzere dört ayrı ülkeye dağıtılmışlardır. Böylece bu dört ülkede de, Kürtler, bağımsız Kürdistan vaadiyle kandırılarak, istikrarsızlaştırıcı unsur olarak kullanılmışlardır.

Irak'ın bugünkü durumu incelendiğinde, Irak kuzeyinde bağımsızlık yolunda ilerleyen bir Kürt yönetimi göze çarpmaktadır. Başta Türkiye olmak üzere birçok ülkede tartışma konusu olan bu Kürt yönetimi, bölge ülkeleri tarafından tehdit olarak algılanırken, bölge dışı devletler tarafından yeni bir aktör olarak algılanmıştır. Ortadoğu petrollerinden pay alan başta ABD ve İngiltere gibi ülkeler ise, bu yönetimi, bölgeyi yönetmek ve bölge ülkelerine daha ileri boyutta baskı kurabilmek için yeni bir aktör olarak görmekle birlikte, bu bölge ülkelerini tamamen kaybetmemek için şimdilik bağımsız Kürt devletine taraftar gözükmemektedirler. Çünkü batılı devletlerin temel önceliği, bölge petrolünün dünya pazarlarına sorunsuz aktarılması ve İsrail'in güvenliğinin sağlanması üzerine kuruludur. Ancak bağımsız bir Kürt devleti kurulması durumunda, bölge ikinci bir İsrail sendromuyla çalkalanacak ve deniz bağlantısı bulunmayan bu ülkenin dünya piyasalarına petrol ihracı durma noktasına gelecektir.

Çalışmamızda, meselenin tarihi derinliğine inilerek, Irak'taki Kürt olgusu, çok boyutlu olarak ele alınacaktır. Kürtlerin demografik, sosyolojik ve ekonomik durumları, bölge içi ve bölge dışı aktörlerin amaçlarıyla karşılaştırılarak, Birinci Körfez Savaşı sonrasında fiili olarak ortaya çıkan, ABD'nin Irak işgali sonrasında ise anayasal özellik kazanarak bağımsızlık yönünde ilerleyen Kürt özerkliği, petrol kaynakları üzerinde kurulmak istenen hâkimiyet paralelinde irdelenecektir.

Bağımsız Kürt devleti ihtimalinin, tüm boyutlarıyla irdelenmesi sonrasında, bölgesel ve küresel etkileri analiz edilecek, çıkan sonuçlar doğrultusunda Türkiye'nin alternatifleri değerlendirilerek, stratejik öngörüler ve tavsiyeler ortaya konulacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

IRAK, EL CEZİRE VE IRAK KUZEYİ KAVRAMLARI

1.1. IRAK VE EL CEZİRE KAVRAMLARI

Bugünkü Irak, Osmanlı Devleti sınırları içerisindeyken, güneyde Basra, orta kesimlerde Bağdat, kuzeyde ise Musul vilayetleri olmak üzere 3 ayrı vilayet şeklinde yönetilmiştir. (Bkz. Harita-1)

Harita-1: Osmanlı Devleti'nin Son Dönemlerinde Irak Coğrafyası¹

¹http://4.bp.blogspot.com/_yCnIK3xg848/TU9vC_J47_I/AAAAAAAAALA/hV2gGN_LV14/s1600/1914-Iraq.gif (Erişim Tarihi: 05.08.2012)

Söz konusu vilayetlerden Bağdat ile Basra, tarih boyunca Irak; Musul bölgesi ise El-Cezire adları ile bilinmektedir. Irak ve El-Cezire bölgeleri, birbirlerinden farklı tarihi, coğrafi ve etnik özellikler göstermelerine karşın, I. Dünya Savaşı'nın sonunda İngiliz siyasetine uygun olarak, Irak adı altında birleştirilmiştir.² Bu şekilde, Türkmen, Kürt, Hıristiyan, Yahudi, Sünni ve Şii Arap gibi birbirinden çok farklı toplulukları barındıran Musul, Bağdat ve Basra eyaletlerinin birleştirilmesi ile Irak Devleti oluşturulmuştur.³ Ayrıca Osmanlı Devleti döneminde bu bölgeye, yönetim merkezine (İstanbul'a) uzak olduğu için "Irak" denildiği yönünde de rivayetler mevcuttur.

1.2. IRAK KUZEYİ KAVRAMI

Kuzey Irak'ın tarihi sınırlarının; "Musul ve Şehrizer'u oluşturan bölgenin sınırları güneyden; Hadise ve Remadi'den ve bir diğer görüşe göre Tikrit'ten başlayarak kuzeyde Zaho ve bazen Cizre'ye, doğudan Ravenduz ve Köysanck, batıdan Zor kazasına kadar uzanan alan"⁴ olarak ifade edilmekte olup, bu alan Osmanlı Devleti'nde Musul eyaletinin sınırlarını çizmektedir.

Başka bir tanımlamaya göre Kuzey Irak; 1970 yılında Irak yönetiminin Kürtlerle yapmış olduğu özerklik antlaşması neticesinde, Süleymaniye, Erbil ve Dohuk illerini kapsayan bölgedir. Bu tanımlamadaki Kuzey Irak; Soran (Süleymaniye) ve Behdinan (Erbil, Dohuk) bölgesi olarak ikiye ayrılır. Bu iki bölgeyi ayıran büyük Zap suyunun doğusu Soran, batısı ise Behdinan bölgesidir.⁵ Söz konusu Kuzey Irak bölgesi; kuzeyde Türkiye, doğu ve kuzey doğusunda İran, batısında Suriye sınırı olan Irak'ın yaklaşık %18'ine karşılık gelen 80 bin km²'lik bir alanı kapsamaktadır.⁶

² Suphi Saatçi, Tarihi Gelişim İçinde Irak'ta Türk Varlığı, Tarihi Araştırmalar ve Dokümantasyon Merkezi Kurma ve Geliştirme Vakfı Yayınları, İstanbul, 1996, s.19.

³ Mesut Özcan, Sorunlu Miras Irak, Küre Yayınları, İstanbul, 2003, s.7.

⁴ Sinan Marufoğlu, Osmanlı Döneminde Kuzey Irak, 1.Basım, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1998, s.29.

⁵ Mustafa Balbay, Irak Bataklığında Türkmen-Amerikan İlişkileri, Cumhuriyet Kitapları Yayınları, İstanbul, 2004, s.113.

⁶ a.g.e., s.102.

Kuzey Irak olarak tanımlanan bölgede, ABD'nin, 2003 yılında Irak'ı işgal etmesi sonrasında, Irak Anayasası'nda belirtildiği şekliyle Kürdistan Bölgesel Yönetimi (Kurdistan Regional Government / KRG) kurulmuştur. Ancak Türkiye, duyduğu güvenlik ve siyasi kaygıları nedeniyle, söz konusu oluşumu, başlangıçta Irak Kuzeyi Bölgesel Yönetimi (IKBY), daha sonrasında ise Irak Kuzeyi Yerel Yönetimi (IKYY) olarak isimlendirmiştir. Türkiye'nin "Kürdistan" terimine olan hassasiyetini eleştiren bazı kaynaklarda; "Kürdistan teriminin ilk kez Selçuklu Prensi Sencer tarafından kullanıldığı, bu adla bir eyalet kurulduğu, o günkü Kürdistan'ın bugünkü İran'da bulunan Kürt bölgesi olduğu, ayrıca Osmanlı Devleti'nde de Kürt tımar sistemini ifade eden bir Kürdistan eyaletinin bulunduğu" iddia edilmektedir.⁷

Türk resmi makamları, ulusal hassasiyetler nedeniyle, "Kürdistan" teriminden rahatsızlık duymakla birlikte, "Kuzey Irak" ifadesi yerine "Irak Kuzeyi" ifadesini kullanmaktadır. Diğer taraftan Misak-ı Milli sınırlarımız içerisinde bulunan, ancak Cumhuriyetimizin ilk yıllarındaki siyasi, ekonomik ve askeri yetersizliklerimiz nedeniyle, sınırlarımıza dâhil edemediğimiz bu coğrafya için; Irak toprakları içerisinde kuzeyde yer alan bir bölgeyi ifade eden "Kuzey Irak" tabiri yerine, Irak topraklarının kuzeyinde ama dışında bir alanı ifade edebilen "Irak Kuzeyi" ifadesinin daha uygun olduğu düşünülerek, çalışmamızın ilerleyen kısımlarında "Irak Kuzeyi" tanımı kullanılacaktır.

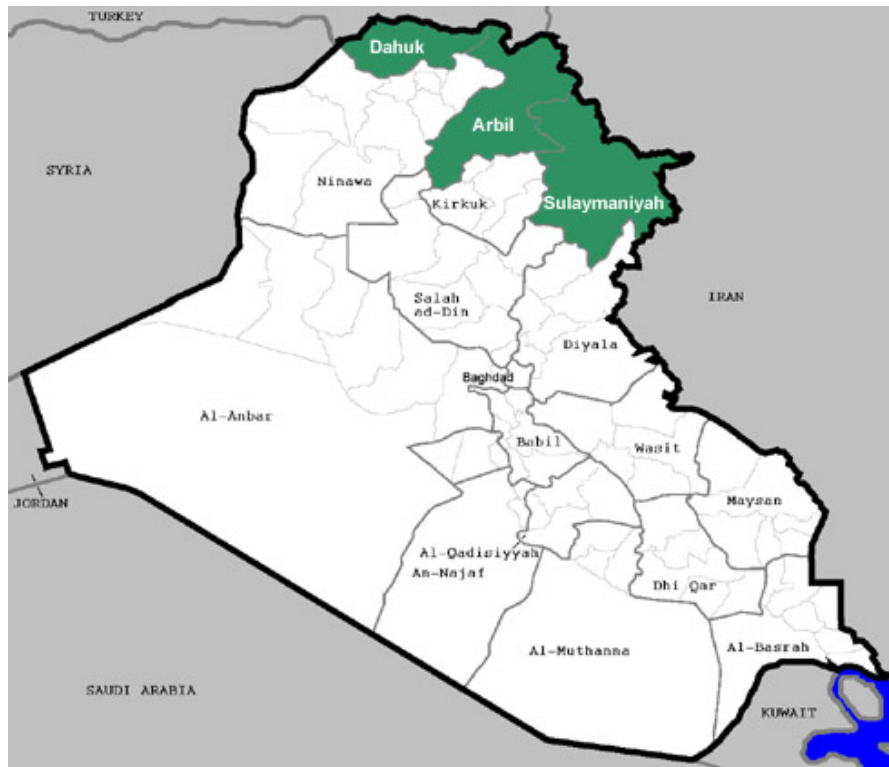
⁷ Bazin Nikitin, Kürtler (1. Cilt), 1.Basım, Özgürlük Yolu Yayınları, İstanbul, 1976, s.56.

İKİNCİ BÖLÜM

IRAK KUZEYİNİN COĞRAFİ, EKONOMİK VE DEMOGRAFİK DURUMU

2.1. COĞRAFİ DURUM

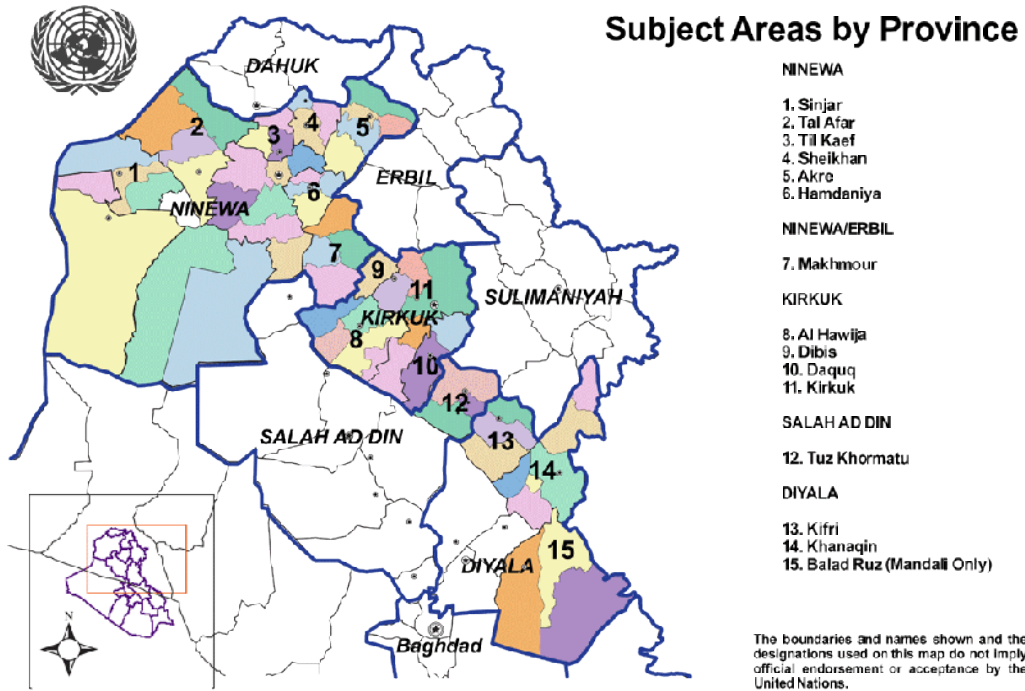
Irak Kuzeyi, Dohuk, Erbil ve Süleymaniye şehirlerini kapsamaktadır. (Bkz. Harita-2) Ancak Irak Kuzeyi Yerel Yönetimi'nde hâkimiyeti elinde bulunduran unsurlar, uzun yıllardır, Kerkük ilinin tamamı ile Musul, Selahaddin ve Diyala illerinin bazı ilçelerini de sınırları içine katma arayışı içerisindeyler. (Bkz. Harita-3)

Harita-2: Irak Kuzeyinde Yer Alan Şehirler⁸

Irak Kuzeyi 80 bin km²'lik bir alanı kapsamakta olup, bölgenin kuzeyini, 305 km uzunluğundaki Türkiye-Irak sınırının tamamı, doğusunu ise, Irak-İran sınırının yaklaşık 470 km uzunluğundaki bölümü sınırlamaktadır.⁹

⁸<http://3.bp.blogspot.com/X5qUjG3B9mU/TfU6GpOX8PI/AAAAAAAAAYc/YCNKyGDaAQM/s1600/Iraq-Kurdistan-map.jpg> (Erişim Tarihi: 05.08.2012)

Harita-3: Irak Kuzeyinde İhtilafli Alanlar¹⁰

Irak Kuzeyini yeryüzü şekilleri bakımından yüksek ve alçak dağlık alanlar olmak üzere iki bölgeye ayırmak mümkündür. Yüksek dağlık alanlar İran, Irak ve Türkiye sınırını oluşturan yüksek dağlardan meydana gelmektedir. Bu bölgede dağların ortalama yükseltisi 2100-3600 metre arasında değişmektedir. Alçak dağlık alanlar ise; yüksek dağlık alanlardan sonra gelen, kuzeyden güneye doğru uzanan alanları oluşturmaktadır. Ayrıca alçak dağlık alanlardan da güneye doğru ilerledikçe, Dicle nehrine doğru birkaç ova (Hamrin, Dibeke, Erbil Ovaları) yer almaktadır.¹¹

2.2. EKONOMİK DURUM

Bölgede yeterli kalifiye işgücü ve sermaye birikimi ile ticaret kültürü bulunmamasından dolayı, güçlü bir ekonomik yapı kurulamamıştır. Bölgenin dağlık coğrafi yapısı nedeniyle de tarımsal faaliyetler sınırlı kalmaktadır.

⁹ Ümit Özdağ, Türkiye, Kuzey Irak ve PKK (Bir Gayri Nizami Savaşın Anatomisi), ASAM Yayınları, Ankara, 1999, s.16.

¹⁰ <http://4.bp.blogspot.com/f4bLXzNGPMI/TksAexOo43I/AAAAAAAAAfs/fvLzouOAvyl/s1600/disputed+territories> (Erişim Tarihi: 05.08.2012)

¹¹ Yılmaz Tezcan, Kuzey Irak-2010 (Muhtemel Gelişmeler), HAK Basımevi, İstanbul, 1996, s.82.

Zirai alanların sınırlı olmasının yanı sıra, Saddam Hüseyin döneminde tarımla geçinen köylü nüfusun, ordugâh denen şehirlerde iskân edilmesiyle, tarımsal üretim iyice düşmüştür. Bu uygulamayı gerçekleştiren Saddam Hüseyin'in, muhtemel Kürt isyanlarında, isyancıların beslenme sorunları yaşayarak dirençlerini kırmayı hedeflediği söylenebilecektir.

ABD'nin 2003 yılında Irak'ı işgal etmesiyle, Irak Kuzeyinin ekonomisi normalleşmeye başlamıştır. Özellikle Erbil ve Süleymaniye'de açılan üniversitelerle, işgücü ihtiyacı duyulan alanlarda öğrenci yetiştirilmeye başlanmış, diğer taraftan yabancı sermayeyi teşvik edici yasal düzenlemeler yapılarak uluslararası şirketlerin bölgede yatırım yapmaları sağlanmıştır.

IKYY'nin gelirleri arasında Türkiye'ye açılan Habur (Halil İbrahim) Sınır Kapısı ile İran'a açılan Hacı Umran Sınır Kapısı'ndan elde edilen gümrük vergileri önemli bir yer tutmaktadır. Ayrıca Irak Merkezi Yönetimi'nin yıllık bütçesinin %17'si IKYY'ye aktarılmaktadır. Söz konusu gelirin 2011 yılı rakamlarına göre 7 milyar Dolar civarında olduğu tahmin edilmektedir.

Tüm Irak'ta olduğu gibi, Irak kuzeyinde de zengin petrol ve doğalgaz yataklarının bulunduğu bilinmektedir. Irak Parlamentosunca halen kabul edilmiş bir Hidro-Karbon Kanunu bulunmamasına rağmen, IKYY 2007 yılında çıkardığı Petrol ve Gaz Kanunu uyarınca, uluslararası enerji şirketleriyle çok sayıda arama ve üretim anlaşması imzalamıştır.

Irak Kuzeyinde, petrol ve doğalgazın yanı sıra; Dohuk-Zaho arasında zengin kömür yatakları, Erbil-Dohuk arasında kalan bölge ile Süleymaniye-Halepçe civarında uranyum yatakları bulunmaktadır. Ayrıca Dohuk ve Süleymaniye'de demir, bakır, mermer ve kömür, Suriye sınırında kükürt yatakları, Musul yakınlarındaki Mıshrak'ta ise sülfür rezervi bulunmaktadır.¹²

2.3. DEMOGRAFİK DURUM

Irak Kuzeyinin, demografik durumu ve dağılımı ile ilgili net bilgi bulunmamakla birlikte, yapılan çalışmalar, eski nüfus kayıtları ve geçmiş dönemlerde yapılan sayımlara dayandırılarak hesaplanmaktadır.

¹² Irak Ülke Kitabı, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2003, s.6-6.

İsmet Paşa Lozan Barış Konferansı'nda, bölge nüfusu ve etnik dağılıma ilişkin olarak; Musul Vilayeti'nde yerleşik nüfusun %80'inin Türk ve Kürt olduğunu, buna göre 503.000 olarak tahmin edilen nüfusun, 263.380'inin Kürt, 146.960'ünün Türk, 43.210'unun Arap, 18.000'inin Yezidi, 31.000'inin gayrimüslim olduğunu ileri sürmüştür.¹³

Irak genelinde yapılan nüfus sayımlarından, 1957 yılındaki dışında, hiçbir sayımda, etnik aidiyet sorusu sorulmamıştır. Bu nedenle etnik dağılıma ilişkin yapılan hesaplamalarda, 1957 nüfus sayımındaki oranlar dikkate alınarak, genel nüfus miktarı içinde dağılım yapılmaktadır. Söz konusu nüfus sayımında, Irak nüfusunun %65'inin Arap, %18'inin Kürt, %12'sinin Türkmen, %3'ünün Asuri / Süryani, %2'sinin ise diğer azınlıklara mensup gruplardan oluştuğu tespit edilmiştir.¹⁴

Irak'ta 10 yılda bir nüfus sayımları yapılmaya devam edilmektedir. Buna göre, Irak nüfusunun 1977 yılında 12.000.000, 1987 yılında 16.335.000, 1997 yılında ise 22.046.000 olduğu tespit edilmiştir.¹⁵ Ancak, 2003 yılındaki ABD işgali sonrasında çeşitli güvenlik sorunları nedeniyle 2007 yılında yapılması gereken sayım gerçekleştirilememiştir. Bu nedenle 2007 yılına ilişkin rakamlar, resmi kayıtlar baz alınarak hesaplanmış ve Irak İstatistik Kurumu tarafından, Irak nüfusunun 29.682.000 olduğu açıklanmıştır. (Tablo-1)

2009 yılında ise Irak nüfusunun 32.105.000 olduğu tahmin edilmektedir.¹⁶ Buna göre, 1957 yılından beri etnik unsurların aynı oranda arttığı ve dağılımın değişmediği (%65 Arap, %18 Kürt, %12 Türkmen, %5 diğer gruplar) dikkate alınır, nüfusun; 20.868.250'sinin Arap, 5.778.900'ünün Kürt, 3.852.600'ünün Türkmen olduğu söylenebilecektir.

¹³ Seha Meray, Lozan Barış Konferansı / Tutanaklar-Belgeler, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1972, c.1/3, s.42.

¹⁴ Mesut Savaş, ABD'nin Irak Harekatı'nın Türkiye'ye Etkileri, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Harp Akademileri Komutanlığı, İstanbul, 2004, s.3-4.

¹⁵ Irak İstatistikleri, Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM), Ankara, Ocak 2012, s.14.

¹⁶ a.g.r., s.14.

TABLO-1: YILLARA GÖRE IRAK NÜFUSU (1977-2009)¹⁷			
Yıl	Toplam	Yıl	Toplam
* 1977	12000	1993	19478
1978	12405	1994	20007
1979	12821	1995	20536
1980	13238	1996	21124
1981	13669	*1997	22046
1982	14110	1998	22702
1983	14586	1999	23382
1984	15077	2000	24086
1985	15585	2001	24813
1986	16110	2002	25565
*1987	16335	2003	26340
1988	16882	2004	27139
1989	17428	2005	27963
1990	17890	2006	28810
1991	18419	2007	29682
1992	18949	2008	31895
* Nüfus sayımı sonuçları		2009	32105

2009 yılı tahminlerine göre, IKYY nüfusunun 3.991.928 olduğu (Erbil: 1.471.053, Dohuk: 968.901, Süleymaniye: 1.551.974) değerlendirilmektedir. (Tablo-2) Söz konusu nüfusun %80'ini Kürtler, %15'ini Türkmenler, %5'ini ise Hıristiyanlar, Araplar ve Yezidiler teşkil etmektedir.¹⁸ Bu oranlar dikkate alındığında, IKYY nüfusunun; 3.200.000'inin Kürt, 600.000'inin Türkmen olduğu değerlendirilmektedir.

¹⁷ a.g.r., s.14.

¹⁸ Kemal Öztekin, Kuzey Irak'ta Ekonomik Durum, Karanet, Aralık 2006, s.1.

TABLO-2: IRAK KUZEYİNİN NÜFUSU (1997-2009) ¹⁹									
VİLAYETLER		1997		2007		2008		2009	
İHTİLAFLI ALANLAR	DİYALA	1.135.2 23	3.931.246	1.560.6 21	5.273.731	1.318.3 51	5.540.397	1.370.5 37	5.898.527
	MUSUL	2.042.8 52		2.811.0 91		3.026.1 21		3.237.9 18	
	KERKÜK	753.171		902.019		1.195.9 25		1.290.0 72	
İKYY	DOHUK	402.970	2.861.701	505.491	3.941.529	984.719	4.199.031	968.901	3.991.928
	ERBİL	1.095.9 92		1.542.4 21		1.527.0 90		1.471.0 53	
	SÜLEYMANİ YE	1.362.7 39		1.893.6 17		1.687.2 22		1.551.9 74	
TOPLAM		3.614.872		7.654.639		8.421.077		8.519.918	

¹⁹ ORSAM, Irak İstatistikleri, a.g.r., s.17, 24, 26, 27.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

IRAK KÜRTLERİNİN SOSYAL DURUMU

3.1. KÜRTLERİN KÖKENİ

Kürtlerin kökenine ilişkin tartışmalarda, siyasal Kürtçüler Kürtlerin kökenini çok eski çağlara dayandırma arayışı içerisinde. Ancak elde yeterince veri olmadığından dolayı, iddialarını efsaneler ve sembollerle destekleme arayışı içerisine girmişlerdir.²⁰ Ancak, Kürt tarihinin en ayrıntılı ve değerli kaynağı olarak kabul edilen Şeref Han'ın yazdığı Şerefname'de bile, Kürt boylarının kökeni hakkında bir görüş olmadığı, daha ziyade birbirine zıt rivayetlerin bir araya getirildiği dikkat çekmektedir.²¹ Bu hususlar göz önünde tutulduğunda, Kürtlerin kökeni konusunda ciddi görüş ayrılıklarının var olduğu sonucuna varabiliriz.

Kürtlerin kökeni meselesiyle ilgili bilinen üç önemli efsane vardır. Bunlardan ilki, Kürtlerin kökenini İranlılara dayandıran Demirci Kawa / Zalim Dahhak efsanesidir.²² İkinci efsane, Kürtlerin kökenini Türklere dayandıran Oğuz Han'ın, Hz.Peygamber'e gönderdiği Buğduz adlı elçi ile ilgilidir.²³ Bilinen üçüncü efsane ise Kürtlerin kökenini Araplara dayandıran ve Kürtlerin Hz.Davut'un oğlu Hz.Süleyman'ın köle kızlarından türediklerine ilişkin efsanedir.²⁴

Kürtlerin kökenine ilişkin yapılan bilimsel araştırmalarda ise, Kürtlerin kökeninin Mezopotamya'da var olan eski kavimlere, Medlere, Ermenilere ve hatta Araplara dayandıran farklı görüşler öne sürülmektedir.

²⁰ David Mc Dowall, Modern Kürt Tarihi (çev. Neşenur Domaniç), Doruk Yayınları, İstanbul, 2004, s.25.

²¹ Aydın Taneri, Türkistanlı bir Türk Boyu Kürtler, TKAE Yayınları, Ankara, 1983, s.5.

²² Abdulhaluk M. Çay, Her Yönüyle Kürt Dosyası, İlgı Yayınları, Ankara, 1993, s.39-41.

²³ a.g.e., s.41-42.

²⁴ Azmi Süslü, Kürtler ve Sosyal Gelişmeleri, Tanmak Yayınları, Ankara, 1993, s.32.

Kürtlerin kökeninin Mezopotamya'daki eski kavimlere dayandıran görüşe göre, Kürtlerin atası Karduk yada Kardü olarak zikredilen, Dicle Nehri ile Cudi Dağı arasında yerleşik olan topluluktur.²⁵

Rus Kürdolog Minorsky ise; Kardukların doğusunda bulunan Kürtie'lerin şimdiki Kürtlerin atası olduğunu ve Kürtie'lerin köken itibarıyla Medler olduğunu ileri sürmüştür.²⁶

Araplar Kürt kelimesi yerine, Kürtler anlamına gelen Ekrad kelimesini kullanmışlardır. Kürt kelimesini İslam tarihinde ilk defa kullanan İslam coğrafyacısı olan Mesudî, Kürtlerin kökeni hakkında Hz.Süleyman'la ilgili efsaneyi anlatarak Kürtlerin kökeninin Araplar olduğunu ileri sürmüştür.²⁷

Rusya ile İngiltere ve Fransa gibi batılı devletlerin başkentlerinde kurulan Kürt enstitülerinde faaliyet gösteren bazı araştırmacılar, Kürtlerin kökeninin Ermenilere dayandığı şeklinde bazı iddialar ileri sürmektedirler. Bu iddialar, bölgeyi sömürgeleştirmek isteyen batılı devletler ile sıcak denizlere inme siyaseti izleyen Rusya tarafından doğal bir müttefik olarak görülen Ermenilerin karşısında en etkin bölgesel güç olarak görülen Kürtleri, kendi taraflarına çekmek veya en azından tarafsız hale getirmek arayışından başka bir şey değildir. Nitekim Kürtler ile Ermenilerin aynı kökten geldiğine ilişkin, referans kabul edilebilecek hiçbir tarihi kaynak bulunmamaktadır.

Kürtlerin kökenine ilişkin, hangi rivayet ortaya atılırsa atılsın, sadece son bin yıllık bilinen tarihte bile, Kürtlerle Türklerin kader ortaklığı içerisinde olduğu, birçok acıyı ve mutluluğu birlikte yaşadıkları bilinmektedir.

3.2. TARİHİ DURUM

Kürtlerin tarihi derinliklerine ilişkin net bilgiler bulunmamakla birlikte, Türkler gibi Orta Asya kökenli oldukları ve Türklerle birlikte İran üzerinden batıya doğru göç ettikleri yönünde güçlü emareler mevcuttur.

²⁵ Abdülhaluk Çay, Her Yönüyle ..., a.g.e., s.34.

²⁶ Vladimir Minorsky, Kürtler, Doz Yayınevi, İstanbul, 1997, s.24.

²⁷ Abdülhaluk Çay, a.g.e., s.58.

Abbasiler döneminde, Orta Asya'dan gelen Türk toplulukları, verimli tarım alanlarında iskân edilip, askeri birliklerde istihdam edilirken, Kürtler Bizans sınırındaki dağlık arazilere yerleştirilerek devletin kuzey sınırları güvence altına alınmaya çalışılmıştır. Bu bölgeye yerleştirilen Kürtlerin karşısında ise, Bizans Devleti sınırlarını korumaları maksadıyla sınır bölgelerine yerleştirilen Ermeniler yer almaktadır. Abbasilerin Türkler ve Kürtlere yönelik izlediği iskân ve istihdam politikası sonucu, Araplar Türkleri köylüler, köyde yaşayanlar anlamına gelen "Etrak", Kürtleri ise dağlılar, dağda yaşayanlar anlamına gelen "Ekrad" kelimeleri ile ifade etmişlerdir.

Moğolların Ortadoğu'ya yönelik istilaları sonucunda zayıflayan Abbasi Devleti'nin boşluğunu, Selçuklu Devleti doldurmuştur. Anadolu'yu Türkleştirme ve İslamlaştırma politikası izleyen Selçuklular, Tuğrul Bey'in hükümdarlığı döneminde, Türkmen boylarını Azerbaycan'a yerleştirip Bizans Devleti ile Ermeni bölgelerine akınlar yapılmasını sağlamışlardır. Ayrıca Tuğrul Bey, Anadolu'ya yönelik Türk göçlerinin yönlendirilmesi maksadıyla, Diyarbakır bölgesindeki Kürt Mervan Beyliği'nden destek istemiştir.²⁸

Selçukluların Bağdat'taki İslam halifesini Moğolların esaretinden kurtarmaları, Kürt bölgelerinde daha kolay ilerlenmesine yardımcı olmuştur.²⁹ Mervan Beyi Ahmet İbn Mervan'ın Tuğrul Bey'e bağlılığını sunmasının ardından da Kürtler ve Türkmenler arasındaki stratejik işbirliği gelişmiştir. Malazgirt Savaşı bu işbirliğinde bir dönüm noktası olmuştur. Toplam 50.000 kişiyi bulan Büyük Selçuklu Ordusu'nda Kürt Mervan Emirliği'ne mensup 10.000 Müslüman Kürt süvarisi yer almıştır.³⁰

Selçuklu Devleti, Malazgirt Savaşı'ndan sonra, Sultan Sencer döneminde, başkenti bugünkü İran'ın Hamedan şehri olan "Kürdistan" isimli bir vilayet kurmuş ve başına da bir Oğuz beyini tayin etmiştir.³¹

²⁸ Ali Sevim, Malazgirt Meydan Savaşı, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1971, s.1-5.

²⁹ Şeref Han, Şerefname Kürt Tarihi, 3.Basım, çev. M. Emin Bozarıslan, Deng Yayınları, İstanbul, 2006, s.25.

³⁰ Osman Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, Turan Neşriyat Yurdu, İstanbul, 1971, s.25; Sevim, a.g.e., s.66.

³¹ Thomas Bois, Vladimir Minorsky, D. N. Mac Kenzie, Kürtler ve Kürdistan, çev. Kamuran Fıratlı, Doz Yayınları, İstanbul, 1996, s.73.

12. Yüzyıl'ın ikinci yarısında, Türkmen boylarıyla Kürt toplulukları arasında, ekonomik sebeplerle çok ciddi çatışmalar meydana gelmiştir. Bu çatışmaların en şiddetlisi 1185 yılında başlamış ve 8-10 yıl sürmüştür. Türklerle Kürtlerin kendi aralarında savaşmaya başlamasından faydalanan Ermeni ve Gürcü krallıkları ise, bölgeyi baskı altına alarak çok büyük ekonomik ve sosyal buhrana sebep olmuşlardır.³²

13. yüzyılın ilk yarısında Moğollar Anadolu'ya girmiş ve 1242'de Moğollar ile Erzincan-Erzurum hattında ilk çatışmalar başlamıştır. Söz konusu çatışmalar sonucunda, Sivas, Kayseri, Malatya, Urfa şehirleri, Moğollar tarafından istila edilmiş ve 10 binlerce Türkmen ve Kürt öldürülmüştür.³³ Moğollar bölgede merkezi Musul olan Diyarbakır ve merkezi Ahlat olan Van vilayetlerini kurmuştur.³⁴ 1258'de Moğol Hanı Hülagü, Bağdat seferi dönüşünde Musul bölgesi, Diyarbakır, Cizre, Mardin ve Hakkâri üzerinde kanlı harekâtlar düzenlemiştir.

Bölgedeki Moğol etkinliğinin zayıflamasından sonra, Kürtlerin yaşadığı alanlarda Karakoyunlu ve Akkoyunlu Devletlerinin nüfuzu artmıştır. Kürt beyleri, 15. yüzyılın başlarında, Van merkezli Karakoyunlularla ittifak yapmış ve Moğol istilalarında tahrip edilen aşiret yapılarını ve otoritelerini onarmaya çalışmıştır. Özellikle Alevi/Şii Kürtler tarafından desteklenen Karakoyunlular³⁵ Timur'la yaptıkları savaşlarda kendilerinden faydalanmıştır.

15. yüzyıl ortalarında Mardin, Diyarbakır, Harput (Elazığ) ve Erzincan civarındaki Kürtlere hâkim olan Akkoyunlular, 1460'tan sonra Uzun Hasan'la birlikte doğuya doğru genişlemeye başlamıştır. Fatih Sultan Mehmet döneminde, Osmanlıların Akkoyunlulara büyük bir darbe vurarak zayıflatmasıyla, Safeviler Anadolu'ya doğru genişleme imkanı bulmuş ve Akkoyunlu Devleti'nin varlığına son vermişlerdir.

³² Osman Turan, Doğu Anadolu Türk Beylikleri Tarihi, Turan Neşriyat Yurdu, İstanbul, 1973, s.173-177.

³³ Turan, Selçuklular Zamanında..., s.427-443.

³⁴ Faruk Sümer, Kara Koyunlular, Türk Tarih Kurum Yayınları, Ankara, 1992, s.33.

³⁵ Garo Sasuni, Kürt Ulusal Hareketleri ve 15. YY'dan Günümüze Ermeni Kürt İlişkileri, çev. Bedros Zartaryan ve Memo Yetkin, Med Yayınevi, İstanbul, 1992, s.27.

Akkoyunlu Devleti'nin ortadan kaldırılmasıyla, Kürt bölgeleri Safevilerin kontrolü altına girmiştir. Ancak Safevi Hükümdarı Şah İsmail, Kürtlere gerektiğinden sert davranmış ve kendisine bağlılığını bildiren Kürt beylerini bile yerinden etmiştir.³⁶ Osmanlı sınırlarına dayanan Safevi Devleti, bu dönemde Doğu Anadolu'da Şiilik propagandası yaparak, bölgedeki Osmanlı hâkimiyetine zayıflatma arayışı içerisine girmiştir.

Trabzon Valiliği döneminde Şah İsmail'in Doğu Anadolu'daki faaliyetlerinden rahatsız olan Yavuz Sultan Selim, 1512'de tahta geçmesiyle Safevilerin egemenliği altındaki Kürtlerle işbirliği arayışlarına girmiştir. Bu maksatla, 20 yıl kadar Akkoyunlu Devleti'nde önemli görevlerde bulunan ve bu devletin yıkılmasından sonra Osmanlı hizmetine giren Mevlana İdris Bitlisi görevlendirilmiştir. Kürt beylerinin ve aşiretlerinin, Safevilere karşı Osmanlı Devleti'ne destek vermelerini sağlayan Bitlisi'nin aracılığıyla, 1514 yılında imzalanan Amasya Anlaşması'yla, 20 civarındaki Kürt beyi Yavuz Sultan Selim'e bağlılıklarını bildirmiştir.³⁷

Kürtlerin desteğini alan Osmanlı Devleti, 1514'te yapılan Çaldıran Savaşı'nda Safevilere karşı büyük bir zafer kazanmış ve savaştan hemen sonra Tebriz ele geçirmiştir.

Kürt aşiretlerinin Safevi tehdidine karşı koymalarından memnun kalan Osmanlı Devleti, merkezi Diyarbakır olan Musul, Bitlis, Mardin, Harput, Dersim ve Çapakçur'u kapsayan bir vilayet oluşturmuş³⁸ ve bu vilayetin yönetimini İdris-i Bitlisi'ye vermiştir.³⁹ Kanuni Sultan Süleyman devrinde ise yapılan yeni bir düzenleme ile Van vilayeti oluşturulmuştur.

İran'a komşu olan bu vilayetler, doğu seferlerinde ordunun hareket noktasını teşkil etmekle birlikte, Safevi Devleti'nin ileriki yıllarda yapacağı tacizlere karşı tampon bölge vazifesi görmüşlerdir.⁴⁰

³⁶ Sasuni, a.g.e., s.36.

³⁷ M. Emin Zeki, Kürdistan Tarihi, 2.Basım, Beybun Yayınları, Ankara, 1992, s.83.

³⁸ Bayram Kodaman, Sultan II. Abdülhamid Devri Doğu Anadolu Politikası, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1987, s.12.

³⁹ Mehmet Bayraktar, Bitlisli İdris, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1991, s.10.

⁴⁰ Kodaman, a.g.e., s.12.

İran ile Osmanlı Devleti arasında, 1639 yılında Kasr-ı Şirin Antlaşması'nın imzalanmasıyla, İran sınırı tehdit olma özelliğini kaybetmiştir. İran sınırının güvence altına alınmasıyla, yerel Kürt yönetimlerinin, Osmanlı idari sistemine entegre edilmesine çalışılmıştır. Söz konusu reformlarla ıslah edilmeye çalışılan yönetimler arasında; Soran⁴¹ (Erbil ve çevresi), Baban (Süleymaniye ve Kerkük'ün bir bölümü), Behdinan⁴² (Zaho, Dohuk, Akra, Amediye ve Zebar bölgeleri) ve Cizre merkezli Botan (Mardin, Şırnak, Hakkâri) beylikleri yer almaktaydı.

Özellikle 1800'lü yılların başlarında, 2. Mahmut tarafından başlatılan idari reformlardan olumsuz etkilenen bu Kürt yönetimleri, özerk yapılarını korumak maksadıyla, Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklanmışlardır. Söz konusu ayaklanmaların Osmanlı-Rus Savaşlarının olduğu esnada gerçekleşmeleri ve beyliklerin İran ile istikrar bozucu yakınlaşma göstermeleri, Osmanlı Devleti'ni kökten çözüm bulma arayışlarına yöneltmiştir. Bu kapsamda; Soran Beyliği'ne 1837'de, Behdinan Beyliği'ne 1841'de, Baban Beyliği'ne 1847'de, Botan Beyliği'ne ise 1848'de son verilmiştir. Botan'daki beyin ortadan kaldırılmasıyla, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki idari özerkliğe sahip Kürt beyliklerinin tasfiye süreci tamamlanmıştır.

3.3. KÜRT DİLİ

Türkiye, İran, Irak ve Suriye'de geniş kullanım alanı olan Kürtçe, çok sayıda alt lehçeye sahiptir. Söz konusu lehçelerden⁴³; Kurmanci (Türkiye, Suriye, İran'ın kuzey bölgeleri ve Irak'ta Zap suyuna kadar olan bölümde), Sorani (Irak'ta Zap suyunun güneyinde ve İran'ın Kürdistan eyaletinde), Gorani (Suriye), Zazaki (Bingöl, Tunceli, Diyarbakır, Elazığ, Şanlıurfa civarı), Kirmanşahi, Leki başlıca Kürt lehçeleri arasında sayılır. Ancak Zazaki lehçesini Kürtçe'ye dahil etmeyen çok sayıda dilbilimci bulunmaktadır.

⁴¹ C. J. Edmonds, Kürtler, Türkler ve Araplar, Kuzeydoğu Irak'ta Siyaset, Seyahat ve İnceleme (1919-1925) (Çeviren: Serdar Şengül, Serap Şengül), Avesta Yayınları, İstanbul, 2003, s.28.

⁴² a.g.e., s.27.

⁴³ Kerim Yıldız, Irak Kürtleri, 1.Basım, Belge Yayınları, İstanbul, 2005, s.23.

Yazılı bir edebiyatı olmayan Kürtçe'nin, aynı lehçeleri arasında bile önemli farklılıklar görülebilmekte ve başta Türkçe ile Farsça olmak üzere diğer bölge dillerinin etkisi altında kaldığı söylenmektedir. Petersburg Bilimler Akademisi tarafından yayımlanan Kürtçe-Rusça-Almanca Lügat'ta⁴⁴ bulunan 8378 kelimenin; 2230'ü Farsça, 3080'i Türkçe, 2000'i Arapça, 370'i Pehlevi Dialektiği, 220'si Ermenice, 108'i Keldanice, 60'ı Çerkezce, 20'si Gürcüce kökenli olup, 300'ünün menşei bilinmemektedir.⁴⁵

3.4. DİNİ DURUM

Irak nüfusunun % 55'i Şii, % 42'si Sünni olmak üzere % 97'si Müslümandır. Nüfusun geri kalan %3'lük kısmını ise Süryani, Asuri, Keldani ve Nasturi gibi topluluklar oluşturmaktadırlar.⁴⁶

Irak'taki; Arapların %60'ının Şii, %40'ının Sünni, Türkmenlerin %75'inin Sünni, %25'inin Şii, Kürtlerin ise %80'inin Sünni, %15'inin Şii, %5'e yakın bir kesiminin ise Yezidi oldukları değerlendirilmektedir.⁴⁷ Ayrıca Sünni Kürtler tamamen Şafi mezhebine mensup olmakla birlikte, Behdinan bölgesinde Nakşibendi, Soran bölgesinde ise Kadiri tarikatları yaygındır.

Irak'ta 1947 sayımına göre, Yahudilerin nüfusunun 118.000 olduğu ve Bağdat, Musul, Basra'da yaşadıkları tespit edilmiştir.⁴⁸ Ancak Yahudilerin büyük kısmı, 1947'de İsrail Devleti'nin kurulmasından 1960 yılına kadar İsrail'e göç etmiştir. Irak'ta halen 5.000 civarında Yahudi'nin yaşadığı tahmin edilmektedir.⁴⁹

⁴⁴ Auguste Jaba, Ferdinand Justi, Dictionnaire Kurde-Français, Saint Petersburg, 1860.

⁴⁵ Tekin Erer, Kürtçülük Meselesi, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1994, s.17.

⁴⁶ Irak Ülke Kitabı, a.g.e., s.4-30.

⁴⁷ Irak Ülke Kitabı, a.g.e., s.4-18.

⁴⁸ Eşref Günaydın, Yahudi Kürtler, Babil'in Kayıp Çocukları, Karakutu Yayınları, İstanbul, 2003, s.17.

⁴⁹ İzzetullah İzzeti, İran ve Bölge Jeopolitiği, Küre Yayınları, İstanbul, 2005, s.15.

3.5. KÜRTLERİN YAŞADIĞI İÇ ÇATIŞMALARIN NEDENLERİ

Kürtler arasında yaşanan çatışmaların nedenleri arasında;

- Sorani ve Kurmançi ana ayrışmasının neticesinde oluşan, Kurmançi lehçesini konuşan KDP denetimindeki Behdinan ile Sorani lehçesini konuşan KYB denetimindeki Soran bölgesel ayrışması,
- İnanç sistemindeki küçük farklılaşmalar (Nakşibendi-Kadiri),
- Daha muhafazakâr bir çizgi izleyen KDP ile sosyal demokrat bir kimliğe sahip olan KYB arasındaki ideolojik farklılaşmalar⁵⁰ gibi hususlar ön plana çıkmaktadır.

3.6. KÜRTLERİN MİLLET OLARAK TANIMLANAMAMASI

Kürtlerin ayrı bir ırk, müstakil ve tek bir millet olarak tanımlanmasını zorlaştıran hususları şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Ortak bir yazı dilinin olmayışı, Kürt grupların lehçe olarak ifade ettiği konuşma dilinde, benzerliklerden çok farklılaşmaların yer alması,
- Etnik birliktelik kurmayı zorlaştıran inanç farklılıkları (Sünni-Şii, Nakşibendi-Kadiri),
- Kürt kimliğinin çok daha fazla önüne geçen aşiret yapılanması.

3.7. KÜRT DEVLETİ KURULMASININ ÖNÜNDEKİ ENGELLER

Irak kuzeyinde, bağımsız bir Kürt devletinin kurulmasının önünde, siyasi, ekonomik, sosyolojik birçok engel bulunmaktadır. Söz konusu engeller arasında;

- Bölgedeki aşiret yapısının milli birlik kurulmasının önünde en büyük engeli teşkil etmesi,
- Kürt nüfusu barındıran Türkiye, İran ve Suriye'nin, bu devletin yaşamasına izin vermeyecek olması,

⁵⁰ Erol Kurubaş, Irak Kürt Hareketi, İç Çekişme, Dış Destek, Ayaklanma, Irak Krizi (2002-2003); Derleyenler: Ümit Özdağ, Sedat Laçiner, Serhat Erkmen; ASAM Yayınları; Ankara; 2003; s.21.

- Coğrafi olarak, denize çıkışı olmayan Kürt devletinin, Türkiye, İran ve Suriye'nin, hava ve kara sahasını kullanma zorunluluğu bulunması,
- Vatandaşlarının temel ihtiyaçlarını karşılayabilecek ekonomik kaynakların bulunmaması,
- Başat güç ABD'nin, Türkiye ve Arap dünyasını karşısına alarak, böyle bir devlete destek vermeyecek olması,
- Ortaya çıkacak kaos sonucu, dünya piyasalarına enerji arzının sekteye uğramasından çekinen batılı devletlerin, böyle bir devlete karşı çıkacak olması, vs. gibi hususlar sayılabilecektir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MUSUL SORUNU

4.1. DÜNYADA PETROL KULLANIMININ YAYGINLAŞMASI

Ticari olarak petrol kullanmaya başlayan Ruslar, 1820 yılında, Bakü yakınlarında, ilk petrol tesislerini kurmuşlardır. 1880'li yıllarda, Bakü'de yaklaşık 200 rafineri faaliyet göstermekteydi. Ayrıca, 1857'de Romanya'da, 1859'da ise Amerika'da petrol işleyen rafineriler kurulmuştur. Yine Amerika'da, 1859 yılında ilk petrol sondajı gerçekleştirilirken, 1877 yılında, Hazar Denizi'nde petrol tankerlerle taşınmaya başlanmış ve petrol taşıma amaçlı ilk demiryolu Batum-Bakü arasında kurulmuştur. Almanlar ise 1886 yılında okyanusu geçebilecek boyutta ilk tankeri yapmışlardır.⁵¹

Petrol nakliyatını kolaylaştırıcı teknik gelişmeler sonrasında, petrolün üretildiği yerden ihtiyaç duyulan tüketim alanlarına taşınması kolaylaşmış ve uluslararası bir değer haline gelerek güçlü devletlerin sahip olma arayışına girdiği bir kaynak haline gelmiştir.

Petrolün öneminin artmasıyla birlikte, petrol çıkarma işine giren şirketler hızlı bir büyüme göstermiş ve kısa süre sonra kendi devletlerinin dış politikasını yönlendirebilir hale gelmişlerdir. Bununla birlikte küresel güç olma iddiası taşıyan devletler, ülkelerindeki petrol şirketleri ile uyumlu bir strateji izlemeye başlamış ve bu şirketlerin menfaatlerini koruyan politikalar yürütmüşlerdir. Dünyada bu gelişmeler yaşanırken, zengin petrol kaynaklarına sahip olan Osmanlı İmparatorluğu, kendi iç sorunlarına odaklandığından sahip olduğu fırsatları değerlendirememiştir.

⁵¹ Filiz Tutar, Petrolün Bir Enerji Kaynağı Olarak Türkiye Ekonomisinde Önemi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Eskişehir, 1992, s.16-17.

Petrol üretimi, nakliyesi ve tüketimine ilişkin ilk gelişmelerin 1800'lü yılların ilk yarısında yaşanmasına karşın, 1900'lü yılların başlangıcında aydınlanma ve ulaşım başta olmak üzere birçok alanda petrol tüketimi yaygınlaşma göstermiştir.⁵²

Savunma sanayinde yaşanan gelişmeler sonucunda, motorize unsurlar ile uçakların yaygınlaşmasıyla birlikte, petrol askeri alanda da vazgeçilmez bir ürün haline gelmiştir.⁵³ Örneğin Birinci Dünya Savaşı sonuna doğru sadece İngiliz Ordusu'nda 56.000 tank, 23.000 motorlu araç, 34.000 motosiklet ve bisiklet, 55.000 uçak bulunmaktaydı.⁵⁴

4.2. MUSUL BÖLGESİNDEKİ PETROL KAYNAKLARI

Sultan II. Abdülhamit tarafından, Musul'daki petrol varlığı konusunda araştırma yapması için görevlendirilen Ermeni Kaluste Gülbenkyan, hazırladığı raporunu Sultan II. Abdülhamit'e sunmuştur. Söz konusu rapor ve daha sonrasında elde edilen bilgiler ışığında, bölgede petrol bulunduğu dair güçlü emareler elde edilmiştir. İngiltere ve Almanya başta olmak üzere Ortadoğu'da petrol kaynaklı etkinlik mücadelesi veren devletlere karşı tedbir alma arayışına giren II. Abdülhamit, 1888, 1898 ve 1902 yıllarında çıkarttığı üç ayrı fermanla petrol alanlarının hepsini kendi adına kaydettirmiştir.⁵⁵

Çıkarttığı fermanlarla Musul ve Bağdat topraklarını Memalik-i Şahane ilan eden II. Abdülhamit, İngiltere'nin İran'a yerleşmesiyle bölgedeki güç dengesini koruyabilmek için Almanya ile yakınlaşmayı uygun görmüştür. Bu kapsamda; Alman Deutsche Bank'a, 1904 yılında, Bağdat Demiryolu ve demiryolunun her iki tarafında 20 kilometrelik şeritlerde maden işletme hakkı verilmiştir.⁵⁶

⁵² Raif Karadağ, Petrol Fırtınası, Emre Yayınları, İstanbul, 2004, s.14.

⁵³ Şenay Esen, Çokuluslu Petrol Şirketleri ve Kafkaslar, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2002, s.3.

⁵⁴ Daniel Yergin, Petrol: Para ve Güç Çatışmasının Epik Öyküsü (Çev. Kamuran Tuncay), Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2003, s.167.

⁵⁵ Murat Bardakçı, Musul'u Nasıl Kaybettik?, Hürriyet Gazetesi Tarih Eki, İstanbul, 2003, s.5.

⁵⁶ Karadağ, a.g.e., s.77.

Ancak Deutsche Bank'ın bu hakkı, taahhütlerini zamanında yerine getirememesi nedeniyle, II. Abdülhamit tarafından feshedilmiştir.⁵⁷ II. Abdülhamit'in kendi adına kaydettirdiği araziler, 1908 yılında yönetimi ele geçiren koyan İttihat ve Terakki tarafından Maliye Bakanlığı'na devredilmiştir.⁵⁸

Osmanlı Devleti'nin petrol arama faaliyetlerinde masrafları finanse etme arayışları sonucunda, Musul bölgesindeki petrol çalışmalarını yürütmek amacıyla, 1912 yılında, %50'si Türk Maliyesine, %25'i Alman Merkez Bankası ve %25'i Royal Dutch/Shell'e ait Türk Petrol Şirketi (Turkish Petroleum Company) kurulmuştur.⁵⁹ Söz konusu şirketin Osmanlı Devleti ile 1914 yılında imzaladığı anlaşma ile Anglo-Persian Company, Deutsche Bank ve Shell grubuna ait bir ortaklık haline dönüşmüştür.⁶⁰

Savaşın sonunda yenik düşen Almanya'nın, elindeki %25'lik hisseyi Fransızlara devretmesiyle, %25 Fransız, %75 İngiliz ortaklığına dönüşen bu şirket, önce Musul petrollerini, daha sonra da tüm Irak petrollerini eline geçirmiştir.⁶¹

Ortadoğu petrollerinden pay sahibi olma arayışında olan ABD'nin, uluslararası alanda İngiltere'yi sıkıştırmasını ve Musul'un aidiyeti konusunda hala endişe duyulan Türkiye ile yakınlaşmasını engellemek amacıyla, İngilizler elindeki hisselerin %25'ini Amerikan şirketlerine satmıştır.⁶²

Söz konusu şirketin ortaklarınca, 1929 yılında alınan bir kararla, şirketin ismi Irak Petrol Şirketi (Iraq Petroleum Company) olarak değiştirilmiştir.⁶³

⁵⁷ Bige Yavuz, Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk-Fransız İlişkileri, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1994, s.28.

⁵⁸ Bardakçı, a.g.m., s.6.

⁵⁹ Vedat Eldem, Harp ve Mütareke Yıllarında Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomisi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1994, s.237.

⁶⁰ Şükrü Sina Gürel, Ortadoğu Petrolünün Uluslararası Politikadaki Yeri, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1979, s.57.

⁶¹ Mim Kemal Öke, Musul-Kürdistan Sorunu (1918-1926), İrfan Yayınevi, İstanbul, 2002, s.13.

⁶² Eldem, a.g.e., s.237.

⁶³ Hikmet Uluğbay, İmparatorluktan Cumhuriyete Petropolitik, De-Ki Yayınevi, Ankara, 2003, s.463.

4.3. İNGİLTERE VE FRANSA'NIN MUSUL PAZARLIĞI

Birinci Dünya Savaşı'nın devam ettiği sırada, İngiltere, Fransa ve Rusya, savaş sonrası için Osmanlı topraklarını paylaşma planı yapıyordu. Bu maksatla 09-16 Mayıs 1916 tarihleri arasında bir araya gelen İngiltere Dışişleri Bakanı Sir Mark Sykes, Fransa Dışişleri Bakanı Georges Picot ve Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Dmitriyeviç Sazonov arasında gizli bir anlaşma yapılmıştır.⁶⁴

Sykes-Picot olarak bilinen anlaşmaya göre; İran ve Filistin arasındaki bölge ile Güney Irak'ı İngiltere⁶⁵; Suriye, Adana, Mersin, Harput ve Musul bölgesini Fransa⁶⁶; Erzurum, Van, Bitlis ile Muş-Siirt arasında kalan bölge ve Trabzon'un batısına kadar olan kıyı şeridini Rusya alacaktı.⁶⁷

Sykes-Picot Anlaşması'ndan pay alamayan İtalya, 19 Nisan 1917'de, Fransa ve İngiltere ile bir araya gelerek, Saint Jean De Maurienne Anlaşmasını imzalamıştır. Söz konusu anlaşmaya göre, İtalya; İngiltere ve Fransa'nın, aralarında bölüştükleri yerlere itiraz etmemesi karşılığında, Antalya, Konya, Aydın ve İzmir bölgelerini almayı kabul etmiştir.⁶⁸

Ancak Rusya'da, Kasım 1917'de yaşanan Bolşevik İhtilali sonrasında, tüm dengeler alt üst olmuştu. İhtilal sonrasında yönetimi ele geçiren Bolşeviklerin ilk işi, Çarlık Rusya'sının yaptığı tüm gizli anlaşmaları açığa vurmak ve Almanya ile barış için temasa geçmek olmuştu.⁶⁹

Rusya'da yaşanan Bolşevik ihtilali sonrasında, strateji değişikliğine giden İngiltere, Sykes-Picot Anlaşması'nda Fransa'ya vaat edilen Musul bölgesini, talep etmeye başlamıştır. İngiltere'nin bu yönde bir tavır değişikliğine gitmesinde;

⁶⁴ Ömer Kürkçüoğlu, Osmanlı Devleti'ne Karşı Arap Bağımsızlık Hareketi (1908-1918), Ankara Üniversitesi SBF Yayınları, Ankara, 1982, s.132.

⁶⁵ Fikret Çiftçi, Atatürk ve Musul Sorunu, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Malatya, 2000, s.6.

⁶⁶ a.g.e., s.7.

⁶⁷ Kemal Melek, İngiliz Belgeleriyle Musul Sorunu (1890-1926), Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1983, s.16-17.

⁶⁸ a.g.e., s.8.

⁶⁹ Fahir Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2010, s.173.

- Musul'daki petrolerine sahip olma mücadelesinde doğrudan Rusya ile karşı karşıya gelmektense araya Fransız tampon bölgesinin kurulması, ancak ihtilal sonrasında Rus tehdidi ortadan kalkınca da bölgedeki Fransız varlığının gereksiz olduğunun düşünülmesi,⁷⁰
- Musul bölgesinin Irak ovalarına hakim olan yüksek dağlara sahip olması ve bu ovaları sulayan Dicle Nehri'nin buradan geçmesi,⁷¹
- Erbil Ovası'nın Bağdat'ın tahıl ihtiyacını karşılaması ve ayrılıkçı eğilimlerin güçlü olduğu Şii yoğunluklu Basra'nın karşısında, Sünni Bağdat Yönetimi'nin, Musul'dan sağlanan gelirler olmaksızın ayakta kalmasının zor olması⁷² gibi hususlar etkili olmuştur.

Tüm bu hususları göz önüne alan İngiltere, Fransa ile 17 Şubat 1920 tarihinde, Londra Konferansı'nda Musul müzakerelerine başlamıştır. Söz konusu müzakerelerde; İngiltere Musul'un kendi mandasına verilmesini isterken, Fransa savaşın başında bölgenin kendilerine vaat edildiği gerekçesiyle buna karşı çıkmıştır.⁷³ Ancak İngiltere, 19 Nisan 1920'deki San Remo Konferansı'nda; "kömür bölgesi Ruhr'un Fransa'ya bırakılması, Almanya-Fransa sınır hattının korunması ve olası Alman saldırısına karşı yardım edilmesi, Musul'daki petrol üretiminin %25'inin Fransa'ya verilmesi ve Fransa'nın Ortadoğu'daki petrol payı konusunda güvenceler sağlanması" karşılığında Fransa'yı Musul revizyonuna ikna etmiştir.⁷⁴

4.4. İNGİLTERE'NİN KÜRDİSTAN PLANI

İngiltere'nin Birinci Dünya Savaşı sonrasında, bazı jeopolitik nedenlerle tampon bir Kürt devletine ihtiyaç duyduğu savunulmuştur. Söz konusu nedenlerin;

⁷⁰ Ahmet Mesut, İngiliz Belgelerinde Kürdistan (1918-1958), Doz Basım ve Yayıncılık, İstanbul, 1992, s.19.

⁷¹ a.g.e., s.20.

⁷² Öke, Musul-Kürdistan ..., a.g.e., s.39.

⁷³ Erol Kurubaş, Sevr-Lozan Süreci'nden 1950'lere Kürt Sorunu'nun Uluslararası Boyutu ve Türkiye, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2004, s.50-53.

⁷⁴ Ömer Kürkçüoğlu, Türk-İngiliz İlişkileri, Ankara Üniversitesi SBF Yayınları, Ankara, 1978, s.276.

- “Anadolu Türkleri ile Orta Asya Türkleri arasında tampon oluşturmak, hatta İstanbul'dan Bişkek'e uzanan daha büyük bir düzlemde Müslüman birliği olarak belirecek kuşakta kesinti yapmak,
- Anadolu'daki Türk milliyetçiliği ile SSCB'deki Özerk Azerbaycan Cumhuriyeti temasını engellemek,
- Anadolu Türklüğü ile İran'daki Şii Azeri Türkleri arasında bağlantıyı kesmek,
- Türkiye'nin Kafkasya ile bağıını koparıırken, Ortadoğu'yla ve Araplarla da ilişkisini kesmek, bunu yaparken potansiyel hidro enerji ve sulama kaynaklarını Kürt bölgesinde tutmak, yeri geldiğinde de Kürt devletini İran, Irak ve Suriye'ye karşı kullanabilmek”⁷⁵ olduğu ifade edilmektedir.

İngiltere yönetiminde yukarıda ifade edilen nedenlerle Musul bölgesinde bir Kürt devleti kurma eğilimi ortaya çıkmıştır. Bu maksatla, 1921 yılında, Musul bölgesinde, ayrı bir Kürt devleti kurulması yönünde kamuoyu yoklaması niteliğinde bir referandum yapıldı. Söz konusu referandum sonucunda Musul, Kerkük ve Erbil'de “hayır” oyu çıkarken, yalnızca Süleymaniye'de “evet” oyu çıktı. Referandum sonuçlarını dikkate alan İngiltere, ayrı bir Kürt devleti kurulmasının zararlı olacağı gerekçesiyle Musul bölgesini Irak'ın sınırlarına dahil etti.⁷⁶

4.5. MİSAK-I MİLLİ'DE MUSUL

Meclis-i Mebusan, Erzurum ve Sivas Kongrelerinde alınan kararları, 28 Ocak 1920'de aynen kabul etmiş ve 17 Şubat 1920'de Misak-ı Milli'yi ilan etmiştir. Misak-ı Milli'nin birinci maddesinde; “Osmanlı Devleti'nin 30 Ekim 1918 tarihli mütareke imzaladığı tarihte düşman ordularının işgali altında bulunan Arap memleketlerinin durumunun, halkın serbestçe verecekleri oya göre belirlenmesi gereklidir. Bu mütareke hududu içinde Türk ve İslam

⁷⁵ Robert Olson, The Kurdish Question in The Aftermath of The Gulf War: Geopolitical and Geostrategic Changes in The Middle East, Third World Quartely, Vol:13 No:3, 1992, s.479.

⁷⁶ Kurubaş, Sevr-Lozan ..., a.g.e., s.113.

çoğunluğu bulunan kısımların tümü, hiçbir şekilde ayrılık kabul etmez bütündür.”⁷⁷ hususları ifade edilmektedir.

Söz konusu maddede ifade edilen “Türk ve İslam çoğunluğu bulunan kısımların tümü, hiçbir şekilde ayrılık kabul etmez bütündür.” sözü dikkate alındığında Musul’un da Misak-ı Milli içerisinde yer aldığı anlaşılacaktır. Ancak ifadenin net olmaması, Milli Mücadeleye karşı unsurların faaliyetleri ve İngilizlerin karşı propagandası neticesinde, Mustafa Kemal Atatürk, 1 Mayıs 1920’de, TBMM’de yaptığı konuşmada konuya açıklık getirmiştir:

“Hep kabul ettiğimiz esaslardan birisi ve belki birincisi olan hudut meselesi tayin ve tespit edilirken, Hudud-ı Millîmiz, İskenderun'un cenubundan geçer, şarka doğru uzanarak Musul'u, Süleymaniye'yi, Kerkük'ü ihtiva eder. İşte Hudud-ı Millîmiz budur.”⁷⁸

4.6. LOZAN’DA MUSUL SORUNU

Lozan Konferansının tüm görüşmelerine Türkiye, İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, Yunanistan, Romanya ve Yugoslavya katılırken, Boğazlar meselesi görüşüldüğü sırada Sovyetler Birliği, Gürcistan ve Ukrayna, diğer konularda ise Bulgaristan, Belçika ve Portekiz katılmıştır.⁷⁹

Lozan görüşmelerinde İngilizler Irak sorununa, Fransa Türkiye-Suriye sınır düzenlemelerine ve Osmanlı Devleti'ne verdiği borçlara, Rusya ise boğazlarla ilgili görüşmelere angaje olmuşlardı. İtalya ise yalnız ekonomik çıkarlarını gözetirken, savaştan yenik çıkan Yunanistan herhangi bir talepte bulunmamıştı. Tüm katılımcı devletlerin birleştikleri en önemli husus ise kapitülasyonların devamı noktasında düşümlenmişti.⁸⁰

⁷⁷ Ergün Aybars, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-1, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1990, s.192.

⁷⁸ Zekeriya Türkmen, Musul Meselesi: Askeri Yönden Çözüm Arayışları (1922-1925), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2003, s.31-32.

⁷⁹ Mehmet Gönübol, Ahmet Şükrü Es, Cem Sar, Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1973) Cilt:1, Ankara Üniversitesi SBF Yayınları, Ankara, Mart 1999, s.48.

⁸⁰ Durmuş Yalçın, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-1, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2008, s.375.

Lozan görüşmeleri; birinci dönemi 20 Kasım 1922-4 Şubat 1923 arasında, ikinci dönemi ise 23 Nisan 1923-24 Temmuz 1923 tarihleri arasında olmak üzere 8 ay sürmüş ve 24 Temmuz 1923 düzenlenen imza töreni ile sona ermiştir. İmzalanan Lozan Antlaşması uyarınca; Türkiye'nin batı sınırı belirlenmiş, Kapitülasyonlar kaldırılmış ve azınlıklar, savaş tazminatı, Osmanlı borçları ile boğazlar meselesi gibi konular çözüme kavuşturulmuştur.⁸¹ Ancak; İngiltere ile Musul Meselesi, Fransa ile Hatay Meselesi, Yunanistan ile "etabli" anlaşmazlığı söz konusu ülkelerin yürüteceği ikili görüşmelere bırakılmıştır.⁸²

4.7. ANKARA ANTLAŞMASI

Lozan Antlaşması'nda çözüme kavuşturulamayan Musul Sorunu'nu görüşmek üzere, 15 Ekim 1923'te Türk Hükümeti'ne başvuran İngiltere'nin talebi üzerine, 19 Mayıs 1924'te, Haliç'te bir konferans toplandı. İstanbul Konferansı olarak ta bilinen konferansta Türk Heyeti'ni temsil eden Fethi Bey (Okyar), Lozan'daki Türk tezlerinin benzerlerini ileri sürerek, "Türklerle Kürtlerin siyasal geleceklerini birleştiren ve tam bir eşitlik içerisinde Cumhuriyeti kuran iki kardeş unsur oldukları, bu nedenle Kürtlerle Türklerin çoğunlukta olduğu Musul'un Türkiye'ye bırakılması gerektiği" hususlarını belirtmiştir. Ayrıca Türk Heyeti Süleymaniye, Kerkük ve Musul'un Türkiye'ye bırakılması karşılığında, İngiltere'ye buradaki petrollerden ortaklık verilmesini önermiştir.⁸³

İngiliz Heyeti'ni temsil eden Irak Heyeti'ni temsil eden Irak Yüksek Komiseri Percy Cox ise, Türk Heyeti'nin beklemediği bir sürpriz yaparak, Musul'un yanı sıra Nasturiler için Hakkâri'yi istemiştir. İngilizlerin bu talepleri Türk tarafından kabul görmeyince, toplantı çıkmaza girerek 5 Haziran 1924'te kapandı. Ayrıca İngilizlerin tahrikleri sonucunda 7 Ağustos 1924'te Hakkâri bölgesinde Nasturi Ayaklanması başladı.⁸⁴

⁸¹ a.g.e., s.381-385.

⁸² a.g.e., s.385-388.

⁸³ Baskın Oran, Türk Dış Politikası Cilt-1 (1919-1980), İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s.262.

⁸⁴ a.g.e., s.263.

Haliç Konferansı'nın başarısızlığa uğramasından sonra, İngiltere, sorunu Milletler Cemiyeti'ne götürme kararı aldı. Milletler Cemiyeti Meclisi, sorunu, 20 Eylül 1924'te görüşmeye başlamış ve İngiltere'nin görüşleri doğrultusunda tarafsız devletlerden gelen 3 kişilik bir komisyon kurma kararı almıştır. Ancak İngilizlerin kuzeye doğru yeni topraklar edinmeye çalışması üzerine sınırda çatışmalar çıktı. Bunun üzerine MC Meclisi, 29 Ekim 1924'te, Brüksel'de yaptığı toplantıda, Musul'u Hakkâri'den ayıran bir çizgi çektii ve bu hat "Brüksel Hattı" olarak anılmaya başlandı.⁸⁵

Bölgede incelemeler yapmak için görevlendirilen komisyonun, MC Meclisi'ne 16 Temmuz 1925'te sunduğu raporda, Brüksel Hattı'nın güneyindeki arazinin Irak'a ilhakının uygun olacağı belirtilmiştir.⁸⁶ Bu rapor doğrultusunda, MC Meclisi, Türkiye'nin katılmadığı 16 Aralık 1925 tarihli oturumunda, Brüksel Hattı'nın kuzeyini Türkiye'ye, güneyini ise Irak'a bırakan bir karar aldı.⁸⁷

Başlangıçta MC'nin aldığı kararı tanımayan Türkiye, bir süre sonra İngiltere ile anlaşma yapmak için görüşmelere başladı. Yapılan görüşmeler sonucunda, 5 Haziran 1926'da Ankara'da, Türkiye, İngiltere ve Irak arasında, Ankara Antlaşması olarak bilinen "Türk-İrak Sınırı ve İyi Komşuluk Antlaşması" imzalanmıştır.⁸⁸ Söz konusu antlaşma uyarınca, Brüksel Hattı'nın Türkiye lehine yapılacak bazı küçük değişikliklerle kabul edilmesi ve Irak petrolerinden Türkiye'ye 25 yıl süreyle %10 pay verilmesi veya Türkiye'nin talep etmesi durumunda antlaşmayı müteakiben 12 ay içinde Türkiye'ye 500.000 Sterlin ödeme yapılması kararlaştırılmıştır.⁸⁹

⁸⁵ a.g.e., s.263.

⁸⁶ a.g.e., s.264.

⁸⁷ a.g.e., s.265.

⁸⁸ a.g.e., s.267.

⁸⁹ a.g.e., s.267-268.

BEŞİNCİ BÖLÜM

IRAK KUZEYİNDEKİ SİYASİ GELİŞMELER

5.1. 1918-1958 YILLARI ARASINDA IRAK KÜRTLERİ

Birinci Dünya Savaşı sonrasında Musul bölgesini işgal eden İngiltere, ciddi bir Kürt direnişiyle karşılaşmıştır. Bu direnişin ortaya çıkmasında, bölgenin en etkin isimleri arasında sayılan Süleymaniye bölgesindeki Berzenci Aşireti'nin lideri Kadiri Şeyhi Mahmut Berzenci'ye, Osmanlı Devleti tarafından, Musul Emiri unvanı verilmesinin önemli etkisi olmuştur. Bu durumun farkına varan İngiltere, Mahmut Berzenci'yi yanına çekebilmek maksadıyla, Musul Kralı unvanı verilerek, özerk bir Kürt yönetimi vaadinde bulunmuştur.⁹⁰ Aldığı vaatler karşısında İngilizlerin tarafına geçen Mahmut Berzenci, beklentileri karşılanmayınca, tekrar Türk Hükümetiyle bağlantıya geçmiş ve direnişi yönetmesi maksadıyla bölgeye gönderilen Binbaşı Özdemir Bey ile İngilizlere karşı ortak harekâtlar düzenlemiştir.⁹¹

Türk Hükümeti, Lozan görüşmeleri öncesinde, uluslararası platformda, barış yanlısı bir tutum sergileyebilmek maksadıyla, Özdemir Bey'e yurda dönmesi ve direnişin bitirilmesi talimatını vermiştir. Bu hamle ile yalnız kalan Mahmut Berzenci, zor duruma düşmüş, İngiltere tarafından tutuklanmıştır. Ancak bölgedeki Kürt ayaklanmalarının devam etmesi üzerine serbest bırakılarak, bölgenin idaresine ilişkin yetkileri geri verilmiştir.

Lozan Antlaşması'nda, Musul Sorunu'nun çözülememiş ve konu taraflar (Türkiye-İngiltere) arasında yapılacak müzakerelere bırakılmıştır. Sorunun düğümlendiği noktada Musul bölgesine yönelik askeri harekât hazırlığına giren Türkiye, Elazığ-Diyarbakır bölgesinde başlayan Nakşibendi Şeyh Sait Ayaklanması sebebiyle, bu harekattan vazgeçmiş ve tüm gücünü iç güvenliğin sağlanmasına yönlendirmiştir.

⁹⁰ Şakire Hıdıye Mihoyan, İki Dünya Savaşı Arasında Irak'ta Kürt Sorunu, Peri Yayınları, İstanbul, 1998, s.19.

⁹¹ Özdağ, Türkiye ..., a.g.e., s.19.

Bu isyanla eş zamanlı olarak Süleymaniye’de, Türkiye yanlısı Şeyh Mahmut Berzenci Ayaklanması yaşanmış ve İngiltere gücünü bu ayaklanmanın bastırılmasına yöneltmiştir.⁹²

Türkiye’deki Şeyh Sait Ayaklanması bastırılmış, ancak ordunun sınır ötesi harekât yapacak gücü kalmamıştır. Bu nedenle yalnız kalan Mahmut Berzenci İngiltere’ye teslim olmak zorunda kalmış ve akabinde İngiltere tarafından Hindistan’a sürülmüştür. Bu gelişmeler sonrasında, Milletler Cemiyeti’nin de devreye girmesiyle, Türkiye-İngiltere aralarında uzlaşmış ve Türkiye-Irak sınırının nihai şekli verilerek Ankara Antlaşması imzalanmıştır.

Ankara Antlaşması’nın imzalanmasıyla, Musul Sorunu’na çözüm getirilmiş, ancak Irak’taki manda yönetimine karşı, bölgesel isyanlar devam etmiştir. Söz konusu isyanları engelleme arayışına giren İngiltere, 1930 yılında, Irak ile bir anlaşma yaparak, 2 yıl içinde bağımsızlığını tanıyacağını belirtmiştir. Ancak yapılan anlaşmada Kürtlerin göz ardı edilmesi üzerine huzursuzluklar artmış, gösteriler düzenlenmiştir.⁹³

Bu durumu fırsat bilen sürgündeki Şeyh Mahmud Berzenci, İran sınırını geçerek Irak kuzeyine geri dönmüş ve bölgedeki aşiretleri ayaklandırmaya çalışmıştır.⁹⁴ Ancak bölgedeki aşiretlerin genel olarak destek vermemesi nedeniyle, beklenen etkiyi gösteremeyen ayaklanma, kısa sürede bastırılmış ve Şeyh Mahmud Berzenci tutuklanarak, Irak’ın güneyindeki Şii Arap yoğunluklu Nasıriye’ye sürgüne gönderilmiştir. Hayatının geri kalanını burada tamamlayan Mahmut Berzenci, 1956’da burada vefat etmiştir.⁹⁵

Aynı dönemde, Nakşibendi Şeyhi Ahmet Barzani, Irak yönetimi ile yaşadığı gerginlik nedeniyle, 1931’de ayaklanmış, ancak İngiltere ve diğer Kürt aşiretlerinin desteğini alan Irak Ordusu, 1932’de, Barzanileri yenilgiye uğratmıştır.⁹⁶

⁹² Özdağ, Türkiye ..., a.g.e., s.21.

⁹³ Mihoyan, İki Dünya Savaşı ..., a.g.e., s.79.

⁹⁴ a.g.e., s.81.

⁹⁵ Özdağ, a.g.e., s.21.

⁹⁶ Mihoyan, a.g.e., s.96.

Sınıra doğru kaçan Barzaniler, Türkiye'ye teslim olmuşlar ve Muş civarına yerleştirilmişlerdir. Irak Hükümeti'nin 1943'te ilan ettiği genel aftan yararlanan Barzaniler, Irak'a dönmüşlerdir.⁹⁷

Bir süre sonra, Halil Koşevi'nin öncülüğünde başlayan isyana, Molla Mustafa Barzani de katılmış, ancak isyanın bastırılmasıyla, Süleymaniye'ye sürgüne gönderilmiştir. Temmuz 1943'te, Süleymaniye'den kaçarak Barzan'a geri dönen ve yeni bir ayaklanma başlatan Barzani, İngiliz yetkililerin Kürt otonomisi için desteğini sağlamaya çalışmıştır.⁹⁸

Bir senelik ara dönemden sonra (Haziran 1944-Nisan 1945) Irak Hükümeti, Irak'ın kuzeyinde hâkimiyeti yeniden kurmak için harekete geçmiş ve yaşanan çatışmalar sonucunda, Molla Mustafa Barzani, Ekim 1945'te, İran'a sığınmak zorunda kalmıştır.⁹⁹

Mustafa Barzani İran'da iken, Kadı Muhammed liderliğindeki İranlı Kürtler, önce Mahabat kentinde Kürdistan Demokratik Partisini, ardından da 22 Ocak 1946'da, Mahabat Kürt Cumhuriyetini kurmuşlardır. Sovyetler Birliği desteğindeki bu etkinlikler içerisindeki Molla Mustafa Barzani, general rütbesiyle, kurulan devletin Genelkurmay Başkanı yapılmıştır.¹⁰⁰

Ancak Sovyetler Birliği, batılı devletlerin baskısıyla, 9 Mayıs 1946'da İran'dan çekilince, İran Ordusu, 17 Aralık 1946'da, Mahabad'ı işgal ederek bu devleti yıktı. Mahabat Cumhuriyeti'nin ortadan kaldırılması sonrasında, Cumhurbaşkanı Kadı Muhammed, Başbakan Hacı Baba Şeyh ve Savunma Bakanı Muhammed Hüseyin Seyfi Kadı, 31 Mart 1947'de, devletin kurulduğu Çarçıra Meydanı'nda asılarak idam edildi.¹⁰¹ Bu devletin kuruluşuna katılan Barzani ve beraberindeki 2.000 kişilik silahlı grubu, Nisan 1947 ayında, Aras Nehri üzerinden Sovyetler Birliği'ne iltica ederek Bakü'ye, buradan da Moskova'ya giderek askeri akademide silahlı eğitim almışlardır.¹⁰²

⁹⁷ Özdağ, a.g.e., s.21.

⁹⁸ a.g.e., s.21.

⁹⁹ a.g.e., s.21.

¹⁰⁰ a.g.e., s.21.

¹⁰¹ a.g.e., s.21.

¹⁰² a.g.e., s.21.

Irak Yönetimi, 14 Şubat 1958'de General Abdülkerim Kasım ve Albay Abdüselam Arif'in darbesiyle el değiştirmiş, sonrasında cumhuriyet ilan edilmiştir. Irak'ta, 1958 yılında gerçekleşen darbeye kadar, Sovyetler Birliği'nde kalan Barzani ve beraberindekiler, General Kasım tarafından bir heyet gönderilerek geri çağrılmaları üzerine, Irak'a geri dönmüşlerdir.¹⁰³

Bu dönemde Kürtlerle yakınlaşma siyaseti izleyen General Kasım, Irak Cumhuriyeti'nin Kürtlerin ve Araplar'ın ortak devleti olduğuna ilişkin yasanın yürürlüğe konması, KDP'nin faaliyetlerine, Kürtçe yayınlara yasal izin verilmesi ve 3 kişilik Irak Yönetim Konseyi'ne bir Kürt'ün atanması gibi, Kürtler açısından önemli kabul edilen adımları atmıştır.¹⁰⁴

5.2. 1958-1980 YILLARI ARASINDA IRAK KÜRTLERİ

Sovyet yanlısı bir siyaset izleyen Yeni Irak Yönetimi, İngiltere ile ciddi sorunlar yaşamaya başlayarak, Irak'ın Bağdat Pakti'nden ayrılmasına sebep olmuştur.¹⁰⁵ İç politikada ise Arap milliyetçileri ve Başçılarla arası açılan General Kasım, yaşanan iç çatışmalarda, Barzani'nin KDP'si ile Irak Komünist Partisi'nin desteğini almıştır. Ancak General Kasım'ın iktidarını koruyabilmek için kendisine muhtaç olduğu düşüncesine kapılan Barzani'nin, Irak Yönetimi tarafından kabul edilemeyecek taleplerde bulunmaya başlaması sonrasında, General Kasım, Barzani karşıtı aşiretlere destek vererek, Kürtler arasında denge sağlamaya çalışmıştır.¹⁰⁶

Barzani ve beraberindeki silahlı unsurların Sovyetler Birliği'nde bulunduğu sıralarda, Barzanilere ait tarım arazileri, Barzani'ye muhalif aşiretlere dağıtılmıştı. Irak'a dönüşünde yapılan baskılar neticesinde yeni bir toprak kanunu çıkarılmasını sağlayan Barzaniler, kendilerinin olmayan arazileri de zor kullanarak elde etme arayışlarına girişmişlerdir.¹⁰⁷ Bunun yanı sıra, 1959 yılında, petrol kaynakları zengin bir Türkmen şehri olan Kerkük'e giren Barzani'nin silahlı güçleri, burada çok ciddi Türkmen katliamları

¹⁰³ Özdağ, a.g.e., s.22.

¹⁰⁴ Yıldız, Irak ..., a.g.e., s.42.

¹⁰⁵ Türel Yılmaz, Uluslararası Politikada Ortadoğu, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004, s.122.

¹⁰⁶ Yıldız, a.g.e., s.43.

¹⁰⁷ Ali Rıza Attar, Kürtler, Ağaç Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2004, s.136.

gerçekleştirmiştir. Bu katliamlara büyük tepki veren Türkiye'ye, suçluların bir an önce bulunup cezalandırılacağı sözünü veren General Kasım, 1961 yılında, Kerkük'teki bazı Kürt aşiretlerini bölgeden çıkararak, Arap ailelerini yerleştirmeye başlamıştı.

General Kasım'ın, bir diğer hamlesi ise; Irak'ın iç politikasına karıştığını iddia ettiği İngiltere ve ABD ile yürüttüğü petrol görüşmelerini keserek, 11 Aralık 1960, bu ülkelerin kontrolündeki petrol imtiyazlarının %99'una el koymasındı.¹⁰⁸

İktidara geldiğinde General Kasım'ı destekleyen, ancak abartıya kaçtığı taleplerini kabul ettiremeyen, Kerkük'ü de kontrolü altına almak üzereyken, tamamen kaybeden Barzani, ayaklanmak için aradığı fırsatı, Irak'ın İngiltere ve ABD ile yaşadığı petrol krizinden sonra yakalamış ve Temmuz 1961'de Irak Yönetimine karşı ayaklanmıştır. Bu çatışmalar 18 ay sürmüş ve Ocak 1963'te taraflar arasında ateşkes ilan edilmiştir.¹⁰⁹

Bu süreçte General Kasım, 1958 yılında Irak yönetimine beraber el koyduğu, ancak Başçılarla yakın işbirliğine girmesi nedeniyle tutuklattığı Abdüsselam Arif'i, bazı Başçılarla birlikte, serbest bıraktı. Ancak bu gelişmeyi siyasi fırsata çevirmek isteyen Arif, Başçılarla birlikte, bir darbe yaparak, 8 Şubat 1963'te, Irak yönetimine el koydu. Bu darbeden sonra Abdüsselam Arif cumhurbaşkanlığı, Hasan El Bakr ise başbakanlık koltuğuna oturmuştur.¹¹⁰

Yeni yönetim, ilk etapta Kürtlerle yakınlaşma siyaseti izledi. Bu kapsamda; Süleymaniye'de yerel bir hükümet kurulması, bu hükümetin Erbil, Süleymaniye, Dohuk ve Kerkük'ün Çemçemal ilçesini içine alan, özerk bir yönetime sahip olması, Süleymaniye bölge valiliği kapsamına giren yerlerde Arapça ve Kürtçenin resmi dil olması kabul edilmiştir.¹¹¹ Ancak, KDP yönetiminin kabul edilen alanlara ek olarak, Musul, Diyala ve Kerkük'ü de içine alacak özerk bir Kürdistan talebinde bulunması, taraflar arasındaki

¹⁰⁸ Leonard Mosley, Petrol Savaşı, E Yayınları, İstanbul, 1975, s.329.

¹⁰⁹ Özdağ, a.g.e., s.23.

¹¹⁰ Yılmaz, Uluslararası Politikada ..., a.g.e., s.142.

¹¹¹ Faik Bulut, Kürt Dilinin Tarihçesi, Berfin Yayınları, İstanbul, 2006, s.311.

ilişkileri tekrar gerginliğe sürüklemiştir. 1964 yılında başlayan çatışmalar, belli aralıklarla yürütülen müzakerelerin doğurduğu ara dönemlerin dışında, 1969 yılına kadar devam etmiştir.¹¹²

Barzani'nin bu kadar uzun süre silahlı mücadele yürütebilmesinin en önemli etkenleri arasında; Irak ile sınır sorunları yaşayan İran ile Arap ülkeleriyle yaşadığı savaşıardan bunalan İsrail'in Kürt silahlı unsurlarına destek vermesi ve Irak içerisinde süreklilik haline gelmiş siyasi istikrarsızlık sayılabilecektir. Nitekim 1963 yılında Başılarla beraber yönetime el koyan Abdüsselam Arif, 1964 yılında hükümet içerisindeki Başıllara bir operasyon yaparak başta Başbakan Hasan El Bakr'ı görevden uzaklaştırmış, ancak 1966 yılında bir helikopter kazası sonucu hayatını kaybetmiştir.¹¹³ Abdüsselam Arif'in yerine ise ağabeyi Abdülrahman Arif geçmiş, ancak Abdülrahman Arif de 7 Haziran 1968'de düzenlenen Baasçı bir darbe ile devrilmiştir.¹¹⁴ Abdüsselam Arif tarafından başbakanlığa atanan, ancak kısa bir süre sonra görevinden uzaklaştırılan Hasan El Bekr tarafından gerçekleştirilen bu darbe sonrasında, kendisi cumhurbaşkanı olurken, kuzeni Saddam Hüseyin'i başbakanlık görevine atamıştır.¹¹⁵

Kürtlerle Baas Yönetimi arasında sağlanan barış sonrasında, 1970'de Kürtlerle özerklik görüşmelerine başlanmıştır. Saddam Hüseyin ve Mahmud Osman tarafından sürdürülen uzun görüşmeler sonucunda, 11 Mart 1970'de bir manifesto yayınlanmıştır.¹¹⁶ Söz konusu manifestoya göre:

- Kürtlerin yoğun olduğu bölgelerde Arapça'nın yanı sıra Kürtçe'nin resmi dil olması,
- Kürtçenin güçlendirilmesi ve Irak'ın bütününde ikinci dil olması,
- Kürtçe edebiyat, sanat ve kültürel girişimlerin desteklenmesi,

¹¹² Özdağ, a.g.e., s.25.

¹¹³ Yılmaz, Uluslararası Politikada ..., a.g.e., s.142.

¹¹⁴ Attar, Kürtler, a.g.e., s.152.

¹¹⁵ Yılmaz, a.g.e., s.143.

¹¹⁶ Yıldız, Irak ..., a.g.e., s.46.

- Kürtçe basın ve yayın organlarının oluşturulması,
- Genel af ilan edilmesi,
- Irak'ın başkan yardımcılarında birinin Kürt olması, Kürtlerin hükümete tam olarak katılması, kabine ve orduda görev almaları,
- Kürt bölgesindeki, polisler ve güvenlik şefleri de dahil, tüm memurların Kürt olması ya da Kürtçe konuşması,
- Kürtlerin öğrenci, kadın, gençlik dernekleri kurabilmeleri,
- Savaşta hayatını kaybedenlerin ailelerine dul ve yetim maaşı bağlanması,
- Kürt bölgesinin kalkınması için fonlar ayrılması, kalkınma planı çerçevesinde Kürt bölgelerine ek yardım ödenekleri ayrılması,
- Tarım arazilerinin mülkiyeti için tarım reformu yapılması hususları kabul edilmiştir.¹¹⁷

Bu maddelerin hayata geçirilmesi ve Kürt özerk bölgesinin kurulması için 4 yıllık geçiş süreci öngörülmüştür. Bu manifesto çerçevesinde; KDP'li 5 Kürt bakanın da dahil olduğu yeni hükümet kurulmuş, Kürt bölgelerine Kürt valiler ve yöneticiler atanmış ve Kürt özerk bölgesinin teşkili için öngörülen 4 yıllık geçiş sürecini idare etmek için bir Yüksek Komite kurulmuştur.¹¹⁸

Fakat kısa bir süre sonra, Baas Partisi ve KDP arasında kurulan bu Yüksek Komite; otonomi sınırlarının tespiti, Kürdistan'ın otonomisi için ön görülen 4 yıllık geçiş sürecinin uzatılmaması, verilecek imtiyazlar ve en önemlisi Kerkük'ün statüsünü belirleyecek olan referandum üzerinde yoğunlaşan anlaşmazlıklar yaşamaya başlamıştır.¹¹⁹

Kürtler karşısında siyasi sıkıntılar yaşayan Baas rejimi, Kerkük'ün Kürtleştirilme çabalarına karşı denge unsuru olarak gördüğü Türkmenlere yönelmiş ve 24 Ocak 1970'de, Kerkük'teki Türk varlığına vurgu yapan,

¹¹⁷ Hoşevi Babekir, Pael Shehtman, Kürdistan Bayrağının Altında, Avesta Yayınları, İstanbul, 2010, s.392.

¹¹⁸ Yıldız, Irak ..., a.g.e., s.48.

¹¹⁹ a.g.e., s.48.

Türkçe eğitim, kültür-sanat faaliyetleri ile basın-yayın faaliyetlerini serbest bırakan ve destekleyen bir kararname yayınlamıştır.¹²⁰

Barzani, Hükümeti Kerkük, Hanekin ve Sincar gibi bölgelere Arapları yerleştirmekle suçlamış ve sayım sonuçlarının bu bölgelerde Arapları daha çok göstermesi durumunda, sayımı kabul etmeyeceğini açıklamıştı.¹²¹ Nitekim Barzani 1965 sayım sonuçlarını kabul etmemiş, hükümet 1957 sayımlarının uygulanmasını önerdiğinde ise, Türkmenlerin Kerkük'te sayıca üstünlüklerini koruduğu gerekçesiyle reddetmiştir.¹²²

Baas rejimi ile Kürt gruplar arasındaki uzlaşmazlık devam ederken, Irak'ın, Nisan 1972'de, Sovyetler Birliği ile 15 yıllık Dostluk ve İşbirliği Anlaşması imzalaması, Irak Petrol Şirketi'ni millileştirmesi, Fransa ve Sovyetler Birliği ile yeni petrol anlaşmaları yapması, Irak'ın İngiltere ve ABD ile ilişkilerini tamamen kopma noktasına getirmiştir. İsrail Arap-İsrail Savaşı'nın yaşandığı 1973 yılında Irak Ordusu'nu meşgul etmek, İran Irak ile yaşadığı Şatt-ül Arap Sorunu'nda avantajlı konuma gelmek, ABD Irak'ın Sovyetler Birliği ile daha fazla yakınlaşmasının önüne geçmek, İngiltere ise kaybettiği petrol imtiyazlarını geri alabilmek maksadıyla, Barzani liderliğindeki Kürt silahlı hareketini desteklemeye başlamıştır.¹²³

Kürt gruplar ile Irak Hükümeti arasında imzalanan 1970 Manifestosu'nda, Kürt özerkliğine geçiş için 4 yıllık süre öngörülmüştü. Belirlenen sürenin dolmasına müteakip, özerklik yasasını görüşmek üzere, Irak Hükümeti ve Kürt heyeti arasındaki müzakereler, 16 Ocak 1974'te başlatılmıştı. Söz konusu müzakerelerde, Barzani Irak Hükümeti'nden kabul edilmesi zor taleplerde bulunuyordu. Barzani'nin talepleri arasında;

- Kerkük'ün Kürdistan'ın başkenti olarak ilan edilmesi ve Araplaştırma politikasına son verilmesi,

¹²⁰ Suphi Saatçi, Tarihten Günümüze Irak Türkmenleri, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2003, s.238-250.

¹²¹ Babekir, Shehtman, Kürdistan ..., a.g.e., s.411.

¹²² Hakkı Öznur, Cahşların Savaşı: Kuzey Irak Kürt Hareketi ve Musul-Kerkük Meselesi, Altınküre Yayınları, Ankara, 2003, s.290.

¹²³ Tuncay Özkan, CIA Kürtleri: Kürt Devleti'nin Gizli Tarihi, Alfa Yayınları, İstanbul, 2004, s.46-48.

- Kürtlerin hükümette (önemli bakanlıklardan en az bir tanesinin Kürtlere verilmesi şartıyla), ordu yönetiminde, istihbaratta ve diplomaside temsil edilmesi,
- Otonom bölge ile merkez arasında çıkan ihtilafları çözecek bağımsız bir hakem mahkemesinin kurulması,
- Kürdistan ekonomisinin kalkındırılması ve tüm ordu birliklerinin Kürdistan'dan çıkarılması gibi hususlar yer almaktaydı.¹²⁴

Irak Hükümeti, müzakereler sonucunda, 11 Mart 1974'te bir Özerklik Yasası çıkarmış, ancak Barzani bu yasaya, Kerkük ve Hanekin'in, Kürt özerk bölgesinin dışında tutulması ve ordu birliklerinin Kürt bölgelerinden çekilmemeleri gibi nedenlerle itiraz etmiştir.¹²⁵ Kerkük'ten gelecek petrol gelirlerinden yoksun bir özerk bölgenin yaşam şansı olmadığını düşünen Barzani; ABD, İsrail ve İran'ın desteğine güvenerek, Irak Hükümeti'ne karşı çatışmaları tekrar başlatmıştır.¹²⁶

Ancak, Irak'ın Arap dünyasında güçlenen konumu, Körfez ülkelerinin Irak'a artan destekleri, Arap-İsrail Savaşından sonra Mısır başta olmak üzere bazı Arap ülkelerinin ABD ile anlaşması ile bölgedeki konumunun güçlenmesi gibi sebeplerle, ABD Bağdat'la yakınlaşma sürecine girmiştir.¹²⁷ Ayrıca ciddi bir İran-İrak çatışmasını arzu etmeyen ABD, Türkiye'nin de diplomatik destekleriyle, İran ve Irak'ın uzlaşmasını sağlamış ve Mart 1975'te Cezayir'deki OPEC zirvesinde, Cezayir Anlaşması imzalanmıştır. Anlaşmaya göre; Şatt-ül Arap Sorunu İran lehine çözüme kavuşturulmuş, karşılığında ise İran Kürt gruplara verdiği desteği sona erdirme taahhüdünde bulunmuştur.

Cezayir Anlaşması'nın hükümleri hızla uygulanmaya başlamış ve ABD ile İran'ın Kürtlere olan desteği birden kesilmiştir. Bu gelişmenin ardından, Irak Ordusu, Kürt direnişini 24 saat gibi kısa bir sürede kırarak,

¹²⁴ Babekir, Shehtman, Kürdistan ..., a.g.e., s.423.

¹²⁵ a.g.e., s.426.

¹²⁶ Yıldız, Irak ..., a.g.e., s.49.

¹²⁷ a.g.e., s.54.

peşmergeleri kesin bir yenilgiye uğratmıştır.¹²⁸ Mustafa Barzani ise önce İran'a sığınmış, ardından ABD'ye gitmiş ve 1979 yılında ABD'de ölmüştür.¹²⁹

Mustafa Barzani'nin yerine, oğlu Mesut Barzani geçerken, KDP içerisindeki görüş ayrılıkları resmiyete dökülmüş ve Celal Talabani KDP'den ayrılarak, 1975'te, Suriye'nin başkenti Şam'da, Kürdistan Yurtseverler Birliği'ni kurmuştur.¹³⁰

5.3. 1980-2003 YILLARI ARASINDA IRAK KÜRTLERİ

5.3.1. İran-İrak Savaşı Dönemi

Mısır'ın İsrail ile yakınlaşma siyaseti izlemesi ve nihayetinde 1979 yılında İsrail ile Camp David Antlaşmasını imzalamasıyla, Arap ülkeleri nezdindeki liderlik pozisyonu sarsılmıştır. Mısır'ın bu boşluğunu doldurma arayışına giren Irak ise Arap ülkeleri arasında ön plana çıkmış ve 1978 yılında Arap Ligi toplantısına ev sahipliği yaparak dış politikasını liderlik stratejisi üzerine oturtmuştur.¹³¹

İran'da 1979 yılında gerçekleşen İslam Devrimi sonrasında, İran'ın Ortadoğu ülkelerindeki Şii'leri kendi ülkelerine karşı ayaklanmaya çağırması ve kendisindeki gibi bir rejim ihraç etme arayışlarına girmesi, Ortadoğu'daki Sünni Arap devletlerinde endişeyle karşılanmıştır.¹³²

İrak'ta 1979 yılında Başbakanlıktan Devlet Başkanlığına geçen Saddam Hüseyin ise, Arap Dünyası'nın liderliğini ele geçirmek ve Cezayir Antlaşması'nda İran'a verilen tavizleri geri almak maksadıyla, bu antlaşmayı artık feshettiğini belirterek, 22 Eylül 1980'de İran'a savaş ilan etmiştir.¹³³ Saddam Hüseyin'in, bu kadar cesaretli bir adım atmasındaki en büyük etken, İran İslam Devrimi'nin sebep olduğu karmaşık ortamdan ötürü savaşın çok kısa süreceğini düşünmesidir.

¹²⁸ Attar, Kürtler, a.g.e., s.163-164.

¹²⁹ Kurubaş, Sevr-Lozan ..., a.g.e., s.36.

¹³⁰ Attar, Kürtler ...,a.g.e., s.168-170.

¹³¹ Özcan, Sorunlu ..., a.g.e., s.99.

¹³² Tayyar Arı, Irak, İran ve ABD: Önleyici Savaş, Petrol ve Hegemonya, Alfa Yayınları, 2004, s.357-358.

¹³³ Peter Galbraith, Irak'ın Sonu: Ulus Devletlerin Çöküşü mü?, Çeviren: Mehmet Murat İnceayan, Doğan Kitap, 2007, s.27.

Bu savaş sırasında da Kürtler, parçalı bir görüntü vermiştir. Savaşın başında, KDP İran tarafında, KYB ise Irak tarafında saf tutarken, kendi aralarında da çatışmaktan geri durmamışlardır. KYB; 1985'ten itibaren Irak Yönetimiyle arasının bozulmasıyla, taraf değiştirmiş ve KDP ile birlikte, Irak güçlerine karşı savaşımaya başlamıştır.

KDP ile KYB, birlikte hareket etmeleri ve İran'dan askeri destek almaları sayesinde, 1987'den itibaren, Irak kuzeyindeki büyük şehirler hariç, tüm bölgede kontrolü ele geçirmişti. İran Ordusu, Kürt unsurların da destek verdiği 20.000 askerle, 13 Mart 1988'de, Süleymaniye istikametine ilerlemeye başlamış ve Halepçe'de 5.000 Irak askerini esir almıştır.¹³⁴ Bu olaydan 3 gün sonra (16 Mart 1988), Irak Ordusu misilleme yapmak amacıyla, Halepçe'yi havadan bombalayıp, sinir gazı ve kimyasal silahlar kullanmıştır. Enfal Harekâtı olarak adlandırılan bu operasyonlarda, 5.000 civarında Kürt yaşamını kaybetmiştir.¹³⁵

Bu savaş sırasında, İsrail; 7 Haziran 1981'de, Irak'ın Bağdat yakınlarındaki nükleer araştırma tesislerini bombalayıp, tamamen yok etmiştir. Bu şekilde nükleer kabiliyetlerini kaybeden Irak, hem İsrail için bir tehdit olmaktan çıkmış, hem de nükleer silah üretebilme kabiliyeti ile savaştan kesin bir üstünlükle çıkma ihtimali ortadan kaldırılmıştır.¹³⁶ ABD ise; İran-İrak Savaşı'nın başlamasıyla, İran'ın bölgedeki ekonomik kaynakların kontrolünü ele geçirmesi ve Sovyetler Birliği'nin Hürmüz Boğazına yerleşmesi gibi kaygılarla, Irak'ı desteklemiştir. Bu kapsamda; Irak'a silah ve kimyasal malzemeler temin edilmiş ve askeri teknoloji transferleri yapılmıştır.¹³⁷

Savaşın daha fazla uzamasını istemeyen ABD'nin devreye girmesi sonucunda, Birleşmiş Milletler'in oluşturduğu bir askeri izleme grubu denetiminde, İran-İrak arasında, 20 Ağustos 1988'de, ateşkes

¹³⁴ Özdağ, Türkiye ..., a.g.e., s.27.

¹³⁵ Galbraith, Irak'ın ..., a.g.e., s.27.

¹³⁶ Dowall, Modern ..., a.g.e., s.469.

¹³⁷ Zekeriya Kurşun; Osmanlı'dan Amerika'ya Tanımlanamayan Ülke Irak; Irak Dosyası Cilt:1; Hazırlayanlar: Ali Ahmetbeyoğlu, Hayrullah Cengiz, Yahya Başkan; İstanbul; 2003; s.24.

sağlanmıştır.¹³⁸ Saddam Hüseyin, ateşkesin sağlanmasından 5 gün sonra (25 Ağustos), savaş sırasında İran'ın yanında yer alan Kürtleri cezalandırmak amacıyla, 30.000 askerini, Irak kuzeyine kaydırarak, kimyasal silah saldırısına uğrama korkusu taşıyan onbinlerce Kürdün, Türkiye'ye kaçmasına sebep olmuştur.¹³⁹

5.3.2. Irak'ın Kuveyt'i İşgali ve Körfez Savaşı

Irak ile Kuveyt arasında yaşanan gerginliğin, başta tarihi, siyasi, iktisadi ve stratejik olmak üzere, birçok boyutu vardı. Söz konusu gerginliğin sebepleri arasında;

- İran-Irak Savaşı sonucunda, dış borcu 80 milyar doları bulan Irak'ın ekonomik olarak zor durumda olması ve Arap yönetimlerinden borçlarını silmelerini veya bir kısmını silmelerini istemesi,¹⁴⁰
- Kuveyt, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) gibi Arap ülkelerinin, kotaların üzerinde petrol üretimi yaparak Irak'ı zarara soktukları iddiaları,¹⁴¹
- Kuveyt'in, sınır bölgesindeki Rumeyla sahasından Irak'a ait petrolü sondajladığı iddiaları ve Irak'ın 4 milyar dolar tutarında olduğu iddia edilen zararının tazmin edilmesi talebi,¹⁴²
- Osmanlı yönetiminde bulunan üç eyaletin (Musul, Bağdat, Basra) birleşiminden oluşan Irak'ın, Kuveyt'in Basra eyaletinin bir parçası olması sebebiyle, Kuveyt üzerinde hak iddia etmesi,¹⁴³
- Irak'ın; Umm Kasr limanının giriş çıkışını kontrol altına almak ve kıta sahanlıkları içindeki petrol yataklarına sahip olmak amacıyla, Bubiyan ve Varba adalarına sahip olmak istemesi hususları yer almaktadır.¹⁴⁴

¹³⁸ Özdağ, a.g.e., s.54.

¹³⁹ Özdağ, Türkiye ..., a.g.e., s.54.

¹⁴⁰ Eric Salinger, Pire Laurent, Körfez Savaşı: Gizli Dosya (Çeviren: Erdem Akbulut), E Yayınları, İstanbul, 1991, s.9.

¹⁴¹ Doğu Ergil, Körfez Bunalımı, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1990, s.34-35.

¹⁴² Charles Zorgbibe, Körfezin Tarihi ve Jeopolitiği (Çeviren: Yıldırım Büktel), İletişim Yayınları, İstanbul, 1992, s.87.

¹⁴³ Yılmaz, Uluslararası Politikada ..., a.g.e., s.272.

¹⁴⁴ İhsan Gürkan, "1990-1991 Basra Körfezi Bunalımı: Politik ve Stratejik Sorunlar ve Barışa Yönelik Düşünceler", Dış Politika Bülteni Cilt:3 No:1, Nisan 1991, s.14.

Irak, 2 Ağustos 1990'da, Kuveyt'i işgal ederek Kuveyt'in 19. ili olduğunu ilan etti.¹⁴⁵ Kuveyt petrolünü kontrol eden ABD ve Avrupa ülkelerinin yanı sıra, Irak'ın tüm komşuları ve Sovyetler Birliği de, işgale tepki gösterdiler. BM Güvenlik Konseyi, ABD'nin önerisiyle, 2 Ağustos 1990'da, 660 sayılı kararı ile Irak'ın Kuveyt'i işgalini kınadı ve bu ülkeden tamamen, kayıtsız şartsız 1 Ağustos 1990'daki sınırlarına çekilmesini talep etti.¹⁴⁶

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, kabul ettiği ekonomik ambargo, deniz ve hava ablukası gibi unsurları içeren kararlarının işgali sona erdirmemesi üzerine Irak'a 15 Ocak 1991 tarihine kadar Kuveyt'ten ayrılması için süre veren, aksi halde BM'nin müdahale edeceğini belirten 678 sayılı kararı, 29 Kasım 1990'da kabul etmiştir.¹⁴⁷

Irak'ın bu süre sonunda da Kuveyt'i boşaltmaması üzerine, ABD öncülüğündeki koalisyon güçleri, Çöl Fırtınası adlı harekât kapsamında, 16 Ocak 1991'de hava harekâtı, 24 Şubat 1991'de ise kara harekâtı başlatmıştır.¹⁴⁸ Bu harekâtın, askeri varlığına büyük zarar vermesi üzerine, Irak, 27 Şubat 1991'de, bir açıklama yaparak; BM'nin kararlarını kabul ettiklerini, Kuveyt üzerindeki iddialarından vazgeçtiklerini ve Kuveyt'ten tamamen çekildiklerini açıklamıştır. Bunun üzerine koalisyon güçleri tarafından yürütülen kara harekâtı durdurulmuştur.¹⁴⁹

Saddam Hüseyin yönetimini zayıflatmak, hatta devirmek isteyen, ABD tarafından, Iraklı Şii ve Kürt gruplara ayaklanmaları yönünde çağrılar yapılmaktaydı.¹⁵⁰ ABD'nin kendilerini 1975 yılında yarı yolda bıraktığını çok iyi bilen Kürtler, savaşın sona ermesinin hemen ardından, Saddam yönetimine karşı ayaklanmışlardır.¹⁵¹

¹⁴⁵ İhsan Gürkan, 1989-1990 Demokrasi Devrimi ve Soğuk Savaş Sonrasında Ortadoğu ve Türkiye, Su Sorunu, Türkiye ve Ortadoğu, Derleyen: Sabahattin Şen, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1993, s.51.

¹⁴⁶ Yılmaz, Uluslararası Politikada ..., a.g.e., s.276-277.

¹⁴⁷ a.g.e., s.277.

¹⁴⁸ a.g.e., s.279.

¹⁴⁹ Arı, Irak ..., a.g.e., s.569.

¹⁵⁰ Turan Yavuz, ABD'nin Kürt Kartı, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1993, s.146-147.

¹⁵¹ a.g.e., s.150.

Ancak Irak güneyindeki Şii ayaklanmasını çok kanlı bir şekilde bastıran Irak Ordusu, Irak kuzeyine yönelerek Kürt ayaklanmasını da kısa sürede bastırmıştır.¹⁵² Saddam'ın yine kimyasal silah kullanması korkusunu taşıyan yaklaşık 2 milyon Kürt, İran ve Türkiye sınırlarına dayanmıştır.¹⁵³

ABD'nin, 10 Nisan 1991'de, Irak'a; 36. paralelin kuzeyinde hiçbir askeri faaliyette bulunmaması, askeri uçak ve helikopterler kullanmaması yönündeki uyarısı ile başlayan Huzur Operasyonu (Operation Provide Comfort) çerçevesinde, fiili açıdan 36. paralelin kuzeyinde bir 'güvenli bölge' (safe haven) oluşturulmuş ve bu bölgenin güvenliği de ABD, İngiltere ve Fransa tarafından sağlanmaya başlamıştır.¹⁵⁴ Irak kuzeyinde oluşturulan bu güvenli bölge, Saddam Hüseyin korkusu ile kaçan insanların topraklarına geri dönmelerini sağlamıştır. Fakat oluşturulan bu bölge, sadece insani yardımlar boyutunda kalmamış, kimi Kürt unsurlar ile bazı yabancı güçlerin politik çıkarları doğrultusunda şekillenip günümüze kadar uzanan bir neticeyi beraberinde getirmiştir.¹⁵⁵

5.3.3. Bölgesel Kürt Yönetiminin Kuruluşu

Koalisyon güçleri tarafından, 36. paralelin kuzeyinde güvenli bölge oluşturulması, Kürt unsurların siyasi bir otorite kurabilmeleri için fırsat doğurmuştur.¹⁵⁶ Kürt unsurlar, bu maksatla, diğer Saddam Hüseyin muhalifi Iraklı unsurlar ile birlikte, Aralık 1991'de, Suriye'nin başkenti Şam'da bir toplantı gerçekleştirmişlerdir.¹⁵⁷

Bu toplantı sonucunda; 4 Nisan 1992'de, Irak kuzeyinde Kürt unsurların fiilen egemen oldukları bölgelerde, özerk bir yönetim oluşturmak için seçim yapılması, güvenlik birimleri oluşturmaları ve bunları Irak'tan

¹⁵² Baskın Oran, Kalkık Horoz Çekiç Güç ve Kürt Devleti, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1998, s.58.

¹⁵³ Refet Yinanç, Iraklı Sığınmacılar ve Türkiye (1988-1991), Tanmak Yayınları, Ankara, 1992, s.29.

¹⁵⁴ Öznur, Cahşların ..., a.g.e., s.318-319.

¹⁵⁵ Kemal Kirişçi, Huzur mu Huzursuzluk mu: Çekiç Güç ve Türk Dış Politikası, Türk Dış Politikasının Analizi, Derleyen: Faruk Sönmezoğlu, Der Yayınları, İstanbul, 1994, s.274.

¹⁵⁶ Ramazan Gözen, ABD'nin Irak'ı İşgali: Yeni Muhafazakar, Demokratik Emperyalist Bir Proje, 2. Körfez Savaşı, Derleyenler: Mehmet Şahin, Mesut Taştekin, Platin Yayınları, Ankara, 2006, s.36-37.

¹⁵⁷ Hasan Yılmaz, Irak'ta Muhalefet ve ABD'nin Irak Politikası, Avrasya Dosyası Irak Özel Sayısı, Cilt:6 Sayı:3, ASAM Yayınları, Ankara, Sonbahar 2000, s.84.

ayrılmadan gerçekleştirmeleri yönünde kararlar alınmıştır.¹⁵⁸ Ancak seçim için 4 Nisan 1992 tarihi belirlenmişse de, bazı teknik aksaklıklar¹⁵⁹ ve Kürtlerin kendi aralarında bir fikir birliği sağlayamamış olmalarından ötürü, seçimler önce 30 Nisan'a, sonra da 17 Mayıs'a ertelenerek, sonunda 19 Mayıs 1992'de gerçekleştirilmiştir.¹⁶⁰

Irak Kürtlerinin, 19 Mayıs 1992'de gerçekleştirdikleri seçimde, 105 üyeli mecliste, %7'lik seçim barajını aşan, KDP %45,5 oy oranıyla 50, KYB %43,61 oy oranıyla 50 ve Hıristiyanlar da 5 sandalye kazanmıştır.¹⁶¹ Bağdat yönetiminin yasa dışı ilan ettiği bu seçime, Türkmenler katılmamışlardır.¹⁶² Bunun yanı sıra, Türkiye'nin tepkisini çekmemek amacıyla PKK bölücü terör örgütünün yan kuruluşu olan Kürdistan Özgürlük Partisi (PAK) 'nin de seçimlere girmesi engellenmiştir.¹⁶³

Seçimlerin ardından oluşturulan meclis, 4 Haziran 1992'de, Erbil'de, ilk toplantısını gerçekleştirmiş ve üyeler yemin ederek görevlerine başlamışlardır.¹⁶⁴ İlk hükümet KYB'li Fuad Masum başbakanlığında, 4 Temmuz 1992'de kurulmuş, meclis başkanlığına ise KDP'li Cevher Salim seçilmiştir.¹⁶⁵ Kurulan hükümet 17 bakandan oluşan bir koalisyon hükümeti olup, KDP'ye 7, KYB'ye 7, Emekçiler Partisi, Demokratik Asurî Hareketi ve Irak Komünist Partisi'ne ise birer bakanlık verilmiştir.¹⁶⁶

Hükümetin kurulmasıyla birlikte, uluslararası hukuk kurallarınca, bir devletin kurulması için gerekli üç unsurdan (toprak, insan topluluğu, siyasi

¹⁵⁸ Kıvanç Galip Över, Vaadedilmiş Topraklarda Ölüm Kokusu: Kuzey Irak Dosyası, Papirus Yayınları, İstanbul, 1999, s.128.

¹⁵⁹ Yavuz, ABD'nin ..., a.g.e., s.244.

¹⁶⁰ Özdağ, Türkiye ..., a.g.e., s.80.

¹⁶¹ İhsan Şerif Kaymaz, Emperyalizmin Kürt Kartı, Akademik Bakış, Cilt:1 Sayı:1 Kış 2007, s.175.

¹⁶² Michael M. Gunter, A De Facto Kurdish State In Northern Iraq, Third World Quartely, Cilt:14 No:2, Haziran 1993, s.299. Mazin Hasan, Türkmenler, Türkiye ve Irak: Körfez Savaşı'ndan Irak'ın İşgaline Türkmenlerin Durumu, Avrasya Dosyası Yeniden Yapılanan Ortadoğu Özel Sayısı, Cilt:9 Sayı:4, ASAM Yayınları, Ankara, Kış 2003, s.177.

¹⁶³ Erol Kurubaş, Irak'ta Kürt Ayrılıkçılığı ve Başarı Şansı, Avrasya Dosyası Jeopolitik Özel Sayısı, Cilt:8 Sayı:4, ASAM Yayınları, Ankara, Kış 2002, s.136.

¹⁶⁴ Mazin Hasan, Irak Kürtlerinin Bitmeyen Kavgası, Irak Krizi (2002-2003); Derleyenler: Ümit Özdağ, Sedat Laçiner, Serhat Erkmen; ASAM Yayınları; Ankara; 2003; s.66.

¹⁶⁵ Özdağ, a.g.e., 81.

¹⁶⁶ Gunter, De Facto Kurdish ..., a.g.m., s.304.

yönetim) sonuncusu da (siyasal yönetim) Iraklı Kürtler tarafından hayata geçirilmiştir.¹⁶⁷ Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması, ama Saddam Hüseyin'in yönetimden uzaklaştırılarak yerine batı yanlısı Sünni bir rejimin kurulması yönünde bir politika takip eden ABD¹⁶⁸, Kürtlerin bağımsız bir devlet kurmasını, bölgesel dengeleri korumak ve müttefiki olan Türkiye gibi ülkelerle ilişkilerine zarar vermemek için uygun görmemiştir.

Ancak ABD'nin sağladığı güvenlik ortamından yararlanan Iraklı Kürtler, siyasi yapılanmalarını hızla geliştirerek, 4 Kasım 1992'de, Erbil'deki Kürt Parlamentosu'nun aldığı bir kararla Federe Kürt Devleti'ni ilan etmişlerdir.¹⁶⁹ İlan edilen bu federe devlet statüsü ile her türlü idari organlarını hızla kuran Kürt unsurlar, Kerkük hariç Irak kuzeyindeki tüm vilayetlerde, vali, kaymakam ve emniyet müdürü gibi yöneticileri hemen atanmışlardır.¹⁷⁰

Iraklı Kürt unsurların kendilerini federe bir yapı olarak ilan etmeleri ve hızlı bir şekilde devlet olma yolunda ilerlemeleri, Kürt nüfusu barındıran bölge ülkelerini tedirgin etmiştir.¹⁷¹ Söz konusu ülkelerden İran, Suriye ve Türkiye'nin katılımıyla, 14 Kasım 1992'de, Ankara'da düzenlenen toplantı sonrasında. Irak kuzeyinde oluşan ve hızlı bir gelişme kaydeden oluşuma karşı oldukları yönünde bir açıklama yapılmıştır.¹⁷²

5.3.4. Irak Kuzeyindeki Siyasi Partiler

5.3.4.1. Kürdistan Demokratik Partisi (KDP)

Irak'taki Kürdistan Demokratik Partisi, Molla Mustafa Barzani'nin önderliğinde, Mahabad Cumhuriyeti'nin kuruluşunu sağlayan İran Kürdistan Demokratik Partisi'ne paralel olarak, 1946 yılında kurulmuştur. KDP kuruluş

¹⁶⁷ Hüseyin Pazarcı, Uluslararası Hukuk, Turhan Kitabevi, Ankara, 2003, s.147.

¹⁶⁸ Nasuh Uslu, Körfez Savaşı ve Amerika'nın Politikaları, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt: 54 Sayı: 3, 1999, s.189.

¹⁶⁹ Erol Kurubaş, 1960'lardan 2000'lere Kürt Sorunu'nun Uluslararası Boyutu ve Türkiye, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2004, s.76.

¹⁷⁰ Özdağ, Türkiye ..., a.g.e., s.123.

¹⁷¹ Ofra Bengio, Irak'ın Toprak Bütünlüğü Tehdit Altında (Çeviren: Cahide Ekiz), Avrasya Dosyası Kuzey Irak Özel Sayısı, Cilt:3 Sayı:1, ASAM Yayınları, Ankara, İlkbahar 1996, s.67.

¹⁷² Kurubaş, a.g.e., s.76.

döneminde Marksist-Leninist ideolojiden esinlenmiştir. KDP, 1964 yılına kadar sol görüşlü İbrahim Ahmed tarafından yönetilmiştir.

Molla Mustafa Barzani sürgünde bulunduğu SSCB'den döndükten sonra, 1964 yılında, parti yönetimini ele almış ve ölümüne kadar (1979) partiyi yönetmiştir. Molla Mustafa Barzani'nin ölümünden sonra KDP'yi bir süre oğulları İdris ve Mesut Barzani ortak yönetmiştir. İdris Barzani'nin 1987 yılında ölümünden beri partiyi bugün aynı zamanda IKYY Başkanı görevini de yürüten Mesut Barzani yönetmektedir.¹⁷³

KDP, milliyetçi ve muhafazakâr bir parti olarak tanımlanabilir. Ancak sahip olduğu değerleri ve dinamizmini şehirlere taşıyabildiği için modern bir karaktere de sahiptir.¹⁷⁴ Ayrıca, KDP; çeşitli dönemlerde, gerek Irak Hükümeti, gerekse KYB ve diğer Kürt aşiretleriyle çatışmalara girmiştir.

KDP, IKYY içinde Kurmançi lehçesinin konuşulduğu Erbil ve Dohuk'ta, ayrıca, IKYY dışında Musul vilayetinde güçlüdür. Buna karşılık, Süleymaniye'de daha az destekçisi olduğu söylenebilir. Hem 2009 IKYY Bölgesel Parlamento seçiminde hem de 2010 Irak genel seçiminde önemli bir performans gösteren KDP'nin Irak kuzeyindeki partiler arasında en güçlü parti olduğu görülmektedir.¹⁷⁵

1999 yılından itibaren bir Kongre yapmayan KDP 2010 yılı sonlarında uzun bir aradan sonra kongresini toplamıştır. Uzun hazırlıklardan sonra gerçekleşen kongreye Irak'taki önde gelen siyasi figürlerin pek çoğu katılmıştır. Bu kongrede yeniden partinin genel başkanı seçilen Mesut Barzani'nin yanı sıra genel başkan yardımcılığına seçilen Neçirvan Barzani'nin partinin en önemli liderleri olduğu söylenebilir. Ayrıca, Mesrur Barzani, Fazıl Mirani ve Hoşyar Zebari gibi isimler KDP'nin en önemli liderleri arasında sayılabilir.¹⁷⁶

¹⁷³ Serhat Erkmen, Oytun Orhan, Kuzey Irak'ın Toplumsal Siyasal Yapısı ve Kürt Bölgesel Yönetimi'nin Türkiye ile İlişkileri, Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM), Rapor No:43, Ankara, Nisan 2011, s.11.

¹⁷⁴ a.g.r., s.11.

¹⁷⁵ a.g.r., s.11.

¹⁷⁶ a.g.r., s.11.

Mesut Barzani'nin yaşlanmasından ötürü, yerine kimin geçeceği, bölgeyi meşgul eden önemli bir tartışma konusu haline almıştır. Mesut Barzani'nin oğulları Mesrur ve Sedat Barzani kardeşlerin adı geçse de, Mesut Barzani'nin yeğeni (Mesut Barzani'nin ağabeyi İdris Barzani'nin oğlu) Neçirvan Barzani, halen partinin ikinci adamı olup, bölgesel yönetimin en etkin isimleri arasında yer almaktadır.

5.3.4.2. Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB)

İran-İrak arasında imzalanan Cezayir Anlaşması sonrasında, KDP'nin silahlı güçleri, Irak Ordusu tarafından bozguna uğratılmıştır. Mustafa Barzani ile derin görüş ayrılığı yaşayan ve KDP'nin Suriye-Lübnan temsilciliğini yürüten, İbrahim Ahmed'in damadı Celal Talabani, bu gelişmeyi siyasi avantaja dönüştürerek, 1975 yılında, Suriye'nin başkenti Şam'da, KYB'yi kurmuştur. Sol ideoloji üzerine kurulan KYB, Irak kuzeyindeki Kürt siyasi birliğini de bölmüştür. Kurulmasından itibaren, KDP ile siyasi ve silahlı mücadelelere başlayan KYB, Irak kuzeyinde Sorani lehçesinin konuşulduğu Süleymaniye gibi yerlerde etkinliğini sürdürmektedir.¹⁷⁷ Ayrıca KYB, 1996 yılında KDP ile yürüttüğü savaşta Erbil'i kaybedinceye kadar bu şehirde de son derece etkiliydi.¹⁷⁸

Celal Talabani'nin Irak Cumhurbaşkanı olmasından sonra, Irak kuzeyindeki etkinliği artmış ve KYB Erbil gibi Kurmançi bölgelerinde de önemli bir oy artışı sağlamıştır. Ancak, Celal Talabani'nin yaşlanması ve kendisinden sonra yerine oğlu Kubat Talabani'nin geçeceği söylentileri parti içinde huzursuzluklara sebep olmaktadır. Bu nedenle, partinin ikinci adamı konumundaki Nevşirvan Mustafa, 2006 yılında KYB'den ayrılarak, 2008 yılında Goran Hareketi'ni kurmuştur.

KYB'nin Celal Talabani dışındaki en önemli isimleri arasında, son kongrede en çok oyu alan Talabani'nin eşi Hero Ahmet, IKYY eski Başbakanı

¹⁷⁷ İrfan Kaya Ülger, Kuzey Irak'taki Düşman Kardeşler: IKDP ve KYB, Avrasya Dosyası, Cilt:3 Sayı:1, ASAM Yayınları, Ankara, İlkbahar 1996, s.213.

¹⁷⁸ Erkmen, Orhan, Kuzey Irak'ın ..., a.g.r., s.12.

Berham Salih, parti teşkilatının önemli isimleri Kosrat Resul Ali ve Molla Bahtiyar sayılabilecektir.¹⁷⁹

5.3.4.3. Goran (Değişim) Hareketi

KYB'nin ikinci adamı Nevşirvan Mustafa tarafından, 2008 yılında, Süleymaniye'de kurulmuştur. Goran Hareketi; KYB içerisinde Talabani ailesine karşı yürütülen muhalefetin simgesi olmasının yanı sıra, bölgesel bir parti olma iddiasındadır. Nitekim Temmuz 2009 ayında, IKYY genelinde yapılan seçimlerde, Süleymaniye'de birinci olurken, KDP'nin merkezi sayılan Erbil'de oyların %30'unu alması, bu iddiaları güçlendirmektedir.

Söylemlerinde genellikle yolsuzluklara, iki büyük partinin (KDP ve KYB) otoriter eğilimlerine, demokratikleşmeye ve yeni bir tip siyaset yapılmasına duyulan ihtiyaca vurgu yapan Goran Hareketi'nin önde gelen isimlerinin arasında Nevşirvan Mustafa'nın yanı sıra parti sözcüsü Muhammet Tefvik, Ömer Seyit Ali gibi isimler yer almaktadır.¹⁸⁰

5.3.4.4. Kürdistan İslamî Hareketi (KİH)

Irak Kürdistanı İslamî Hareketi, 1986'da Şeyh Osman Abdülaziz tarafından kurulmuştur. Parti kendini Sünni bir hareket olarak lanse etmiştir. Partinin ilk destekçileri radikal ve genç olan yerel Din Âlimleri Birliğidir. Din Âlimleri Birliği 1971'de kurulmuş 1975'te tasfiye edilmiş, 1991'de tekrar ortaya çıkmıştır. KDP ve KYB'den destek alan Din Âlimleri Birliği'nin daha yaşlı üyeleri ise KİH'nin kuruluşuna karşı çıkmışlardır.¹⁸¹

5.3.4.5. Kürdistan İslamî Cemaati (KİC)

Bölgenin en köklü Kürt-İslam partisi olan Kürdistan İslami Hareketinden ayrılarak 31 Mayıs 2001 tarihinde kurulan KİC, kurulduğu dönemden beri sadece siyasi alanda değil, kendisine bağlı silahlı gruplarla da adından söz ettirmiştir.¹⁸²

¹⁷⁹ a.g.r., s.12.

¹⁸⁰ Erkmen, Orhan, Kuzey Irak'ın ..., a.g.r., s.12.

¹⁸¹ a.g.r., s.13.

¹⁸² a.g.r., s.13.

ABD'nin Irak'ı işgaline karşı çıkan, işgali din merkezli ele alarak reddeden partinin başkanı Ali Bapir, ABD tarafından El Kaide'yle işbirliği yapan örgütlere destek verdiği gerekçesiyle tutuklanmıştır. 22 ay tutuklu kalan Ali Bapir serbest bırakıldıktan sonra, KİC silahlı gücünü lağvetmemesine rağmen silahlı eylem yapmamaktadır.¹⁸³

Cemiyet, Irak'taki tüm seçimlere bağımsız bir liste ile katılmıştır. Ocak 2005 Irak Ulusal Meclisi seçimlerinden 60.592 oy alarak iki milletvekili çıkarmıştır. Kürt Yerel Parlamento seçiminden ise 85.237 oy alarak, KDP-KYB ittifakı olan Kürdistan Listesi'nden sonra ikinci sırada yer almıştır. İl genel meclisi seçimlerinde ise dördüncü sırada yer almıştır.¹⁸⁴ Halihazırda IKYY parlamentosunda 4, Irak parlamentosunda iki milletvekili bulunan parti bölgenin Şeriat hükümlerine göre yönetilmesini savunmaktadır.

5.3.4.6. Kürdistan İslamî Birliği (KİB)

Kuzey Irak'ta uzun bir süre boyunca KDP ve KYB'den sonra üçüncü önemli güç konumunda olan İslamcı partiler arasında en güçlüsü olan KİB büyük ölçüde Müslüman Kardeşler Hareketinden etkilenmiştir. 1994 yılında kurulan KİB'in lideri Selahattin Bahattin'dir. Kurulduğu dönemden itibaren diğer pek çok partinin tersine silahlı mücadeleden uzak duran KİB, ılımlı bir muhalefet yürütme arayışındadır.¹⁸⁵

Ocak 2005 seçimlerinde, Irak Ulusal Meclisi ve Kürt Yerel Parlamento seçimlerine, Kürdistan Listesi'nden katılırken, il genel meclisi seçimlerine bağımsız bir liste ile katılmıştır. Birlik seçimde Erbil'de 22.523, Süleymaniye'de 75.008 ve Dohuk'ta da 35.675 oy alarak toplamda 134.206 oyla, üçüncü olmuştur.¹⁸⁶

Süleymaniye ve Duhok vilayetlerinde güçlü olan KİB, IKYY Parlamentosu'nda 6, Irak Parlamentosu'nda 4 milletvekiline sahiptir. Goran Hareketinin ortaya çıkmasıyla birlikte KİB, IKYY'deki 4. parti konumuna

¹⁸³ Erkmen, Orhan, Kuzey Irak'ın ..., a.g.r., s.13.

¹⁸⁴ Soran Şükür-Mazin Hasan, Irak'ta Demokrasi Provası, Stratejik Analiz, Cilt:5 Sayı:59, Mart 2005, s.23.

¹⁸⁵ Erkmen, Orhan, a.g.r., s.13.

¹⁸⁶ Şükür, Hasan, a.g.m., s.23.

gerilemiştir. Pek çok konuda büyük 2 partiyle (KDP ve KYB) ortak noktaları bulunmasına rağmen İslam'a yaptığı vurgu ve Müslüman Kardeşler (İhvan-ı Müslimin) ile ilişkisi bu partiyi diğer partilerden farklı kılmaktadır.¹⁸⁷

5.3.5. Irak Kürtlerinin Aralarındaki İç Çatışmalar ve Uzlaştırma Süreçleri

Iraklı Kürtler; siyasi, idari, ekonomik, güvenlik, sosyal ve kültürel yapılarını kurarlarken, KDP ve KYB'nin kendi aralarındaki nüfuz mücadelesi nedeniyle, bölge çatışma ortamına doğru sürüklenmiştir.

5.3.5.1. KDP-KYB Uyuşmazlığının Sebepleri

KDP ile KYB arasında çatışmaya sebep olan unsurlar, tarihi geçmişleri ile birlikte şu başlıklar altında ifade edilebilir:¹⁸⁸

- Aşiret, dil, din-tarikat farklılıkları ve bunların siyasi anlaşmazlıklara yansımaları sonucu ortaya çıkan kan davaları,
- Tarafların bölgedeki yeni oluşumu geçici kabul etmeleri, sağlam bir idari ve siyasi yapı oluşturmamaları, oluşumu güçlendirmek yerine elde edilen kaynakları partilerini güçlendirmek için harcamaları,
- Arazi ihtilafları,
- Kürt davasının öncülüğünü sahiplenmedeki rekabet,
- Siyasi parti olmalarına rağmen liderlerin tartışılmaz otoriteleri ve toplumun bu liderlerin emir ve düşünceleri doğrultusunda hareket etmeleri gerektiği yönündeki düşünceleri,
- Seçim neticesinde yönetim kademelerinin oluşturulması hususundaki rekabet,
- Gümrüklerden elde edilen gelirlerin hükümet maliyesine sağlıklı bir şekilde kaydedilmemesi,

¹⁸⁷ Erkmen, Orhan, a.g.r., s.13.

¹⁸⁸ Hasan Özmen, Kuzey Irak'ta Kürt Partiler Arasındaki İhtilafların Nedenleri, Avrasya Dosyası Kuzey Irak Özel Sayısı, Cilt:3 Sayı:1, ASAM Yayınları, Ankara, İlkbahar 1996, s.59-60. İdris Demir, The Northern Iraq 1990-2000, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:3 Sayı:5, 2007, s.202-204.

- Bölgenin geleceği ile ilgili temel politik vizyon farklılığı,
- Bölgede bulunan küçük siyasi partilerin ortadan kaldırılarak, KDP veya KYB saflarına dahil edilmesi noktasında ortaya çıkan rekabet,
- Bölge ülkelerinin etkileri.

Yukarıda bahsedilen sebepler doğrultusunda Irak'ın kuzeyinde yaşayan Kürt unsurların seçimler sonrası ilk anlaşmazlıkları 1993 yılı Mart ayında Başbakan Fuad Masum'un yerine yine KYB saflarından ama daha aşırı bir politikacı olan Kosrad Resul'un getirilmesi olayı olmuştur.¹⁸⁹

İki taraf arasındaki çatışmaları başlatan olay ise 1 Mayıs 1994 tarihinde bir grup KDP yetkilisi ile KYB yetkilileri arasında arazi ihtilafı neticesinde ortaya çıkan çatışma olmuştur.¹⁹⁰ Çok küçük iki grup arasında çıkan çatışma bir anda her iki parti arasında yaşanan büyük bir çatışmaya dönüşmüştür. Haziran 1994 ayı başlarında çatışmalardaki ölü sayısı 600'ü geçmiş ve devam eden çatışmalar neticesinde KYB Aralık 1994 ayında Erbil'deki Kürt Meclisini ele geçirmiştir.¹⁹¹

5.3.5.2. Tarafları Uzlaştırma Çabaları

Türkiye'nin, tarafları, Haziran 1994 ayında, Silopi'de, uzlaştırarak bir araya getirmesiyle, çatışmalar bir süre durmuştur.¹⁹² Ancak kısa süren bu uzlaşıdan sonra taraflar çatışmayı sürdürmüş ve KYB silahlı unsurları, Erbil'i ele geçirerek KDP unsurlarını buradan çıkarmıştır.

Türkiye'nin yanı sıra, Fransa'nın da girişimleriyle, taraflar 16-22 Temmuz 1994 tarihleri arasında, Paris'te bir dizi görüşmeler

¹⁸⁹ Serhat Erkmen, Türkiye'nin Körfez Savaşı Sonrası Kuzey Irak Politikası, Irak Krizi (2002-2003); Derleyenler: Ümit Özdağ, Sedat Laçiner, Serhat Erkmen; ASAM Yayınları; Ankara; 2003; s.275.

¹⁹⁰ Özmen, Kuzey Irak'ta ..., a.g.m., s.55.

¹⁹¹ Michael M. Gunter, The KDP-PUK Conflict in Northern Iraq, Middle East Journal, Vol:50 No:2, Spring 1996, s.233.

¹⁹² Sadi Berzenci, Irak Kürdistanı'nda Mevcut Durum Hakkında Görüş, Avrasya Dosyası Kuzey Irak Özel Sayısı, Cilt:3 Sayı:1, ASAM Yayınları, Ankara, İkbahar 1996, s.198.

gerçekleştirmiş, ancak varılan kısa süreli uzlaşından başka bir sonuç alınamamıştır.¹⁹³

KDP ve KYB'nin de üyesi bulunduğu Irak Ulusal Kongresi'nin (INC) devreye girmesiyle, INC Başkanı Ahmet Çelebi'nin öncülüğünde Kasım 1994 ayında yapılan görüşmelerde, taraflar arasında bir ateşkes imzalanmış, ancak çatışmalar tam anlamıyla sona ermemiştir.¹⁹⁴

Yapılan girişimlerin sonuçsuz kalması nedeniyle, ABD inisiyatifi olarak, KDP ve KYB'yi İrlanda'nın başkenti Dublin'de bir araya getirmiştir. Ağustos 1995 ve Eylül 1995 aylarında yapılan iki ayrı toplantıya; KDP, KYB ve INC'nin yanı sıra, Türkiye ve İngiltere de katılmıştır.¹⁹⁵

Ağustos 1995 ayındaki toplantı neticesinde, meclisin yeniden açılması ve gümrük vergilerinden elde edilen gelirlerin bir bankaya yatırılması gibi kararlar alınmıştır.¹⁹⁶ Eylül 1995 ayındaki toplantıda ise bu kararların pekiştirilmesi beklenirken, tarafların nihai uzlaşması sağlanamamış ve Dublin Süreci de olumsuz bir şekilde sonuçlanmıştır.¹⁹⁷

Dublin Sürecinin de başarısızlığa uğramasının ardından İran'ın başkenti Tahran'da, İran'ın arabuluculuğuyla KDP ve KYB temsilcileri müzakerelere başlamış ve 11 Ekim 1995'te uzlaştıklarını ilan etmişlerdir.¹⁹⁸

Bir ABD heyeti, İran'ı süreçten çıkarmak ve inisiyatifi tekrar ele almak maksadıyla, Kasım 1995 ayı içerisinde, Irak kuzeyinde, KDP ve KYB yetkilileri ile görüşerek tarafların anlaşmış oldukları kaydetmişlerdir.¹⁹⁹ Ancak bu anlaşma sonrasında da taraflar arasında çatışmalar devam etmiştir.

KYB'nin, Ağustos 1996 ayı içerisinde, İran Devrim Muhafızları birliklerini Süleymaniye civarına yerleştirmesi, bunun karşılığında ise KDP'nin Ağustos 1996 ayında, Bağdat yönetiminin desteğini alarak önce 31 Ağustos

¹⁹³ Oran, Kalkık Horoz ..., a.g.e., s.169.

¹⁹⁴ Öznur, Cahşların Savaşı ..., a.g.e., s.346-347.

¹⁹⁵ Över, Vaadedilmiş ..., a.g.e., s.144. Özkan, CIA Kürtleri ..., a.g.e., s.139-140.

¹⁹⁶ Oran, Kalkık Horoz ..., a.g.e., s.172.

¹⁹⁷ Özdağ, Türkiye ..., a.g.e., s.170-171.

¹⁹⁸ Oran, a.g.e., s.179-180.

¹⁹⁹ Sadi Berzenci, Irak Kürdistanı'nda ..., a.g.m., s.200.

1996'da Erbil'i, daha sonra da Süleymaniye'yi ele geçirmesi ve İran birliklerinin bölgeden çıkarılmasıyla birlikte bölgesel dengeler değişmiştir.²⁰⁰

KDP'nin Saddam Hüseyin'le, KYB'nin de İran'la yakınlaşmasından rahatsız olan ABD yönetimi; Dublin Sürecinde olduğu gibi, inisiyatifi ele alabilmek ve bölgede istikrar sağlayabilmek için, devreye girerek taraflara ateşkes çağrısında bulunmuştur. ABD-Türkiye öncülüğünde, tarihe Ankara Görüşmeleri olarak geçen Ekim 1996 ayında başlayan ve 1997 yılı ortalarına kadar süren görüşmelerde ateşkes sağlanmış, ancak taraflar arasındaki husumetlere son verilemediğinden, çatışmaların yoğunlukta da olsa devam etmesine engel olunamamıştır.²⁰¹

5.3.5.3. Washington Anlaşması

Taraflar arasındaki husumetlerin devam etmesi nedeniyle çatışmalar tamamen bitirilememiştir. Bu durumu kendi stratejisi ve bölgesel planları açısından kabul edilemez gören ABD, nihai bir sonuç alabilmek amacıyla, çatışan tarafları Washington'da görüşmeye davet etmiştir. Görüşmeye başlayan Mesut Barzani ve Celal Talabani, ABD Dışişleri Bakanı Madeleine Albright'ın ev sahipliğinde, 17 Eylül 1998'de yapılan törende, Washington Antlaşması'nı imzalamışlardır.²⁰² Bu anlaşmanın maddeleri şunlardır.²⁰³

- KDP ve KYB Irak'ın toprak bütünlüğüne sadıktır. Süleymaniye, Erbil ve Dohuk Irak'ın parçasıdır.
- Her iki parti de Irak Kürtlerinin insan haklarının ve siyasi haklarının garanti altına alınacağı birleşik, çoğulcu ve demokratik bir Irak oluşturulması için çalışacaklardır.
- Her iki parti de Irak'ın ulusal birliği ve toprak bütünlüğü korunacak şekilde federatif bir ülke olmasını istemektedir.

²⁰⁰ William R. Folk, Irak'ı Anlamak (Çeviren: Nurettin El Hüseyini), NTV Yayınları, 2007, s.185-186. Özdağ, a.g.e., s.189-191.

²⁰¹ Kurubaş, Irak Kürt Hareketi, a.g.e., s.40. Öznur, Cahşların Savaşı ..., a.g.e., s.357-359.

²⁰² Serhat Erkmen, Hasan Yılmaz, Ortadoğu Denklemi ve Dünden Bugüne ABD'nin Irak Politikası, Stratejik Analiz, Cilt:1 Sayı:12, Nisan 2001, s.23.

²⁰³ A. Nazmi Çora, Kürt Sorununun Geleceği, Q-Matris Yayınları, İstanbul, 2004, s.147. Özkan, CIA Kürtleri ..., a.g.e., s.139-140.

- Taraflar arasındaki anlaşmazlıkları gidermek, bölgedeki insani yardım çalışmalarını yürütmek, 1992'deki seçim sonuçlarına uygun bir hükümet ve meclis oluşturmak, bölgenin bütün gelirlerini kontrol etmek ve yerel seçimleri düzenlemek üzere bir Yüksek Koordinasyon Konseyi (YKK) kurulacaktır.
- YKK, İran ve Türkiye sınırlarının ihlal edilmesini önlemek üzere KDP ve KYB arasında işbirliği yapılmasını sağlayacaktır.
- YKK, üç ay zarfında yerel parlamento tarafından onaylanacak bir yerel hükümet oluşturulacaktır.
- YKK bölgede PKK mevcudiyetine ve PKK'nın Türk sınırını ihlal ederek barış ve istikrarı bozmasına izin vermeyecektir.
- Yerel meclis üç ay zarfında Erbil'deki binasında toplanacaktır ve bu meclisin üyeleri 1992'deki seçimlerde tespit edilen üyeler olacaktır.

5.3.5.4. Washington Anlaşması Sonrası Gelişmeler

ABD yönetimi, Washington Anlaşması'ndan sonra, 31 Ekim 1998'de çıkardığı "Irak'ı Özgürleştirme Yasası" ile birlikte, aralarında Kürtlerin de bulunduğu muhaliflere, yıllık 98 milyon dolarlık bir ödenek ayırmıştır.²⁰⁴

Washington Anlaşması ve ABD'nin çıkardığı "Irak'ı Özgürleştirme Yasası" sonrasında, bir araya gelen KDP ve KYB yetkilileri, 8 Ocak 1999'da, Selahaddin şehrinde bir araya gelerek, Washington Anlaşması'nda öngörülen Yüksek Koordinasyon Konseyi (YKK)'ni kurmuşlardır.²⁰⁵ Taraflar, bu konsey aracılığıyla yürüttükleri görüşmeler neticesinde, Aralık 1999 ayında, Neçirvan Barzani'nin başbakanlığında, yeni bir hükümet kurmuşlardır.²⁰⁶

Dünya dengelerini alt üst eden 11 Eylül saldırıları sonrasında, ABD yönetimi, saldırıları gerçekleştirdiğini ileri sürdüğü El Kaide terör örgütünün yerleşik olduğu Afganistan'a, İngiltere ile beraber, 7 Ekim 2001'de, askeri

²⁰⁴ Bayram Sinkaya, II. Körfez Savaşı Sonrası Irak'ta Yönetimin Yeniden Tesisi, II. Körfez Savaşı, Derleyenler: Mehmet Şahin, Mesut Taştekin, Platin Yayınları, Ankara, 2006, s.384.

²⁰⁵ Özkan, CIA Kürtleri ..., a.g.e., s.311-312.

²⁰⁶ Öznur, Cahşların Savaşı ..., a.g.e., s.382-383.

harekât başlatmıştır.²⁰⁷ Resmi ve gayri resmi otoriteler tarafından, ABD'nin bu müdahale sonrasında, ikinci hedefinin Irak olacağı ifade edilmiştir.²⁰⁸

Dünya genelinde ABD'nin Irak'a da müdahale edeceğine ilişkin beklentileri dikkate alan KDP ve KYB, mevcut kazanımlarını korumak ve daha da artırmak maksadıyla girişimlerini arttırmışlardır. Bu kapsamda KDP tarafından federal Irak içerisinde başkenti Kerkük olan özerk bir Kürdistan kurulmasını öngören bir anayasa taslağı hazırlamıştır. Bunun ardından Barzani ve Talabani, 8 Eylül 2002'de, bir araya gelerek, 4 Ekim 2002'de, Kürt meclisinin yeniden toplanması kararını almışlardır.²⁰⁹

Planlandığı gibi, 4 Ekim 2002'de, Erbil'de, toplanan Kürt meclisinin açılış merasimi sonrası gerçekleştirilen seçimlerde; Meclis Başkanlığına KDP'li Dr. Nuri Şair, başbakanlık görevine ise KYB'li Berham Emin seçilmiştir.²¹⁰ Meclis üyeliklerinin dağılımı ise Washington Anlaşması'nın işaret ettiği şekilde 1992 seçimlerindeki dağılım olarak kabul edilmiştir.²¹¹

KDP ve KYB, ABD'nin Irak müdahalesi öncesinde bütünlük arz eden bir görünüm vererek, hem kendi aralarındaki sorunları ve çatışma ortamını bir kenara bıraktıklarını, hem de ABD yönetiminin isteklerini yerine getirdiklerini göstermiş olmaktadır.²¹² Tüm bu hazırlıkların ardından, tüm dünya gibi Iraklı Kürt unsurlar da ABD'nin Irak'a müdahalesini beklemeye başlamışlardır.²¹³

5.4. ABD'NİN IRAK İŞGALİ SONRASINDAKİ GELİŞMELER

ABD'nin Irak'a yönelik kitle imha silahı bulundurduğuna dair iddiaları neticesinde, BM Güvenlik Konseyi'nin verdiği yetkiyle, Birleşmiş Miller İzleme, Doğrulama ve İnceleme Komisyonu (UNMOVIC), Kasım 2002

²⁰⁷ Sevinç Alkan Özcan, ABD'nin Afganistan Operasyonu ve Türk Dış Politikası, Avrasya Etüdüleri, Sayı:27-28, 2005, s.34.

²⁰⁸ Cemalettin Taşkiran, Irak'a müdahale, Kuzey Irak ve Türkmenler, 2023 Dergisi, Sayı:13, 15 Mayıs 2002, s.30.

²⁰⁹ Mehmet Şahin, 2003 Irak Savaşı ve Iraklı Kürtler, II. Körfez Savaşı, Derleyenler: Mehmet Şahin, Mesut Taştekin, Platin Yayınları, Ankara, 2006, s.290.

²¹⁰ Öznur, Cahşların ..., a.g.e., s.399-401.

²¹¹ a.g.e., s.403.

²¹² Özkan, CIA Kürtleri ..., a.g.e., s.316-317.

²¹³ a.g.e., 317.

ayından itibaren Irak'ta çalışmalarına başlamıştır.²¹⁴ Ancak söz konusu komisyonun her hangi bir kitle imha silahı bulunduğu dair bir emareye rastlayamadıkları yönündeki açıklamasına rağmen, ABD Silahlı Kuvvetleri 20 Mart 2003'te başlayan hava saldırısı ile Irak işgaline başlamış ve ABD Başkanı George W. Bush'un 16 Nisan 2003 tarihinde Irak'ın kurtarıldığını ilan etmesiyle, operasyon sonlandırılmıştır.²¹⁵

İşgalin askeri sürecinin tamamlanmasını müteakiben, Irak'ın yeniden yapılandırması faaliyetlerine hız verilmiştir. Bu kapsamda; 13 Temmuz 2003'te, 25 üyeden oluşan (13 Şii Arap, 5 Sünni Arap, 5 Kürt, 1 Türkmen, 1 Asurî) Irak Geçici Yönetim Konseyi (IGYK) oluşturulmuştur.²¹⁶ Konsey içerisinden seçilen 9 kişi (5 Şii, 2 Sünni Arap, 2 Kürt) ile Başkanlık Konseyi kurulmuş ve bu kişiler birer ay süre ile dönüşümlü başkanlık yapmışlardır.²¹⁷ 3 Eylül 2003'te IGYK tarafından atama yoluyla "Irak Geçici Hükümeti" kurulmuştur. 25 bakandan oluşan bakanlar kurulunda 14 Şii Arap, 3 Sünni Arap, 6 Kürt, 1 Türkmen ve 1 Asurî bakan yer almıştır.²¹⁸

IGYK ile Koalisyon Güçleri arasında, 15 Kasım 2003'te, Irak'ı idari olarak 18 federatif vilayete ayrılmasını öngören "Politik Süreç Anlaşması" imzalanmıştır.²¹⁹ Politik Süreç Anlaşması esaslarını içeren ve geçici anayasa konumundaki "Irak Devleti Geçici Yönetim Yasası" (IDGY), IGYK tarafından, 08 Mart 2004'te oybirliğiyle kabul edilmiş ve yasa 28 Haziran 2004'te yürürlüğe girmiştir.²²⁰ Ayrıca, başkan ve iki başkan yardımcısından oluşan Devlet Başkanlığı ile 33 bakandan oluşan Hükümet, 1 Haziran 2004'te atama yoluyla ilan edilmiş, daha önce oluşturulan Irak Geçici Hükümeti ise kendisini feshetmiştir.²²¹

²¹⁴ Folk, Irak'ı ..., a.g.e., s.188.

²¹⁵ Folk, Irak'ı ..., a.g.e., s.190.

²¹⁶ Galbraith, Irak'ın ..., a.g.e., s.118.

²¹⁷ Sinkaya, II. Körfez Savaşı ..., a.g.m., s.389.

²¹⁸ Arı, Irak, İran ve ABD ..., a.g.e., s.517.

²¹⁹ Folk, Irak'ı ..., a.g.e., s.202.

²²⁰ Nejdet Demiral, Soran Şükür, Mazin Hasan, Geçiş Dönemi Irak Devleti Yönetim Yasası ve Irak'ın Geleceğine Etkileri, Stratejik Analiz, Cilt:5 Sayı:50, Haziran 2004, s.29-42.

²²¹ Galbraith, a.g.e., s.136.

Seçilmişlerin yönetimini kurabilmek maksadıyla, 30 Ocak 2005'te, genel seçimler düzenlenmiş, ancak Sünni Arapların seçimi boykot etmesi ve çıkan sonuçlarda Kürtlerin mevcudu üzerinde bir siyasi güç elde etmesi nedeniyle, seçimlerin yenilenmesi kararı alınmıştır.²²² Ancak yenilenecek seçimler öncesinde, kamu düzeninin sağlam temeller üzerine kurulması ve toplumsal barışın sağlanması maksadıyla yeni bir anayasa hazırlanmış ve hazırlanan anayasa 15 Ekim 2005'te halkoyuna sunulurken, %78 "evet" oyuyla kabul edilmiştir.²²³

Anayasanın kabul edilmesinin akabinde, 15 Aralık 2005'te, genel seçimler yenilenmiştir. Yapılan seçimler sonucunda; 275 üyeli mecliste; Şiiler 130, Sünniler 59, Kürtler 58, Laik Şiiler 25, Türkmenler 1, diğer küçük gruplar da 2 sandalye kazanmıştır.²²⁴

Ocak 2005'te yapılan seçimlerde 75 sandalye kazanan Kürtler, Sünni Arapların tam olmasa bile, daha yüksek bir katılım sağlamasıyla, ancak 58 sandalye kazanabilmişlerdir. Ancak Kürtlerin dışındaki tüm grupların seçimlere parçalı gruplar halinde girmeleri nedeniyle, yeni hükümetin kurulmasında Kürtler kilit bir konuma gelerek, yaşanan süreçte etkin rol almışlardır.

Irak Anayasası ve Irak Seçim Kanunu kapsamında, milletvekili seçimlerinin beş yılda bir yapılması gerekmektedir. Irak Hükümeti, gerekli yasal düzenlemeleri ve konjektürel siyasi dengeleri dikkate alarak parlamento seçimlerinin 7 Mart 2010 tarihinde yapılmasını kararlaştırmıştır.

Seçim sonuçlarına göre, sandalye sayısı 275'ten, 325'e çıkarılan parlamentodaki dağılım; İyad Allavi liderliğindeki Sünni Arapların desteklediği El İrakîye 91, Başbakan Nuri El Maliki'nin liderliğindeki laik Şiilerin desteklediği Kanun Devleti Koalisyonu 89, Sadr ve El Hekim gibi radikal Şii liderlerin yönettiği Irak Ulusal İttifakı 70, KDP ve KYB'nin ortak listesi Kürdistan Ulusal İttifakı 43, KYB'den ayrılan Goran Listesi 8, Kürdistan İslami

²²² Sinkaya, a.g.m., s.391.

²²³ Sinkaya, a.g.m., s.393.

²²⁴ Sinkaya, a.g.m., s.397.

Birliği 4, Kürdistan İslami Hareketi 2, diğer gruplar ve azınlıklar 18 sandalye şeklinde gerçekleşmiştir.²²⁵

Şiilerin radikaller ve ılımlılar olarak bölünmeleri ile Şii bölgelerinde seçime katılım oranlarının kısmen düşmesi gibi kendilerince olumsuz nedenler olmasına rağmen, seçim öncesinde milletvekili sayılarının illere göre yeniden dağıtımında Şiilerin gözetilmesi sayesinde, sandalye sayılarını ve parlamentodaki oranlarını artırmayı başarmışlardır.²²⁶

Sünni Araplar, 2005 yılında yapılan seçimleri kısmen veya tamamen boykot etmeleri nedeniyle, Irak siyasi hayatından uzaklaşmışlar ve yeniden yapılanan Irak'ta süreç dışı kalmışlardır. Bu nedenle Sünni Araplar, son seçimlere, siyasi sürece dahil olmak ve Irak yönetiminde tekrar söz hakkı sahibi olabilmek maksadıyla, yüksek katılım gerçekleştirmişlerdir.²²⁷

Kürtler, parlamentodaki toplam sandalye sayılarını kısmen artırmışlardır. Ancak seçimlere parçalı halde girmeleri, Sünnilerin seçimlere daha yüksek katılım sağlamaları ve Şii yoğunluklu illerin milletvekili sayıları artarken, Kürt yoğunluklu illerin milletvekili sayılarının sabit kalması veya fazla artmaması gibi nedenlerle, Kürtlerin toplam milletvekili sayısı içindeki oranları azalmıştır. Tüm bu gelişmelere rağmen, parlamentodaki diğer grupların da parçalı bir yapı arz etmeleri sayesinde, siyasetteki kilit rollerini sürdürmeye devam etmektedirler.²²⁸

²²⁵ Serhat Erkmen, Sercan Doğan; 7 Mart 2010 Irak Parlamento Seçimleri Kesin Olmayan Resmi Sonuçları, Mart 2010, Ankara, s.5.

²²⁶ Serhat Erkmen, Veysel Ayhan, Kürşad Turan, Bilgay Duman, Oytun Orhan, 7 Mart 2010 Irak Parlamento Seçim Sonuçlarının ve Yeni Siyasal Denklemin Değerlendirilmesi, Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM), Rapor No:17, Ankara, Nisan 2010, s.14.

²²⁷ a.g.e., s.8.

²²⁸ a.g.e., s.21.

ALTINCI BÖLÜM

IRAK KUZEYİNDE FAALİYET GÖSTEREN PETROL ŞİRKETLERİ

6.1. IRAK PETROLLERİNİN GENEL DURUMU

Irak, 2010 yılı OPEC yıllık verilerine göre 143 milyar varil petrol rezervine, 3.158 milyar m³ ise gaz rezervine sahiptir.²²⁹ Irak petrollerinin %75'i Irak güneyinden, %25'i ise Irak'ın kuzey ve orta bölgesinde yoğunlaşmıştır. Bölgesel Kürt Yönetimi'nin kuzey bölgesinde kontrol ettiği rezerv %6, Kerkük bölgesinin rezerv miktarı ise %14'tür.²³⁰ Irak'ın 2011 yılı günlük üretimi ise yaklaşık 2,6 milyon varil olup, Irak bunun yaklaşık 2,1 milyon varilini ihraç etmekte ve bu ihracattan aylık yaklaşık 7 milyar dolar gelir elde etmektedir.²³¹

Irak'ın 2011 Ocak-Kasım ham petrol ihracatı 664 milyon varil ve elde ettiği gelir ise 75 milyar dolardır. Bu petrolün 570,7 milyon varili Basra bölgesinden ihraç edilmiştir. Geri kalan 93,3 milyon varili ise Kerkük-Yumurtalık Hattı'ndan Akdeniz bağlantılı uluslararası piyasaya ihraç edilmiştir. Irak'ın petrol ihracatının %23'ü Avrupa'ya, %26'sı K.Amerika'ya, %49'u Asya-Pasifik'e ve %2'si de Afrika'ya yapılmaktadır.²³²

ABD işgali sonrası dönemde kurulan Irak hükümetleri petrol ve gaz kaynaklarının en kısa sürede ekonomiye kazandırılması için petrol sahalarının geliştirilmesi ve üretim faaliyetlerinin arttırılması için tayin edilen kriterler neticesinde tespit edilen uluslararası petrol şirketleri ile ihaleye yoluyla servis kontratları imzalama politikasına öncülük vermiştir.

Irak Petrol Bakanlığı bu amaçla Nisan 2008'de Saddam döneminde yapılan tüm petrol kontratlarının hükümsüz olduğunu ilan edip, petrol ve gaz lisanslarına ilişkin yeni dönemi başlatmış ve 2008'den bugüne kadar 3 tur

²²⁹ Hasan Demir, Irak'ta Petrol Mücadelesi: Çok Uluslu Şirketler, Uluslararası Anlaşmalar ve Anayasal Tartışmaların Işığında Bir Analiz, Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM), Rapor No:103, Ankara, Ocak 2012, s.6.

²³⁰ a.g.r., s.6.

²³¹ a.g.r., s.6.

²³² a.g.r., s.8.

ihale dönemi gerçekleştirmiştir. İlk tur Ekim 2008'de başlayıp Haziran 2009'da bitmiş, ikinci tur Nisan 2009'da başlayıp Aralık 2009'da bitmiş, üçüncü tur Mayıs 2010'da başlayıp Eylül 2010'da bitmiştir. Nisan 2012 ayında başlaması planlanan dördüncü tur ise Irak'taki iç belirsizlikler, hukuki sorunlar ve Merkezi Irak Yönetimi (MIY) ile Irak Kuzeyi Yerel Yönetimi (IKYY) arasındaki anlaşmazlıklar gibi sebeplerle henüz başlatılamamıştır. Ayrıca ihalesi yapılan ve yapılacak olan sahalarda, Irak Devleti %25'lik hissesini elinde bulundurmaktadır.

6.2. IRAK'TA FAALİYET GÖSTEREN PETROL ŞİRKETLERİ

Irak coğrafyası, sahip olduğu petrol kaynakları nedeniyle, Osmanlı Devleti'nin son yıllarında İngiltere, Fransa, Almanya, Rusya ve ABD gibi büyük devletlerin mücadele alanı haline gelmiştir.²³³ Bu dönemde, Irak petrollerini işletmek maksadıyla, D'arcy (Anglo-Persian) Grubu'nun %50, Deutsche Bank'ın %25, Shell grubunun %25 hissesi bulunan, Turkish Petroleum Company (Türk Petrol Şirketi) adlı şirket kurulmuştur.²³⁴

Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıkan Almanya, 25 Nisan 1920'de gerçekleştirilen San Remo Konferansı'nda, %25'lik hissesini Fransa'ya devrederek haklarından vazgeçmiş, İngiltere ise %75'lik hissesini devam ettirmiştir.²³⁵

Ortadoğu petrollerinden pay sahibi olma arayışında olan ABD'nin, uluslararası alanda İngiltere'yi sıkıştırmasını engellemek ve Musul'un aidiyeti konusunda hala endişe duyulan Türkiye ile yakınlaşmasını engellemek maksadıyla, 31 Temmuz 1928'de, Londra'da yapılan bir anlaşma ile İngiliz Anglo-Persian Oil Company (D'arcy Grubu) hisselerinin yarısı (%25), Amerikan şirketlerine satılmıştır.²³⁶

Büyük devletlerin ve kendilerine bağlı şirketlerin mücadeleleri içerisinde Ermeni Kaluste Gülbenkyan organizatör görevini üstlenmiştir.

²³³ Eldem, Harp ve Mütareke ..., a.g.e., s.237.

²³⁴ Gürel, Ortadoğu Petrolünün ..., a.g.e., s.57.

²³⁵ Gürel, a.g.e., s.58.

²³⁶ Mim Kemal Öke, Musul-Kürdistan Sorunu, (1918-1926), İstanbul, 2002, s.13.

Sultan II. Abdülhamit tarafından, Musul'daki petrol varlığı konusunda araştırma yapması için görevlendirilen Gülbenkyan, bir yandan masa başında hazırladığı raporlarla Osmanlı Devleti'ni oyalarken, diğer yandan bölgede etkinlik mücadelesi veren şirketlere danışmanlık yaparak, her dönemde ortak şirketlerin payından %5 hisse alarak sürece dahil olmuştur.²³⁷

İngiltere ve ABD arasında 1928 yılında yapılan anlaşma sonucunda dağılım; Anglo-Persian Oil Company % 23,75, Royal Dutch / Shell Company % 23,75; Compagnie Française des Petroles % 23,75, Standard Oil Company of New Jersey % 11,875, Socony-Vacuum Oil Company % 11,875, Gülbenkyan %5 şeklinde gerçekleşmiştir.²³⁸

Turkish Petroleum Company (Türk Petrol Şirketi), 1929 yılında, adını değiştirerek Iraq Petroleum Company (Irak Petrol Şirketi) adıyla, öncelikle Musul petrollerini, daha sonra da bütün Irak petrollerini eline geçirecek şekilde faaliyetlerini sürdürmüştür.²³⁹

Irak Petrol Şirketi'nin ortakları arasında yer alan Anglo-Persian Oil Company daha sonra British Petroleum Company (BP), Compagnie Française des Petroles (Fransız Petrol Şirketi) daha sonra Total, Standard Oil Company of New Jersey daha sonra Exxon, Socony-Vacuum Oil Company daha sonra Mobil ismini almış, Exxon ve Mobil şirketleri ise 1999 yılında birleşerek ExxonMobil ismini almışlardır. ExxonMobil şirketinin selefi olan Standard Oil şirketinden ayrılan Chevron Corporation ile ConocoPhillips şirketleri de, her ne kadar 1920'li yıllarda Irak rekabetinin içerisinde yer almasa da, yukarıda ifade edilen şirketler gibi günümüzün en büyük petrol şirketleri arasında yer almaktadırlar. (Bkz. Tablo-3)

²³⁷ Bardakçı, Musul'u ..., a.g.m., s.5

²³⁸ Eldem, Harp ve ..., a.g.e., s.237.

²³⁹ Uluğbay, İmparatorluktan ..., a.g.e., s.463.

ŞİRKETİN ADI	YILLIK GELİR (DOLAR)	YILLIK NET KAR (DOLAR)	ÇALIŞAN SAYISI
ExxonMobil	404,5	40,6	106.100
Royal Dutch Shell	355,8	27,3	112.000
BP	274,3	22,3	115.000
Chevron	204,9	17,1	62.000
Conoco Phillips	188,5	15,6	38.000
Total	153,8	12,6	111.400

Irak Petrol Bakanlığı tarafından petrol ve doğal gaz sahalarının işletilmesine yönelik açılan ilk 3 tur ihalede; Rumalia, West Qurna-1, Majnoon, West Qurna-2, Halfaya, Zubair, Missan, Ahdab, Badrah, Gharraf, Qayyarah, Najmah petrol sahaları (bkz. Tablo-4) ile Akkaş, Mansuriye, Siba gaz sahalarının (bkz. Tablo-5) ihaleleri gerçekleştirilmiştir. (Bkz. Harita-4)

SAHA	REZERV (VARİL)	KONSORSİYUM ÜYESİ ŞİRKET	ŞİRKET BAŞINA MİKTAR (VARİL)
Rumalia	22.750.000.000	BP (İngiltere) (%38)	8.645.000.000
		CNPC (Çin) (%37)	8.417.500.000
West Qurna-1	14.800.000.000	ExxonMobil (%60)	8.880.000.000
		Shell (İngiltere) (%15)	2.220.000.000
Majnoon	14.700.000.000	Shell (İngiltere) (%45)	6.615.000.000
		Petronas (Malezya) (%30)	4.410.000.000
West Qurna-2	12.400.000.000	Lukoil (Rusya) (%56)	6.944.000.000
		Statoil (Norveç) (%19)	2.356.000.000
Halfaya	4.100.000.000	CNPC (Çin) (%38)	1.558.000.000
		Petronas (Malezya) (%18,5)	758.500.000
		Total (Fransa) (%18,5)	758.500.000
Zubair	4.000.000.000	Eni (İtalya) (%33)	1.320.000.000
		Occidental (ABD) (%23)	920.000.000
		KOGAS (Güney Kore) (%19)	760.000.000
Missan	2.500.000.000	CNOOC (Çin) (%63,75)	1.593.750.000
		TPAO (Türkiye) (%11,25)	281.250.000
Ahdab	1.000.000.000	CNOOC (Çin) (%75)	750.000.000
Badrah	1.000.000.000	Gazprom Neft (Rusya) (%30)	300.000.000
		KOGAS (Güney Kore) (%23)	230.000.000
		Petronas (Malezya) (%15)	150.000.000
		TPAO (Türkiye) (%7,5)	75.000.000
Gharraf	1.000.000.000	Petronas (Malezya) (%45)	450.000.000
		Japex (Japonya) (%30)	300.000.000
Qayyarah	800.000.000	Sonangol (Angola) (%75)	600.000.000
Najmah	850.000.000	Sonangol (Angola) (%75)	637.500.000

²⁴⁰ <http://en.wikipedia.org/wiki/ExxonMobil> (Erişim Tarihi: 05.08.2012)

²⁴¹ Demir, Irak'ta ..., a.g.r., s.8.

TABLO-5: DOĞALGAZ SAHALARI VE İHALELERİ KAZANAN ŞİRKETLER ²⁴²			
SAHA	REZERV (milyar m ³)	KONSORSİYUM ÜYESİ ŞİRKET	ŞİRKET BAŞINA MİKTAR (milyar m ³)
Akkaş	158,64	Kazmunaigaz (Hindistan) (%37,5)	59,49
		Kogas (Güney Kore) (%37,5)	59,49
Mansuriye	127,48	TPAO (Türkiye) (%37,5)	47,81
		Kuwait Energy (Kuveyt) (%22,5)	28,68
		Kogas (Güney Kore) (%15)	19,12
Siba	31,16	Kuwait Energy (Kuveyt) (%37,5)	11,69
		TPAO (Türkiye) (%37,5)	11,69

Harita-4: İlk 3 turda ihalesi gerçekleştirilen petrol ve doğalgaz sahaları²⁴³

²⁴² a.g.r., s.21.

İhalesi gerçekleştirilen petrol sahalarından şirketlerin aldığı paylar incelendiğinde, ilk sıraları, 1920'li yıllarda Irak'ta faaliyet gösteren 4 şirketten üçünün (ExxonMobil, Shell, BP) aldığı, dördüncü şirket olan Total'in ise ihalelerde ciddi bir varlık sergileyemediği görülebilecektir. (Bkz. Tablo-6)

TABLO-6: PETROL İHALELERİNDE BAŞARILI OLAN ŞİRKETLER		
SIRA	ŞİRKET ADI VE MENŞEİ	TOPLAM REZERVİ (VARİL)
1	CNPC (Çin)	9.975.500.000
2	ExxonMobil (ABD)	8.880.000.000
3	Shell (İngiltere)	8.835.000.000
4	BP (İngiltere)	8.645.000.000
5	Lukoil (Rusya)	6.944.000.000
6	Petronas (Malezya)	5.768.000.000
7	Statoil (Norveç)	2.356.000.000
8	CNOOC (Çin)	2.343.750.000
9	Eni (İtalya)	1.320.000.000
10	Sonangol (Angola)	1.237.500.000
11	KOGAS (Güney Kore)	990.000.000
12	Occidental (ABD)	920.000.000
13	Total (Fransa)	758.500.000
14	TPAO (Türkiye)	356.250.000
15	Japex (Japonya)	300.000.000
16	Gazprom Neft (Rusya)	300.000.000

Yapılan ihalelerde Fransız ve Alman şirketlerinin beklentilerinin altında kalmalarının, ABD'nin Irak işgaline karşı tavır almaları ve işgal sürecindeki gelişmelere ilgisiz kalmalarının sonucu olduğu söylenebilecektir. Ayrıca İngiliz şirketlerinin toplam 17,48 milyar varil, Çinli şirketlerin toplam 12,32 milyar varil, ABD'li şirketlerin ise 9,8 milyar varillik rezervle ilk 3 sırayı almaları dikkat çekicidir.

İngiltere ilk sırayı alarak eski sömürgesi üzerindeki etkilerinin devam ettiğini ve işgale destek veren politikaların sonucunun alındığını göstermektedir. ABD'nin de işgalin başat gücü olarak beklediği sonucu aldığı söylenebilecektir. Ancak şimdiye kadar bölgeyle ilgili gelişmelerden uzak kalan, gelişen ekonomisine paralel olarak yeni enerji kaynakları bulma arayışına giren Çin'in, bölgedeki rezervlerden en yüksek payı almış olması, Ortadoğu dengelerine yeni bir aktörün daha ekleneceğini göstermektedir. Diğer dikkat çekici husus ise Rusya'nın Lukoil firması ile Irak'taki enerji piyasasında etkinleşerek, bölgede söz sahibi olacağıdır.

²⁴³ Demir, Irak'ta ..., a.g.r., s.7.

Irak'taki doğalgaz kaynakları genellikle petrol kaynakları ile aynı yataklarda bulunmaktadır. Ancak bazı alanlarda sadece doğalgaz bulunduğu tespit edilmiş ve bu bölgelerde yapılan ihalelerde 4 şirket [Kogas (Güney Kore), TPAO (Türkiye), KazMunaiGaz (Kazakistan), Kuwait Energy (Kuveyt)] başı çekmiştir. (Bkz. Tablo-7)

TABLO-7: DOĞALGAZ İHALELERİNDE BAŞARILI OLAN ŞİRKETLER		
SIRA	ŞİRKET ADI VE MENŞEİ	TOPLAM REZERVİ (milyar m ³)
1	Kogas (Güney Kore)	78,61
2	TPAO (Türkiye)	59,50
3	KazMunaiGaz (Kazakistan)	59,49
4	Kuwait Energy (Kuveyt)	40,37

Petrol ve gaz ülkesi olan Kuveyt ve Kazakistan'a ait şirketlerin, üretimlerini artırmak ve pazar paylarını genişletmek amacıyla, bu ihalelerden pay alma gayretine girmeleri doğal karşılanabilir. Ancak Kogas gibi bir Uzakdoğu şirketinin ihaleden pay almasını, ülkelerinin enerji ihtiyaçlarını karşılama arayışının yanı sıra Çin gibi Ortadoğu dengelerinde yer alma arayışı olarak yorumlanabilecektir. Türkiye'nin ise doğalgazda dışa bağımlı olması (özellikle Rusya'ya) nedeniyle enerji tedarikçilerini genişletme arayışında olduğu söylenebilecektir.

6.3. IKYY'NİN PETROL VE DOĞAL GAZ POLİTİKASI

Halihazırda federal düzeyde bölgesel yönetimi de bağlayıcı bir hidrokarbon yasası yürürlükte olmadığından, petrol şirketleriyle fiili anlaşmalar yapılarak, petrol ve gaz sahalarında arama ve üretim çalışmaları yürütülmektedir. Bu durum aslında petrol ve gaz kaynaklarının en kısa sürede ülke ekonomisine kazandırılması kaygısından kaynaklanan, zaruri bir sorun olmakla birlikte tarafların da bir şekilde çıkarlarına uygun düşmektedir.

Irak Federal Anayasanın 117. maddesine göre, IKYY çok uluslu petrol şirketleriyle merkezi yönetimden bağımsız ve farklı nitelikte anlaşmalar yapmıştır. IKYY bugüne kadar Hindistan, İngiltere, ABD, Kanada, Fransa, Macaristan, Çin, Rusya, Güney Kore, Avusturya, Norveç gibi ülkelerden 37 petrol şirketi (bkz. Tablo-8) ile konsorsiyum veya tekil olarak, 49 arama bloğunda (bkz. Harita-5 ve Harita-6), petrol / doğalgaz arama, üretim ve geliştirme faaliyetleri için anlaşma yapmıştır.²⁴⁴

²⁴⁴ Demir, Irak'ta Petrol ..., a.g.r., s.10.

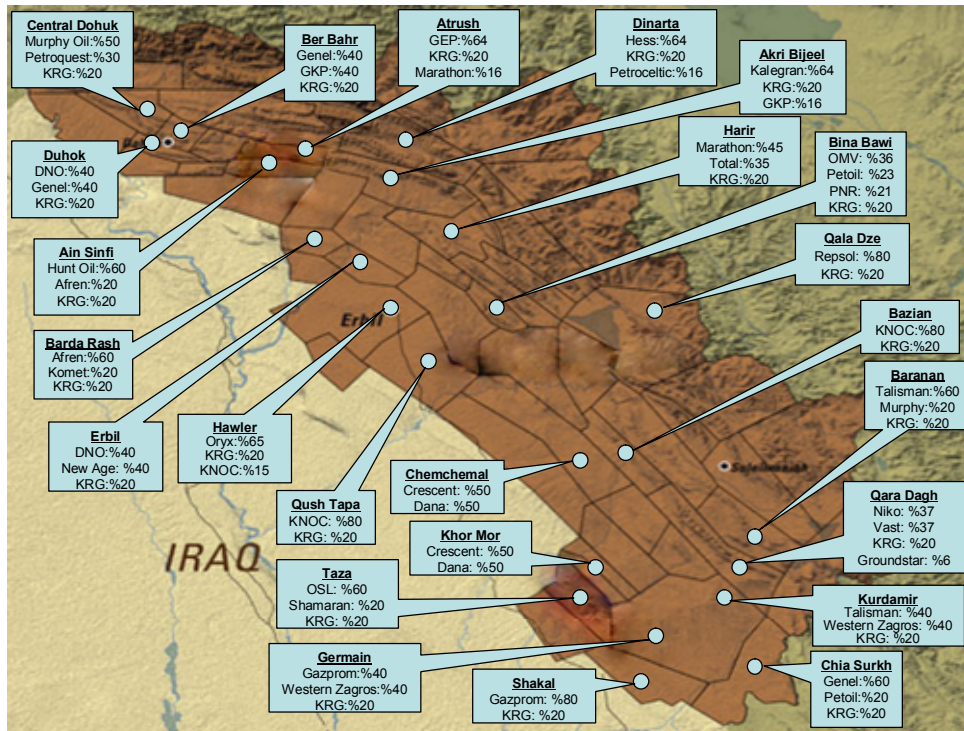
1	Addax	Sangaw North %20 Taq Taq %36	18	KNOC	Bazian %80 Hawler %15 Qush Tapa %80 Sangaw North %20 Sangaw South %60
2	Afren	Ain Sifni %20 Barda Rash %60	19	Marathon	Atrush %16 Harir %45 Safen %45 Sarsang 18,75
3	Crescent Petroleum	Khor Mor %50 Chemchemical %50	20	Murphy	Baranan: %20 Central Dohuk %50
4	Dana Gas	Khor Mor %50 Chemchemical %50	21	New Age	Erbil %40
5	DNO	Duhok %40 Erbil %40 Tawke %55	22	Niko Resources	Qara Dagh %37
6	ExxonMobil (Bkz. Harita-9)	Al Qush %80 Baeshiqa %80 Pirmam %80 Betwata %80 Arbat East %80 Qara Hanjeer %80	23	Oil Search Limited	Taza %60
7	Gazprom Neft	Shakal %80 Garmian %40	24	OMV	Bina Bawi %36 Mala Omar %75 Rovi %15 Sarta %15 Shorish %75
8	Genel Enerji	Ber Bahr %40 Chia Surkh %60 Taq Taq %44 Duhok %40 Miran %18,75 Tawke %25 Bina Bawi %44	25	Oryx	Hawler %65 Sindi Amedi %33,75
9	GEP	Atrush %64	26	Petoil	Chia Surkh %20
10	GKP	Akri Bijeel %16 Ber Bahr %40 Shaikan %60 Sheikh Adi %80	27	Petroceltic	Dinarta %16 Shakrok %16
11	Groundstar Resources	Qara Dagh %6	28	Petroquest	Central Dohuk %30 Sulevani %80
12	Heritage	Miran %56,25	29	Reliance Industries Limited	Rovi %60
13	Hess	Dinarta %64 Shakrok %64	30	Repsol	Piramagrün %80 Qala Dze %80
14	HKN	Sarsang %56,25	31	Shamaran	Taza %20
15	Hunt Oil	Ain Sifni %60	32	Sterling	Sangaw North %40
16	Kalegran	Akri Bijeel %64 Shaikan %16	33	Talisman	Baranan %60 Kurdamir %40 Topkhana %80
17	Komet	Barda Rash %20	34	Teksas Keystone Petroleum	Shaikan %4
			35	Total	Harir %35 Safen %35
			36	Vast Exploration	Qara Dagh %37
			37	Western Zagros	Garmian %40 Kurdamir %40

Hâlihazırda günlük ihracat miktarı, yaklaşık 125 bin varildir. Bu miktarın artırılması amacıyla Kerkük-Yumurtalık Hattı'na 400 bin varil/gün kapasiteli ilave boru hattı kurulması ve hattın 2014'te devreye alınması planlanmaktadır.²⁴⁶ İKYY Doğal Kaynaklar Bakanlığı, petrol üretimini, 2014 yılı itibariyle, günlük 1 milyon varile çıkartmayı planlamaktadır.²⁴⁷

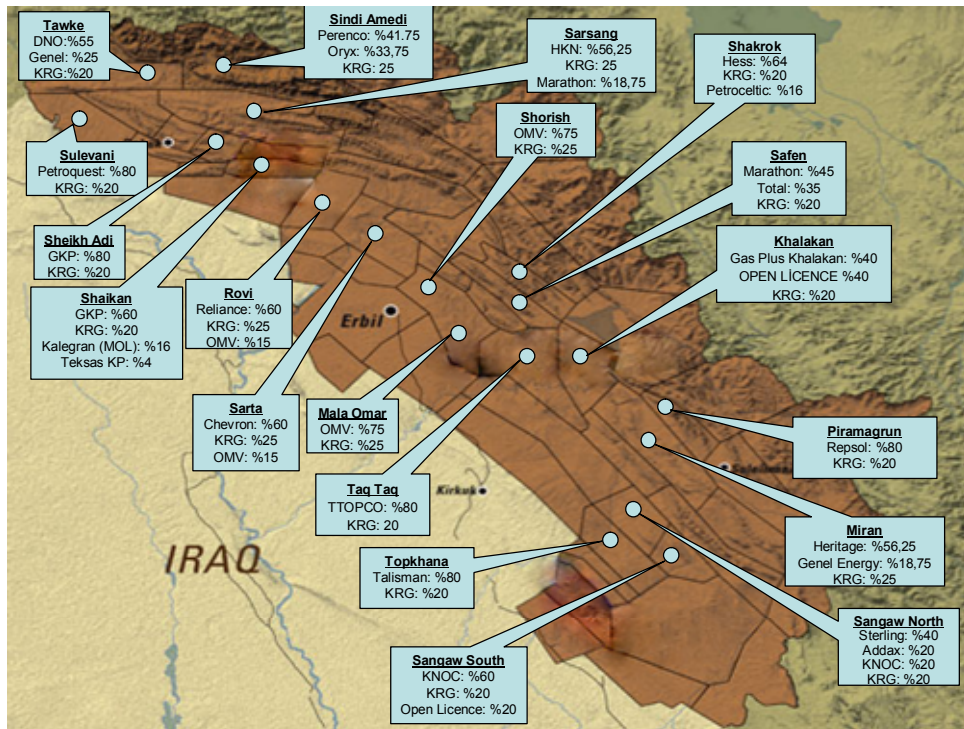
²⁴⁵ <http://www.hurriyetdailynews.com/images/Documents/Oil-Rush.pdf> (E.T.: 05.08.2012)

²⁴⁶ Demir, Irak'ta Petrol ..., a.g.r., s.10.

²⁴⁷ a.g.r., s.11.

Harita-5: Irak Kuzeyinde Anlaşma Yapılan Petrol Sahaları-1²⁴⁸

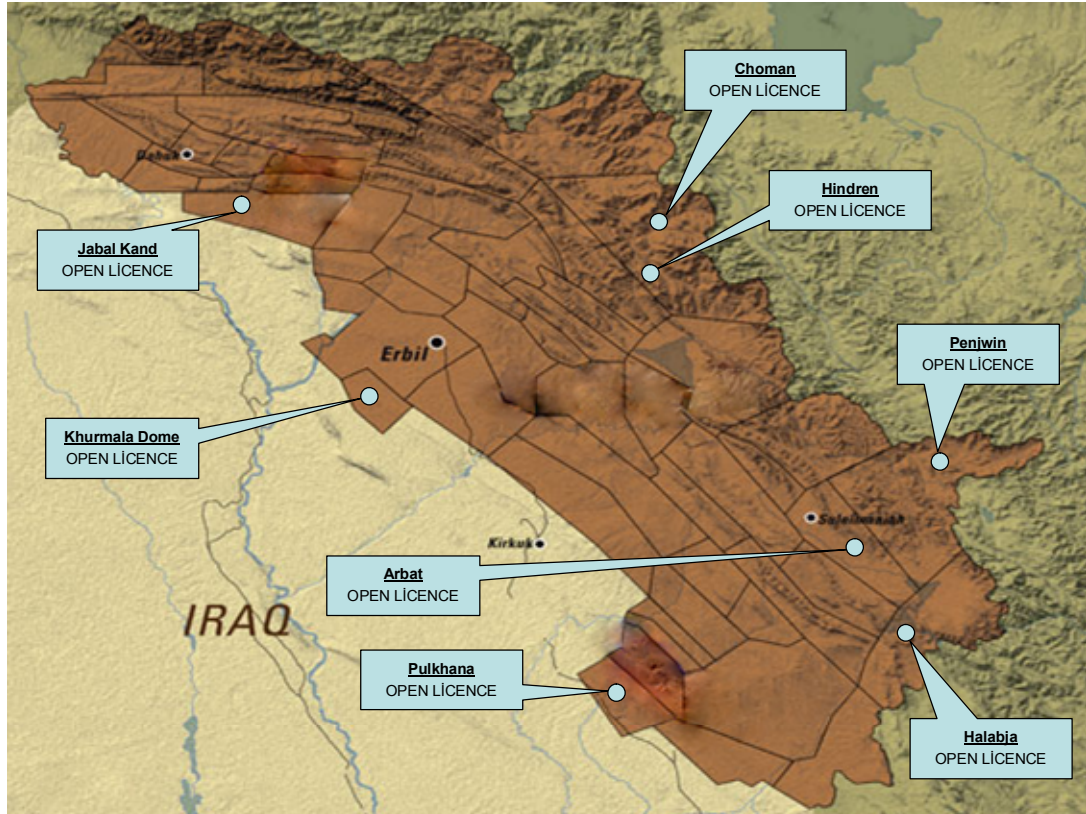

Harita-6: Irak Kuzeyinde Anlaşma Yapılan Petrol Sahaları-2²⁴⁹

²⁴⁸ <http://www.krg.org/pages/page.asp?lngnr=12&rnr=296&PageNr=1> (E.T.: 04.08.2012)

²⁴⁹ <http://www.krg.org/pages/page.asp?lngnr=12&rnr=296&PageNr=1> (E.T.: 04.08.2012)

İKYY'nin 6'sı ExxonMobil şirketiyle olmak üzere 49 sahada yaptığı anlaşmaların haricinde, 8 sahanın (Arbat, Pulkhana, Choman, Hindren, Penjwin, Halabja, Jabal Kand, Khurmala Dome) ihalesi güvenlik sorunu, altyapı yetersizlikleri, siyasi kaygılar gibi sebeplerle henüz gerçekleştirilememiştir. (Bkz. Harita-7)

Harita-7: Irak Kuzeyinde İhalesi Yapılmamış Petrol Sahaları

6.4. İKYY'NİN ANLAŞMA İMZALADIĞI ŞİRKETLER

6.4.1. Addax / Oryx / Sinopec

Addax 1994 yılında kurulmuştur. İlk sözleşmesini 1998 yılında Nijerya ile yapan şirket, halen Nijerya, Kamerun, Gabon ve Irak kuzeyindeki faaliyetlerine devam etmektedir. Addax'ın Irak kuzeyinde Sangaw North sahasında %20, Taq Taq sahasında ise %36 hissesi bulunmaktadır.²⁵⁰ Çinli Sinopec Group (China Petrochemical Corporation), Ağustos 2009 ayında,

²⁵⁰ <http://www.addaxpetroleum.com/about-us/faq-milestones> (Erişim Tarihi: 05.08.2012)

Addax hisselerinin %47'sini 8,27 milyar dolara satın almıştır.²⁵¹ Bu alım sonrasında Addax geri kalan %53'lük hissesi ile Oryx Petroleum ile birleşerek ticari faaliyetlerine Oryx-Addax adıyla devam etmiştir.

6.4.2. Afren

Afren (African Energy) 2004 yılında, Afrika ülkelerindeki enerji yatırımlarına yönelmek maksadıyla kurulmuştur. İngiltere'nin başkenti Londra merkezli şirketin, Nijerya, Liberya, Gabon, Kongo, Cote D'İvore ve Gana'da ticari faaliyetleri bulunmaktadır.²⁵² Irak kuzeyinde de petrol çıkarma ve üretim faaliyetlerini sürdüren Afren'in, Barda Rash sahasında %60, Ain Sifni sahasında ise %20 hissesi bulunmaktadır.²⁵³

6.4.3. Crescent Petroleum

Ortadoğu'nun ilk bağımsız petrol ve doğalgaz şirketi olan Crescent Petroleum, 1970'li yılların başlarında, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE)'nde kurulmuştur. Araştırma, geliştirme, boru hatlarıyla enerji iletimi, rafinericilik, doğalgaz ve petrol yan ürünlerinin üretimine odaklanan şirketin, BAE dışında İngiltere'de bir, İran'da bir ve Irak'ta da dört tane (Basra, Bağdat, Erbil, Süleymaniye) bürosu bulunmaktadır. Crescent Petroleum, petrol ve gaz sektöründeki fırsatların yakalanması sonucu dünyanın sayılı enerji şirketleri arasına girmeyi başarmıştır. Bu kapsamda; 1980'li yılların sonuna gelindiğinde, BAE'nin yanı sıra, Arjantin, Kanada, Yugoslavya, Fransa, Tunus'ta faaliyet göstermeye başlayan Crescent Petroleum, 1990'lı yıllara gelindiğinde çalışma alanına Mısır, Pakistan ve Yemen'i de katmıştır.²⁵⁴

Ortadoğu, Basra Körfezi bölgesi, Kuzey Afrika, Hazar Denizi ve Güney Asya'daki enerji fırsatlarına odaklanan Crescent Petroleum²⁵⁵, Irak'taki faaliyetlerini de yoğunlaştırma arayışına girmiştir. Bağdat'ta 1990'lı yılların başında büro açarak ticari temaslarını sağlayan şirket, 2005 yılında

²⁵¹ <http://www.guardian.co.uk/business/2009/jun/24/oil-company-sinopec-addax-merger> (Erişim Tarihi: 05.08.2012)

²⁵² <http://en.wikipedia.org/wiki/Afren> (Erişim Tarihi: 05.08.2012)

²⁵³ http://www.afren.com/operations/kurdistan_region_of_iraq/ (Erişim Tarihi: 05.08.2012)

²⁵⁴ <http://www.crescent.ae/html/company.html> (Erişim Tarihi: 05.08.2012)

²⁵⁵ <http://www.crescent.ae/html/company.html> (Erişim Tarihi: 05.08.2012)

Irak Petrol Bakanlığı ile imzaladığı anlaşma uyarınca, 10 milyar varillik petrol rezervine sahip olduğu değerlendirilen Basra bölgesindeki Ratawi sahasında arama ve üretim çalışmalarına başlamıştır.²⁵⁶ Ayrıca Crescent Petroleum, IKYY Petrol Bakanlığı ile yapmış olduğu anlaşma uyarınca da, Khor Mor ve Chemchemal sahalarında, Dana Gas ile kurduğu %50-%50 oranındaki ortaklığı ile doğalgaz arama ve çıkarma çalışmalarını sürdürmektedir.²⁵⁷

6.4.4. Dana Gas

Dana Gas 2005 yılında 300'ün üzerinde bir iştirakçi topluluğunun katılımıyla, Birleşik Arap Emirlikleri'nin Abu Dabi şehrinde kurulmuştur.²⁵⁸ Söz konusu kurucuların 44'ü uluslararası piyasalardan, 177'si Birleşik Arap Emirlikleri'nden, 7'si Umman'dan, 20'si Katar'dan, 17'si Kuveyt'ten, 6'sı Bahreyn'den, 57'si ise Suudi Arabistan'dan iştirak etmişlerdir.²⁵⁹

Dana Gas faaliyet alanını Ortadoğu, Kuzey Afrika ve Güney Asya'yı içine alan MENASA (Middle East, North Africa, South Asia) olarak tanımlamaktadır.²⁶⁰ Yönetim merkezi Birleşik Arap Emirlikleri (BAE)'nin Shariah şehrinde bulunan Dana Gas'ın, üretim faaliyetleri yürüttüğü BAE, Mısır ve Irak'ın haricinde Suudi Arabistan ve İngiltere'de de büroları bulunmaktadır.²⁶¹

Dana Gas Irak kuzeyinde Khor Mor ve Chemchemal sahalarında, iş ortağı Crescent Petroleum ile birlikte doğalgaz arama ve çıkarma çalışmalarını sürdürmektedir. Chemchemal sahasında üretilen gaz ile Erbil ve Süleymaniye'deki elektrik santralleri çalıştırılmakta olup, 4 milyon Iraklı'nın elektrik ihtiyacı karşılanmaktadır. Bu maksatla Khor Mor sahasından Erbil'e kadar 176 km uzunluğunda doğalgaz nakil boru hattı inşa edilmiştir. Ayrıca

²⁵⁶ http://www.crescent.ae/html/iraq_projects.html (Erişim Tarihi: 05.08.2012)

²⁵⁷ http://www.crescent.ae/html/iraq_projects.html (Erişim Tarihi: 05.08.2012)

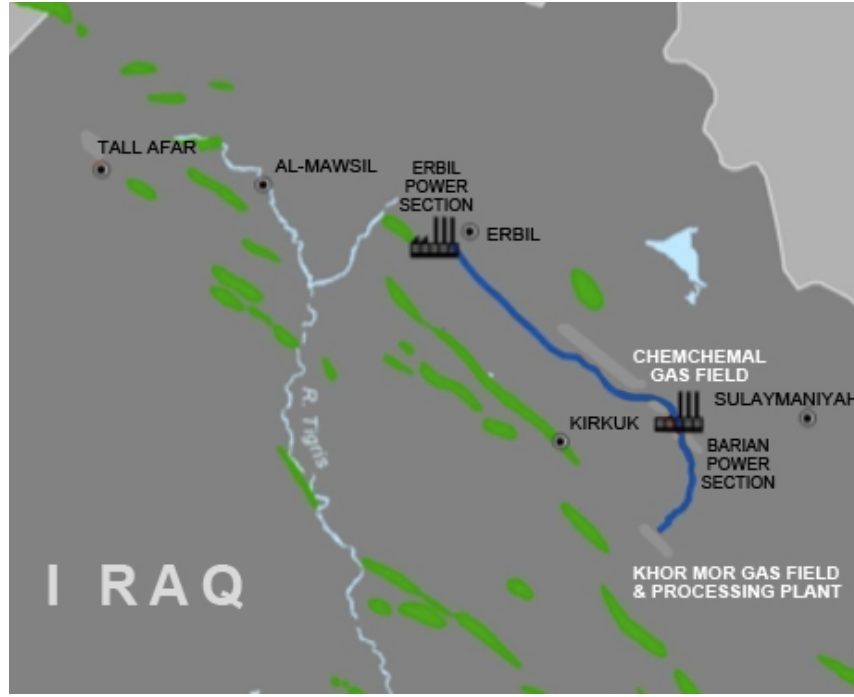
²⁵⁸ <http://www.danagas.com/en/article/about-us/overview.html> (Erişim Tarihi: 05.08.2012)

²⁵⁹ <http://www.danagas.com/en/member/about-us/our-people/founders/international.html> (Erişim Tarihi: 05.08.2012)

²⁶⁰ <http://www.danagas.com/en/article/about-us/message-from-the-honorary-chairman-2.html> (Erişim Tarihi: 05.08.2012)

²⁶¹ <http://www.danagas.com/en/article/about-us/overview.html> (Erişim Tarihi: 05.08.2012)

Ağustos 2008 ayında gaz üretimine başlanan Khor Mor sahasında, Ocak 2011 ayından itibaren LPG üretimi de yapılmaktadır.²⁶² (bkz. Harita-8)

Harita-8: Khor Mor ve Chemchemical Gaz Sahaları²⁶³

6.4.5. DNO

DNO (Det Norske Olijeselskap) 1971 yılında Norveç'in başkenti Oslo'da kurulmuştur. DNO üretim faaliyetlerine ilk olarak 1974 yılında Royal Dutch Shell firmasının üretim alanı içerisindeki Kuzey Denizi'nde başlamıştır.²⁶⁴ Son yıllarda Irak kuzeyindeki faaliyetlerine odaklanan DNO'nun, Tawke sahasında %55, Duhok sahasında %40, Erbil sahasında ise %40 hissesi bulunmaktadır.²⁶⁵ DNO halen Irak kuzeyinin haricinde Yemen, Tunus, Umman ve Birleşik Arap Emirlikleri'nde üretim faaliyetlerine devam etmektedir.²⁶⁶

²⁶² <http://www.danagas.com/en/project/operations/iraq/kurdistan-region.html> (Erişim Tarihi: 05.08.2012)

²⁶³ <http://www.danagas.com/en/project/operations/iraq/kurdistan-region.html> (Erişim Tarihi: 05.08.2012)

²⁶⁴ <https://www.dno.no/about-dno/history/> (Erişim Tarihi: 05.08.2012)

²⁶⁵ <https://www.dno.no/dno-operations/kurdistan-region-of-iraq/our-assets-in-kurdistan/> (Erişim Tarihi: 05.08.2012)

²⁶⁶ <https://www.dno.no/about-dno/business-objectives/> (Erişim Tarihi: 05.08.2012)

6.4.6. ExxonMobil

Edwin Drake ve Billy Smith tarafından 1859 yılında Pensilvanya'da ABD'nin ilk petrolü bulunmuştur. Petrol üretiminin artmaya başlamasıyla, petrolün işlenmesi ihtiyacı da ortaya çıkmıştır. John D. Rockefeller ve ortakları tarafından, petrol üretimi ve işlenmesi maksadıyla, 1870 yılında, Ohio'da Standard Oil Company (Ohio) kurulmuştur.²⁶⁷

Kısa sürede ABD'nin en büyük petrol tröstüne dönüşen Standard Oil Company mahkeme kararlarıyla, 1882, 1890 ve 1911 bölünmeler yaşamıştır. Bu bölünmeler sonrasında;

- Standard Oil şirketinin net sermayesinin %50'sine sahip olan ve daha sonra Exxon ismini alacak olan New Jersey Standard Oil,
- Standard Oil Şirketinin net sermayesinin %9'una sahip olan ve önce Vacuum Oil daha sonra Mobil ismini alacak olan New York Standard Oil şirketleri kurulmuştur.²⁶⁸

New Jersey Standard Oil şirketi de 1911 yılındaki bölünmelerle Socony Oil ve Jersey Standard Oil olarak ikiye bölünmüştür.²⁶⁹

Söz konusu dağılma sonrasında ortaya çıkan ve günümüzde de dünya petrol piyasasında etkin aktörler arasında yer alan diğer şirketler ise;

- Daha sonra Chevron ismini alan California Standard Oil,
- Önce Sohio, sonra da Marathon ismini alan Ohio Standard Oil,
- Daha sonra Amoco ismini alan Indiana Standard Oil,
- Daha sonra Conoco ismini alan Continental Oil,
- Önce Arco sonra Sun ismini alan Atlantic adlı şirketler olmuştur.²⁷⁰

²⁶⁷ http://www.exxonmobil.com/Corporate/history/about_who_history_alt.aspx (Erişim Tarihi: 05.08.2012)

²⁶⁸ Yergin, Petrol: Para ..., a.g.e., s.98

²⁶⁹ http://www.exxonmobil.com/Corporate/history/about_who_history_alt.aspx (Erişim Tarihi: 05.08.2012)

Vacuum Oil şirketi 19666 yılında aldığı kararla adını Mobil Oil Company olarak değiştirmiştir. Jersey Standard Oil şirketi ise aynı kararı 1972 yılında vererek Exxon Corporation adını almıştır. Exxon ve Mobil şirketleri ise 30 Kasım 1999'da yaptıkları anlaşmayla birleşerek ExxonMobil ismini almışlardır.²⁷¹

ExxonMobil halen, ABD, Meksika, Kanada, Brezilya, Arjantin, Kolombiya, Kamerun, Çad, Mısır, Irak, Kuveyt, Katar, BAE, Avusturya, Belçika, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Almanya, İrlanda, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Norveç, Polonya, Romanya, İspanya, İsveç, İsviçre, Türkiye, Ukrayna, İngiltere, Avustralya, Çin, Hindistan, Endonezya, Kore, Malezya, Yeni Zelanda, Filipinler, Rusya, Singapur, Tayvan ve Tayland olmak üzere 44 ülkede faaliyet göstermektedir.²⁷²

ExxonMobil, Irak Petrol Bakanlığı'nın 28 Mart 2011'de düzenlediği ihale ile West Qurna-1 bölgesinin işletme hakkını kazanmıştır. Toplam petrol rezervinin 8,7 milyar varil olduğu değerlendirilen bölgede, arama ve çıkarma çalışmalarını Royal Dutch Shell şirketi ile birlikte yürütecek olan ExxonMobil, günlük 285.000 varil üretim yapmayı planlamaktadır.²⁷³

Irak güneyindeki çalışmalarının yanı sıra Irak kuzeyinde de petrol arama ve çıkarma arayışına giren Exxon Mobil, IKYY Petrol Bakanlığı ile Kasım 2011 ayında yaptığı anlaşma uyarınca Al Qush, Baeshiqa, Pirmam, Betwata, Abrat East ve Qara Hanjeer bölgelerinde faaliyet gösterme hakkını elde etmiştir. (Bkz. Harita-9) Irak Hükümetince tepkiyle karşılanan bu anlaşma sonrasında, taraflar arasında uzlaşma gayretlerine devam edilmiş, ancak henüz nihai bir sonuç alınamamıştır.²⁷⁴

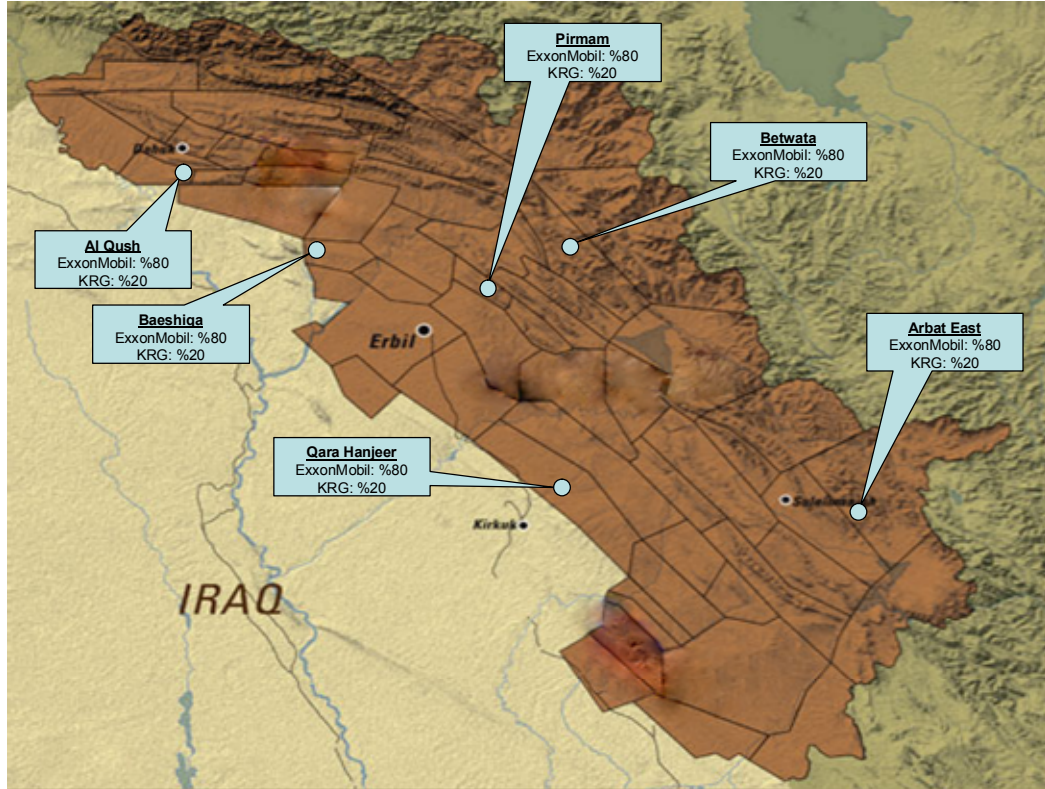
²⁷⁰ Yergin, a.g.e., s.108

²⁷¹ http://www.exxonmobil.com/Corporate/history/about_who_history_alt.aspx (Erişim Tarihi: 05.08.2012)

²⁷² http://www.exxonmobil.com/Corporate/Imports/globalwebsites/about_where_countries.aspx (Erişim Tarihi: 05.08.2012)

²⁷³ <http://www.exxonmobiliraq.com/pa/iraqs-west-qurna-i-field.html> (Erişim Tarihi: 05.08.2012)

²⁷⁴ http://www.derrickpetroleum.com/2012/01/30/total_jumps_the_kurdistan_bandwagon (Erişim Tarihi: 05.08.2012)

Harita-9: ExxonMobil'in Irak Kuzeyinde İşleteceği Sahalar

6.4.7. Gazprom

Gazprom (Gazovaya Promyshlennost / Gaz Endüstrisi), 1989 yılında SSCB'nin dağılması sonrasında kurulmuş Rusya Federasyonu'na bağlı bir devlet şirkettir. Gazprom 1993-1997 yılları arasında özelleştirme sürecine girmiş ve hisselerinin %33'ü halka arz edilmiş, %15'i çalışanlarına dağıtılmış, geri kalan %52'si ise devlet elinde tutulmaya devam etmiştir. Ayrıca Gazprom hisselerinin %5'inden fazlasının yabancılara satışı yasaklanmıştır. Gazprom, bazı bölgelerde birlikte hareket etmek maksadıyla, Aralık 2006 yılında Royal Dutch Shell ve Haziran 2007 yılında BP ile işbirliği anlaşmaları imzalamıştır.²⁷⁵ Gazprom'un birçok ülkede işletmesini yaptığı sahalardaki toplam rezervinin 35 trilyon m³, 2011 yılındaki toplam üretiminin ise 513,2 milyar m³ olduğu ifade edilmektedir. Söz konusu üretim kapasitesiyle, Gazprom tek başına Rusya'daki gaz üretiminin %84'ünü, dünya gaz üretiminin ise %14,5'ini karşılamaktadır.²⁷⁶

²⁷⁵ <http://www.gazprom.com/about/history/> (Erişim Tarihi: 05.08.2012)

²⁷⁶ <http://www.gazprom.com/about/production/> (Erişim Tarihi: 05.08.2012)

Gazprom Neft ise 1995 yılında Sibneft adıyla (Siberian Oil Company) kurulan bir devlet şirketidir. Sibneft 1996-1997 yılları arasında geçirdiği özelleştirme süreci sonucunda hisselirinin %49'u satılmıştır. 1998-2004 yılları arasında ise modernizasyon sürecine giren Sibneft'in %75,68 hissesi, 2005 yılında Gazprom tarafından satın alınmıştır. Aynı yıl içinde Sibneft'teki hisselerinin oranını %95'e çıkartan Gazprom, şirketin adını Gazprom Neft olarak değiştirmiştir. Gazprom Neft, bazı alanlarda birlikte hareket etmek maksadıyla, 2008 yılında Lukoil ve BP ile işbirliği anlaşmaları imzalamıştır.²⁷⁷

Gazprom Neft'in, Sırbistan, Irak, Venezuela, Gine, Angola ve Küba'da arama ve üretim yatırımları bulunmaktadır. Gazprom Neft, Irak Petrol Bakanlığı ile 2010 yılında imzaladığı anlaşma neticesinde Irak güneyinde Badra sahasında, Kogas (Güney Kore), Petronas (Malezya), TPAO (Türkiye) şirketleriyle ortak olarak 2011 yılında petrol arama faaliyetlerine başlamış olup, 2017 yılında üretime geçmeyi planlamaktadır.²⁷⁸ Ayrıca Gazprom Neft IKYY Petrol Bakanlığı ile 01 Ağustos 2012'de imzaladığı anlaşma uyarınca Shakal sahasının %80, Garmian sahasının %40 hissesini de almıştır.²⁷⁹

6.4.8. Genel Enerji

Çukurova Holding'in bir iştiraki olan Genel Enerji, yatırımlarını Irak kuzeyi merkezli olarak yürütmektedir. Irak Kuzeyi Yerel Yönetimi daha resmi olarak kurulmadan, Süleymaniye Bölgesel Yönetimi ile 17 Temmuz 2002'de Taq Taq bölgesinde petrol arama ve çıkarmaya ilişkin bir anlaşma yapılmış, daha sonra bu anlaşma anayasal olarak kuruluşunu sağlamış olan IKYY ile 20 Ocak 2004 tarihinde yapılan anlaşma ile güvence altına alınmıştır.²⁸⁰

Genel Enerji, Irak kuzeyinde halen Chia Surkh sahasında %60 hisseyle, Taq Taq sahasında %44 hisseyle, Bina Bawi sahasında %44 hisseyle, Duhok sahasında %40 hisseyle, Ber Bahr sahasında %40 hisseyle,

²⁷⁷ <http://www.gazprom-neft.com/company/history.php> (Erişim Tarihi: 05.08.2012)

²⁷⁸ <http://www.gazprom-neft.com/business/mining.php> (Erişim Tarihi: 05.08.2012)

²⁷⁹ <http://www.gazprom-neft.com/press-center/news/407602/> (Erişim Tarihi: 05.08.2012)

²⁸⁰ <http://www.genelenergy.com/index.php?sf=about&k=285> (Erişim Tarihi: 06.08.2012)

Tawke sahasında %25 hisseyle, Miran sahasında %18,75 hisseyle faaliyetlerine devam etmektedir.²⁸¹

Irak kuzeyinde daha etkin bir rol alma ve rekabet gücünü artırma arayışında olan Genel Enerji, Kasım 2011 ayında İngiliz Vallares PLC şirketi ile birleşerek Genel Enerji Plc adını almıştır.²⁸²

6.4.9. General Exploration Partners (GEP)

GEP şirketi ABD'li Aspect'in %66,7 ve Kanadalı Shamaran'ın %33,3 hisselerle kurdukları ortak şirkettir.²⁸³ Aspect Holding petrol arama ve üretim alanlarında ABD, Macaristan ve Irak kuzeyinde faaliyet gösteren bir şirkettir.²⁸⁴ Shamaran Petroleum ise 3 Ekim 1991 tarihinde Arauco Resources Corporation adıyla kurulmuş, 21 Ekim 2009 tarihinde ShaMaran Petroleum Corporation adını almıştır.²⁸⁵ Shamaran Petroleum Irak kuzeyindeki petrol arama ve çıkarma faaliyetlerine odaklanmış olup, halen Taza sahasında %20 hissesi bulunmaktadır. Ayrıca Aspect ve Shamaran ortaklığıyla kurulan GEP'in Atrush sahasında %64 hissesi bulunmaktadır.²⁸⁶

6.4.10. Gulf Keystone Petroleum (GKP)

GKP, genel olarak Irak kuzeyinde enerji alanında faaliyet göstermek üzere, 2001 yılında, İngiltere, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve Kuveyt'ten bazı yatırımcıların bir araya gelmesiyle Bermuda'da kurulmuş bir şirkettir.²⁸⁷ Merkezi Bermuda'da bulunan şirketin Irak (Erbil), Cezayir (Algiers) ve İngiltere (Londra)'de büroları bulunmaktadır.²⁸⁸ GKP, Irak kuzeyinde Akri Bijel sahasında %16, Ber Bahr sahasında %40, Shaikan sahasında %60,

²⁸¹ <http://www.genelenergy.com/index.php?sf=operations&k=317> (Erişim Tarihi: 06.08.2012)

²⁸² <http://haber.gazetevatan.com/buyuk-anlasma/471787/1/Haber> (Erişim Tarihi: 06.08.2012)

²⁸³ <http://www.shamaranpetroleum.com/s/Projects.asp?ReportID=367270> (Erişim Tarihi: 06.08.2012)

²⁸⁴ <http://www.aspectenergy.com/index.php?p=home> (Erişim Tarihi: 06.08.2012)

²⁸⁵ <http://www.shamaranpetroleum.com/s/ShareCorpHistory.asp> (Erişim Tarihi: 06.08.2012)

²⁸⁶ <http://www.shamaranpetroleum.com/s/Atrush.asp?ReportID=420604> (Erişim Tarihi: 06.08.2012)

²⁸⁷ <http://www.gulfkeystone.com/History-and-Milestones.aspx> (Erişim Tarihi: 06.08.2012)

²⁸⁸ <http://www.gulfkeystone.com/key-facts.aspx> (Erişim Tarihi: 06.08.2012)

Sheikh Adi sahasında %80 hisseyle petrol arama ve çıkarma faaliyetlerine devam etmektedir.²⁸⁹

6.4.11. Heritage Oil

Heritage Oil, Ocak 1992 ayında Land and Marine Hydrocarbons Development Limited adıyla Kanada'nın Calgary şehrinde kurulmuş, Temmuz 1993 ayında adını Heritage Oil and Gas Limited olarak değiştirmiştir.²⁹⁰ Heritage Oil Avrupalı yatırımcıları çekebilmek amacıyla, 22 Şubat 2008'de, Kanada'nın Calgary şehrinde bulunan merkezini İngiltere'nin Jersey şehrine taşıma kararı almıştır.²⁹¹

Heritage Oil kurulduğundan beri geniş bir faaliyet alanına yayılmış olup, halen Irak, Malta, Tanzanya, Mali, Pakistan, Libya, Demokratik Kongo Cumhuriyeti ve Rusya'da petrol arama ve çıkarma faaliyetlerine devam etmektedir.²⁹² Heritage Oil Irak kuzeyinde Miran sahasında %56,25 hisseyle çalışmalarını sürdürmektedir.²⁹³

6.4.12. Hess

Hess şirketi 19 yaşındaki Leon Hess tarafından, 1926 yılında, ABD'de kurulmuştur. İlk olarak tankerle petrol taşımacılığı üzerine kurulan ve bu alanda büyüyen şirket, 1948 yılında 10.000 tonluk ilk tankerini alarak deniz taşımacılığına da adım atmıştır. Şirket 1952 yılında ilk terminalini kurmuş ve günümüze kadar terminal sayısını 21'e çıkarmıştır. Ayrıca 1957 yılında ilk petrol rafinerisini inşa eden şirket, 1960 yılından itibaren de benzin istasyonları kurmaya başlamıştır.²⁹⁴

Girilen sektörlerde yaşanan hızlı büyümeye paralel olarak idari yapı değişikliğine giden şirket, 1962 yılında Hess Oil and Chemical Corporation ismini almıştır. Hess Corporation ile Amerada Petroleum Corporation, Hess

²⁸⁹ <http://www.gulfkeystone.com/Kurdistan%20Region%20of%20Iraq.aspx> (Erişim Tarihi: 06.08.2012)

²⁹⁰ <http://www.heritageoilplc.com/timeline.cfm> (Erişim Tarihi: 06.08.2012)

²⁹¹ http://uk.reuters.com/article/2008/02/22/heritage_reorganization_idUKN226227912008022 (Erişim Tarihi: 06.08.2012)

²⁹² <http://www.heritageoilplc.com/about.cfm> (Erişim Tarihi: 06.08.2012)

²⁹³ <http://www.heritageoilplc.com/iraq.cfm> (Erişim Tarihi: 06.08.2012)

²⁹⁴ <http://www.hess.com/company/history/default.aspx> (Erişim Tarihi: 06.08.2012)

Amerada adıyla bir ortaklık kurarak, 1969 yılında, Alaska bölgesinde petrol arama faaliyetlerine başlamıştır. Hess Amerada 1972 yılında Meksika Körfezi ve Kuzey Denizi'nde de petrol aramaya başlamıştır.²⁹⁵

Meksika Körfezi ve Kuzey Denizi'nde petrol üretimi faaliyetleri yürüten Hess Amerada, 1996 yılında Güney Asya'da da faaliyet gösterme kararı almış ve yapılan altyapı çalışmaları neticesinde Gine, Malezya ve Tayland bölgesinde daha etkin olabilmek için 2001 yılında Triton Energy Limited satın alınmıştır. Amerada Hess Corporation 2006 yılında adını Hess Corporation olarak değiştirme kararı almıştır.²⁹⁶

Yönetim merkezi ABD'nin New York şehrinde bulunan Hess Corporation'un, faaliyet gösterdiği bütün ülkelerde büroları bulunmakla birlikte Woodbridge (ABD), Houston (ABD), Londra (İngiltere), Kuala Lumpur (Malezya), Bome (Gine), Kahire (Mısır), Cezayir ve Tripoli (Libya)'de bölgesel yönetim büroları bulunmaktadır.²⁹⁷

Hess Corporation; ABD, Avustralya, Azerbaycan, Brezilya, Brunei, Cezayir, Çin, Danimarka, Endonezya, Fransa, Gana, Gine, Irak, İngiltere, Kolombiya, Libya, Malezya, Mısır, Norveç, Peru, Rusya ve Tayland'da petrol üretimi yapmaktadır. Hess Irak kuzeyinde ise Dinarta ve Shakrok sahalarında, %64 hisse ile operatör olarak petrol arama ve üretim faaliyetlerini sürdürmektedir.²⁹⁸

6.4.13. HKN

HKN şirketi 1973 yılında kurulan ve idari yapısı 1979 yılında yeniden düzenlenen, merkez bürosu ABD'nin Teksas şehrinde bulunan küçük bir Amerikan şirkettir.²⁹⁹ HKN Irak kuzeyinde Sarsang sahasında %56,25'lik hisseyle, petrol arama ve çıkarma faaliyetlerine devam etmektedir.³⁰⁰

²⁹⁵ <http://www.hess.com/company/history/default.aspx> (Erişim Tarihi: 06.08.2012)

²⁹⁶ <http://www.hess.com/company/history/default.aspx> (Erişim Tarihi: 06.08.2012)

²⁹⁷ <http://www.hess.com/company/global/default.aspx> (Erişim Tarihi: 06.08.2012)

²⁹⁸ <http://www.hess.com/operations/default.aspx> (Erişim Tarihi: 06.08.2012)

²⁹⁹ <http://www.hkninc.com/profile.html> (Erişim Tarihi: 06.08.2012)

³⁰⁰ <http://www.maerskoil.com/Media/NewsAndPressReleases/Pages/HKNEnergyLtd.aspx> (Erişim Tarihi: 06.08.2012)

6.4.14. Hunt Oil

Hunt Oil Company 1934 yılında ABD’de kurulmuştur. Petrol ve gaz üretimi faaliyetlerine odaklanan şirketin Yemen ve Peru’da sıvılaştırılmış doğalgaz (LNG / Liquefied Natural Gas) üretimine ilişkin projeleri bulunmaktadır.³⁰¹ Günümüzde petrol ve gaz sektöründe küresel bir şirket haline gelen Hunt Oil’in, Kuzey Amerika (ABD, Kanada, Meksika), Güney Amerika (Kolombiya, Peru, Şili), Avrupa (İtalya, Romanya), Avustralya ve Ortadoğu (BAE, Irak, Umman, Yemen)’da arama ve üretim faaliyetleri bulunmaktadır.³⁰² Hunt Oil Irak kuzeyinde Ain Sifni sahasında %60’lık hisseyle arama ve üretim faaliyetlerine devam etmektedir.³⁰³

6.4.15. Kalegran

Kalegran şirketi, hisselerinin tamamı MOL şirketine ait olan ve MOL’ün Irak’ta yürüteceği faaliyetler için kurduğu şirkettir. Kalegran’ın Irak kuzeyinde Akri Bijeel sahasında %64, Shaikan sahasında ise %16 hissesi bulunmaktadır.³⁰⁴ MOL (Hungarian Oil and Gas Company Plc) şirketi ise 1991 yılında Macaristan’da kurulmuştur.³⁰⁵ Halen Orta ve Güneydoğu Avrupa’nın en büyük petrol ve gaz şirketleri arasında yer alan MOL, Macaristan’ın haricinde kurduğu yerel şirketlerle, İtalya, Avusturya, Slovakya, Hırvatistan, Çek Cumhuriyeti, Romanya, Sırbistan, Karadağ, Rusya, Kamerun, Katar, Umman ve Irak’ta faaliyetlerine devam etmektedir.³⁰⁶

6.4.16. Korean National Oil Company (KNOC)

KNOC, Mart 1979 ayında, Korea Petroleum Development Corp. (PEDCO) adıyla, Güney Kore’de kurulmuştur. Uzakdoğu ülkelerine yönelik hızlı bir yayılma gösteren PEDCO, Ocak 1999 ayında adını değiştirerek

³⁰¹ <http://www.huntoil.com/About.aspx> (Erişim Tarihi: 06.08.2012)

³⁰² <http://www.huntoil.com/OpsOverview.aspx> (Erişim Tarihi: 06.08.2012)

³⁰³ <http://www.huntoil.com/IntlOps.aspx> (Erişim Tarihi: 06.08.2012)

³⁰⁴ <http://www.iraq-businessnews.com/2010/03/16/mol-makes-discovery-in-akri-bijeel-block-in-kurdistan/> (Erişim Tarihi: 06.08.2012)

³⁰⁵ http://www.mol.hu/en/about_mol/our_company/our_history/chronological_history/7 (Erişim Tarihi: 06.08.2012)

³⁰⁶ http://www.mol.hu/en/about_mol/our_company/our_history/chronological_history/9 (Erişim Tarihi: 06.08.2012)

Korean National Oil Company (KNOC) ismini almıştır. Temmuz 2004 ayında ilk gaz üretimine başlayan şirket tarafından, hızlı büyüme ivmesi devam ettirilmiş ve Aralık 2009 ayında Harvest Energy Trust, Eylül 2010 ayında Dana Petroleum, Şubat 2011 ayında Hunt Oil Company, Mart 2011 ayında ise Altius Holdings satın alınmıştır.³⁰⁷

KNOC Kore haricinde; Endonezya, Kazakistan, Çin, Özbekistan, Vietnam, Azerbaycan, Kanada, Peru, ABD, Venezuela, Kolombiya, Libya, Nijerya, İngiltere, Irak ve Yemen'de faaliyet göstermektedir.³⁰⁸ KNOC Irak kuzeyinde ise; Bazian sahasında %80, Qush Tapa sahasında %80, Sangaw South sahasında %60, Sangaw North sahasında %20, Hawler sahasında %15 hisse ile arama ve üretim faaliyetlerine devam etmektedir.³⁰⁹ Ayrıca söz konusu şirketin; Vietnam, Endonezya, Peru, ABD, İngiltere, Rusya, Kazakistan, Nijerya, Yemen, Kanada, Kamçatka ve Özbekistan'da büroları bulunmaktadır.³¹⁰

6.4.17. Marathon

Marathon adlı şirketin kökeni 1887 yılında ABD'li Standard Oil şirketinin bünyesinde kurulan Ohio Standard Oil şirketine dayanmaktadır. ABD'de çıkarılan anti-tröst yasaları uyarınca Standard Oil şirketi bölünmeler yaşamış ve Ohio Standard Oil şirketi 1911 yılında bağımsız hale gelmiştir. Ohio şirketi 1924 yılında Lincoln Oil Refining Company'yi, 1930 yılında ise Transcontinental Oil Company'yi satın almış ve çıkardığı ürünleri Marathon Product adıyla pazarlamaya başlamıştır. Amerada, Conoco ve Ohio Oil Company bir araya gelerek, dünya çapında petrol aramak ve jeolojik çalışmalar yapmak maksadıyla, 1948 yılında Conorado Petroleum Corporation'ı kurmuşlardır. Kurulan bu birliktelikle ciddi atılımlar yapan Ohio, 1959 yılında Aurora Gasoline Company'yi satın almış ve ihtiyaç duyulan yerlere petrol boru hatları inşa edebilmek maksadıyla Marathon Pipe Line Company'yi kurmuştur. Ohio Oil Company, 1962 yılında Marathon Oil

³⁰⁷ http://www.knoc.co.kr/ENG/sub01/sub01_4.jsp (Erişim Tarihi: 06.08.2012)

³⁰⁸ http://www.knoc.co.kr/ENG/sub03/sub03_1.jsp (Erişim Tarihi: 06.08.2012)

³⁰⁹ http://www.knoc.co.kr/ENG/sub03/sub03_1_5_1.jsp (Erişim Tarihi: 06.08.2012)

³¹⁰ http://www.knoc.co.kr/ENG/sub05/sub05_4.jsp (Erişim Tarihi: 06.08.2012)

Company adını almıştır. İlerleyen yıllarda petrol ve yan ürünleri üretiminin yanı sıra doğalgaz ve sıvılaştırılmış doğalgaz üretimine yönelik adımlar atılmıştır. Dünya çapında büyümeye devam eden Marathon, 1990 yılında, Ohio'da bulunan yönetim merkezini Houston'a taşımıştır. Marathon Oil Company, 2005 tekrar bir isim değişikliğine giderek Marathon Petroleum Company LLC adını almıştır.³¹¹

Marathon şirketi; ABD, İngiltere, Norveç, Polonya, Libya, Gine, Angola, Endonezya ve Irak'ta faaliyet göstermektedir.³¹² Söz konusu ülkelerde petrol ve doğalgaz arama ve üretim faaliyetlerinin yanı sıra, LPG, LNG ve diğer yan ürünlerin üretimi ile başta boru hatları olmak üzere çeşitli şekillerde enerji iletimi alanlarında faaliyet göstermektedir.³¹³

Irak kuzeyinde de yatırımları bulunan Marathon şirketi; Safen, Harir, Sarsang ve Atrush sahalarında, sırasıyla %45, %45, %18,75, %16 hisseler ile petrol arama ve üretim faaliyetlerine devam etmektedir.³¹⁴

6.4.18. Murphy

Murphy şirketi 1950 yılında, ABD'de, Murphy Corporation adıyla kurulmuş, 1964 yılında ise adını Murphy Oil Corporation olarak değiştirmiştir.³¹⁵ Petrol ve Doğalgaz arama ve üretimi alanlarında faaliyet gösteren şirketin yönetim merkezi ABD'nin Houston şehrinde bulunmaktadır. Ayrıca Kanada, Malezya, Kongo, Endonezya, Singapur, Avustralya ve Irak'ta büroları bulunan şirketin, Kongo, İngiltere, Surinam, Avustralya, Endonezya, Brunei ve Irak'ta yatırımları bulunmaktadır.³¹⁶ Söz konusu şirket Irak kuzeyinde; Central Dohuk sahasında %50, Baranan sahasında %20 hisse ile faaliyetlerine devam etmektedir.³¹⁷

³¹¹ http://www.marathonoil.com/About_Us/History/ (Erişim Tarihi: 06.08.2012)

³¹² http://www.marathonoil.com/Global_Operations/ (Erişim Tarihi: 06.08.2012)

³¹³ http://www.marathonoil.com/About_Us/ (Erişim Tarihi: 06.08.2012)

³¹⁴ http://www.marathonoil.com/Global_Operations/Kurdistan_Region_of_Iraq/Operations/ (Erişim Tarihi: 06.08.2012)

³¹⁵ <http://www.murphyoilcorp.com/about/default.aspx> (Erişim Tarihi: 06.08.2012)

³¹⁶ <http://www.murphyoilcorp.com/operations/default.aspx> (Erişim Tarihi: 06.08.2012)

³¹⁷ <http://www.murphyoilcorp.com/operations/expro/otherinternational.aspx#Kurdistan> (Erişim Tarihi: 06.08.2012)

6.4.19. Niko Resources

Niko Resources 1987 yılında, Kanada'da kurulan petrol ve doğalgaz şirkettir.³¹⁸ Söz konusu şirketin Kanada haricinde; Hindistan, Bangladeş, Endonezya, Irak, Madagaskar, Pakistan ve Trinidad'da yatırımları bulunmakta olup, Irak kuzeyinde Qara Dag sahalarında %37 hisse ile faaliyetlerine devam etmektedir.³¹⁹

6.4.20. Oil Search Limited

Oil Search Limited, 1929 yılında Papua Yeni Gine'de kurulan petrol ve gaz arama ve üretim şirkettir.³²⁰ Şirketin sermayesi irili ufaklı çok sayıda yatırımcının bir araya gelmesiyle oluşturulmuştur. Söz konusu yatırımcılar ve ortaklık payları bakımından, 2 Ağustos 2012 tarihi itibarıyla ilk 10 sırayı; HSBC Custody Nominees (Australia) Limited (%20,47), JP Morgan Nominees Australia Limited (%20,38), Independent Public Business Corporation (%14,77), National Nominees Limited (%13,33), Citicorp Nominees Pty Limited (%4,95), Citicorp Nominees Pty Ltd (Colonial First State) (%2,18), Cogent Nominees Pty Limited (%1,69), JP Morgan Nominees Limited Cash Income A/C (%1,12), Australian Foundation Investment Company Limited (%1,08), AMP Life Limited (%0,99) oluşturmaktadır.³²¹

Oil Search şirketinin, 18 Nisan 2012 tarihi itibarıyla; Papua Yeni Gine (PYG)'de 21, Tunus'ta 2, Irak'ta 1, Yemen'de 1 petrol lisansı ile PYG'de 19 gaz lisansı olmak üzere toplam 44 adet işletme lisansı bulunmaktadır.³²² Söz konusu 44 lisanstan 16'sının ExxonMobil operatörlüğünde yürütülüyor olması, şirketin ABD'li şirketlerin ekseninde faaliyet yürüttüğünü göstermektedir. Şirket Irak kuzeyinde Taza sahalarında %60 hisseyle faaliyetlerine devam etmektedir.³²³

³¹⁸ <http://www.nikoresources.com/contact/our-locations.html#head-office> (Erişim Tarihi: 06.08.2012)

³¹⁹ <http://www.nikoresources.com/operations/kurdistan.html#close> (Erişim Tarihi: 06.08.2012)

³²⁰ <http://www.oilsearch.com/About-Us/Company-Profile.html> (Erişim Tarihi: 06.08.2012)

³²¹ <http://www.oilsearch.com/About-Us/Capital-Structure.html> (Erişim Tarihi: 06.08.2012)

³²² <http://www.oilsearch.com/Our-Activities/Licence-Interests.html> (Erişim Tarihi: 06.08.2012)

³²³ <http://www.oilsearch.com/Our-Activities/Exploration/Iraq.html> (Erişim Tarihi: 06.08.2012)

6.4.21. OMV (Osterreichischen Mineralöl Verwaltung)

OMV 1956 yılında Avusturya'da kurulmuştur. Avusturya'nın en büyük sanayi kuruluşlarından biri olan OMV'nin, 2011 yılı itibariyle 29.800 çalışanı bulunmakta ve piyasa değerinin 34,05 milyar euro olduğu değerlendirilmektedir. Faaliyet alanları Avusturya ve Romanya gibi 2 ülkede yoğunlaşan OMV'nin portföyünde çok sayıda uluslararası yatırımlar da bulunmaktadır. OMV'nin 2011 yılı itibariyle petrol ve gaz üretimine devam ettiği rezervlerin toplamının 1,13 milyar varil, günlük üretimin ise 288.000 varil olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca OMV, Orta Avrupa'da 2.000 km civarında bir gaz boru hattının işletmeciliğini de yapmaktadır.³²⁴

OMV 2006 yılında Türkiye'nin Petrol Ofisi (PO) şirketine %34 hisse ile ortak olmuş, 2011 yılında ise hisse oranını %97'ye çıkarmıştır. Petrol Ofisi'nin neredeyse tamamının satın alınmasıyla, PO bünyesindeki 2.334 akaryakıt istasyonu da OMV bünyesine geçmiştir. OMV, PO bünyesindeki akaryakıt istasyonlarıyla birlikte, 13 ayrı ülkede 4.500 civarında akaryakıt istasyonunun işletmeciliğini yapmaktadır.³²⁵

OMV, Avusturya ve Romanya haricinde; Pakistan, Yemen, Irak, Kazakistan, Tunus, Libya, Mısır, İngiltere, Norveç, Yeni Zelanda ve Avustralya'da da yatırımları bulunmaktadır.³²⁶ Irak kuzeyinde ise; Mala Omar sahasında %75, Shorish sahasında %75, Bina Bawi sahasında %36, Rovi sahasında %15, Sarta sahasında %15 hisseyle faaliyet göstermektedir.³²⁷

³²⁴http://www.omv.com/portal/01/com!/ut/p/c5/04_SB8K8xLLM9MSSzPy8xBz94NQ8_Qj9KL N4A39Ti0AvR2cjVwN3Tw9fD0NPQwMI0PfyM9N1S_IcFQEAF_Lped8!/dl3/d3/L2dJQSEvUUt3SS9ZQnZ3LzZfME81OFFKQUMyRTBHSUhNSDJJMTAwMDAwMDA!/ (Erişim Tarihi: 06.08.2012)

³²⁵http://www.omv.com/portal/01/com!/ut/p/c5/04_SB8K8xLLM9MSSzPy8xBz94NQ8_Qj9KL N4XwNLDzfPUKNQRxNPA6cg0wBjbwMIAMpHmsUbJtaBHo5Ohu5Grh7evh6mBobwOTx6_bzyM9N1S_IyLEAAF4Dpb0!/dl3/d3/L2dJQSEvUUt3SS9ZQnZ3LzZfTTA5SEZJVTJVQTRJM EJSNVQ5NTAwMDAwMDA!/ (Erişim Tarihi: 06.08.2012)

³²⁶http://www.omv.com/portal/01/com!/ut/p/c5/04_SB8K8xLLM9MSSzPy8xBz94NQ8_Qj9KL N4cwNLEyNjAyNLC3cPMwNPVPAAEtzHwP3YFOgfkRZvIG_qUWgl6OzkauBu6eHr4epsQE UENDt55Gfm6pfkJFJAQBQsJ13/dl3/d3/L2dJQSEvUUt3SS9ZQnZ3LzZfNzA5NDIzMDI5OEEdI NjBjRTNRUDk3TDBHUzcl/#OMV%E2%80%99s%20international%20portfolio (Erişim Tarihi: 06.08.2012)

³²⁷http://www.omv.com/portal/01/com!/ut/p/c5/04_SB8K8xLLM9MSSzPy8xBz94NQ8_Qj9KL N4XwNLDzfPUKNQRxNPA6cgU0dvUwMIAMpHmsUbJtaBHo5Ohu5Grh7evh6mBobwOTx6_bzyM9N1S_IyLEAAMkJQo!/dl3/d3/L0IJSklrQSEhL3dMTUFKa0FFak1nIS80Qm40UklBd1F

6.4.22. Petoil

Petoil (Petrol ve Petrol Ürünleri Uluslararası Arama ve İşletme A.Ş.), 1990 yılında Pet Holding Şirketler Grubu bünyesinde, petrol arama ve üretimi ile petrol servis hizmetleri alanında faaliyet göstermek üzere kurulmuştur.³²⁸ Pet Holding ayrıca, madencilik, inşaat, gayrimenkul ve turizm alanlarında tanınmış, Ankara merkezli bir kuruluştur.³²⁹ Petoil, kurulduğundan beri, Türkiye'nin haricinde Azerbaycan, Kazakistan, Yemen ve Irak'ta faaliyet göstermiştir.³³⁰ Söz konusu ülkelerde edindiği petrol arama ve üretim lisanslarını başka şirketlere devrederek uzun süre elde tutmayan Petoil, halen Irak kuzeyinde Bina Bawi sahasında %23, Chia Surkh sahasında %20 hisseyle faaliyet göstermektedir.³³¹

6.4.23. Petroceltic

Petroceltic International Plc merkezi İrlanda'nın başkenti Dublin'de bulunan, petrol ve gaz arama ve üretim şirkettir.³³² Dublin'deki merkezinin haricinde İngiltere (Londra), İtalya (Roma) ve Cezayir (Algiers)'de büroları bulunan şirketin, Cezayir, İtalya ve Irak'ta alanıyla ilgili yatırımları bulunmaktadır.³³³ Petroceltic Irak kuzeyinde Dinarta sahasında %16, Shakrok sahasında %16 hisseyle faaliyet göstermektedir.³³⁴

6.4.24. Prime Natural Resources (PNR)

PNR, 1997 yılında ABD'de kurulmuş, merkezi Houston'da bulunan, petrol ve gaz arama ve üretim şirkettir.³³⁵ Söz konusu şirket Irak kuzeyinde Bina Bawi sahasında %21 hisseyle faaliyetlerine devam etmektedir.³³⁶

BISEvNI9NMDIIRKIVMIVBNEkwQII1OURLMDAwMDAwMC83X00wOUhGSVUyVUE0STBC UjVRMFewMDAwMDAwL0hvbWU! (Erişim Tarihi: 06.08.2012)

³²⁸ <http://www.petoil.com.tr/tr/index.php> (Erişim Tarihi: 07.08.2012)

³²⁹ <http://www.petoil.com.tr/tr/hakkimizda.php> (Erişim Tarihi: 07.08.2012)

³³⁰ <http://www.petoil.com.tr/tr/tarihce.php> (Erişim Tarihi: 07.08.2012)

³³¹ <http://www.petoil.com.tr/tr/operasyonlar.php> (Erişim Tarihi: 07.08.2012)

³³² <http://www.petroceltic.com/about-petroceltic.aspx> (Erişim Tarihi: 07.08.2012)

³³³ <http://www.petroceltic.com/operations.aspx> (Erişim Tarihi: 07.08.2012)

³³⁴ <http://www.petroceltic.com/operations/kurdistan.aspx> (Erişim Tarihi: 07.08.2012)

³³⁵ http://www.primenri.com/about_us.html (Erişim Tarihi: 07.08.2012)

³³⁶ http://www.primenri.com/current_portfolio.html (Erişim Tarihi: 07.08.2012)

6.4.25. Reliance Industries Limited (RIL)

Reliance Group, 1975 yılında, Dhirubhai H. Ambani (1932-2002) tarafından, tekstil sektöründe faaliyet göstermek üzere kurulmuş bir Hint şirkettir. Merkezi Hindistan'ın Bombay ketinde bulunan şirket, kısa sürede hızlı bir büyüme göstermiş ve başta enerji sektörü olmak üzere birçok alana yayılmıştır. Hindistan'ın en büyük şirketi olan RIL'in, 2011 yılı verilerine göre yıllık 66 milyar dolar geliri olduğu ifade edilmektedir.³³⁷

RIL ile BP (British Petroleum Company), 21 Şubat 2011'de imzaladıkları ortaklık anlaşması uyarınca, uluslararası operasyonlarda birlikte hareket etme kararı almışlardır. RIL'in; Yemen'de 3, Peru'da 2, Umman'da 2, Kolombiya'da 2, Doğu Timor'da 1, Avustralya'da 1 ve Irak'ta 1 olmak üzere toplam 12 adet petrol ve gaz arama ve üretim lisansı bulunmaktadır. RIL Irak kuzeyinde Rovi sahasında %60 hisseyle faaliyetlerine devam etmektedir.³³⁸

6.4.26. Repsol S.A. (Refinería de Petr leos de Escombreras Sol)

Repsol'ün temelleri 1948 yılında kurulan rafineri şirketi REPESA'ya dayansa da, bugünkü hali petrol arama ve üretimi maksadıyla 1986 yılında kurulan İspanya Devleti'ne bağlı bir kamu şirkettir. İspanya'da başlayan özelleştirme süreci neticesinde, Repsol kademe kademe satılmaya başlanmış ve özelleştirilmesi 1997 yılında tamamlanmıştır. Lukoil tarafından hisselerinin %30'u satın alınan Repsol, İran ile 2010 yılında 10 milyar dolarlık bir yatırım anlaşması imzalamıştır.³³⁹

Repsol'ün halen; Kanada, ABD, Meksika, Küba, Dminik Cumhuriyeti, Trinidad ve Tobago, Guatemala, Nikaragua, Kosta Rika, Panama, Kolombiya, Venezuela, Guyana, Surinam, Brezilya, Ekvador, Peru, Bolivya, Porto Riko, Portekiz, İspanya, Fransa, İtalya, Norveç, Moldova, Belçika, Lüksemburg, İrlanda, İngiltere, İsviçre, Almanya, Rusya, Suudi Arabistan, Umman, Endonezya, Çin, Malezya, Singapur, İran, Irak, Türkiye, Fas,

³³⁷ <http://www.ril.com/html/aboutus/aboutus.html> (Erişim Tarihi: 07.08.2012)

³³⁸ http://www.ril.com/html/business/exploration_production.html (Erişim Tarihi: 07.08.2012)

³³⁹ http://www.repsol.com/es_en/corporacion/conocer_repsol/perspectiva_historica/ (Erişim Tarihi: 07.08.2012)

Cezayir, Libya, Mısır, Moritanya, Sierra Leone, Liberya, Gine, Angola, Güney Afrika, Kenya, Tunus ve Avustralya'da yatırımları bulunmaktadır.³⁴⁰

Türkiye'de 3 ayrı sahada petrol arama faaliyeti yürüten şirketin, petrol yan ürünleri üretimine ve rafinericiliğe yönelik yatırım planlarının bulunduğu ifade edilmektedir.³⁴¹ Repsol Irak kuzeyinde ise Pirmagrın sahasında %80, Qala Dze sahasında %80 hisseyle faaliyetlerine devam etmektedir.³⁴²

6.4.27. Sterling

Sterling merkezi İngiltere'nin başkenti Londra'da bulunan bir İngiliz petrol arama ve üretim şirkettir.³⁴³ Sterling'in Kamerun, Madagaskar, Moritanya ve Irak'ta yatırımları bulunmaktadır.³⁴⁴ Şirket, Irak kuzeyinde Sangaw North sahasında %40 hisse ile faaliyetlerine devam etmektedir.³⁴⁵

6.4.28. Talisman Energy

Talisman BP'nin Kanada ayağı BP Canada tarafından 1992 yılında kurulmuştur. Bu tarihten sonra BP Canada, adını Talisman Energy olarak değiştirmiş ve başta Kanada olmak üzere enerji sektöründeki tüm uluslararası yatırımlarına bu isim altında devam etmiştir.³⁴⁶ Kanada'nın en büyük şirketlerinden biri olan Talisman'ın Kanada'nın haricinde, ABD, Peru, Kolombiya, Norveç, İngiltere, Papua Yeni Gine, Endonezya, Malezya, Vietnam, Avustralya, Cezayir, Polonya ve Irak'ta yatırımları bulunmaktadır.³⁴⁷ Söz konusu şirket Irak kuzeyinde Topkhana, Baranan ve Kurdamir sahalarında, %80, %60, %40 hisselerle faaliyetlerine devam etmektedir.³⁴⁸

³⁴⁰ http://www.repsol.com/es_en/corporacion/conocer_repsol/quienes_somos/presencia-global/default.aspx (Erişim Tarihi: 07.08.2012)

³⁴¹ http://www.repsol.com/es_en/corporacion/conocer_repsol/quienes_somos/presencia-global/turquia.aspx (Erişim Tarihi: 07.08.2012)

³⁴² http://www.repsol.com/es_en/corporacion/conocer_repsol/quienes_somos/presencia-global/irak.aspx (Erişim Tarihi: 07.08.2012)

³⁴³ <http://www.sterlingenergyuk.com/html/about.html> (Erişim Tarihi: 07.08.2012)

³⁴⁴ <http://www.sterlingenergyuk.com/html/operations.html> (Erişim Tarihi: 07.08.2012)

³⁴⁵ <http://www.sterlingenergyuk.com/html/operations/kurdistan.html> (Erişim Tarihi: 07.08.2012)

³⁴⁶ http://www.talisman-energy.com/about_us/ (Erişim Tarihi: 07.08.2012)

³⁴⁷ <http://www.talisman-energy.com/operations/> (Erişim Tarihi: 07.08.2012)

³⁴⁸ http://www.talisman-energy.com/operations/other_areas/kr.html (Erişim Tarihi: 07.08.2012)

6.4.29. Total

Total, Compagnie Française des Pétroles (CFP / Fransız Petrol Şirketi) adıyla, Irak'ta Fransa'nın hissesine düşen üretimi gerçekleştirmek maksadıyla, 1924 yılında kurulmuştur. İlerleyen yıllarda Total adını alan CFP, Irak'tan başka ülkelerde de faaliyet göstermeye başlamış ve sektörel alanını genişletmiştir.³⁴⁹

Dünyanın en büyük beşinci petrol ve gaz şirketi olan Total, halen 130 ülkede faaliyet göstermektedir. Total yaklaşık 30 ülkede günlük 2,35 milyon ham petrol ve gaz üretimi gerçekleştirmektedir. Söz konusu üretim alanlarındaki toplam rezervinin ise 11,4 milyar varil olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca Total'in dünya genelinde 20 adet rafinerisi, 15.000 civarında akaryakıt istasyonu ve 24.000 civarında çalışanı (akaryakıt istasyonları ve yan şirketler hariç) olduğu belirtilmektedir.³⁵⁰

Mevcut üretimini ve toplam rezerv miktarını artırma arayışında olan Total, Afrika'da 14 (Cezayir, Angola, Kamerun, Cote D'İvore, Mısır, Gabon, Kenya, Libya, Madagaskar, Nijerya, Uganda, Kongo Cumhuriyeti, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Güney Sudan Cumhuriyeti), Kuzey Amerika'da 3 (ABD, Kanada, Meksika), Güney Amerika'da 7 (Arjantin, Bolivya, Brezilya, Kolombiya, Fransız Guyanası, Trinidad ve Tobago, Venezuela), Asya-Pasifik bölgesinde 8 (Avustralya, Brunei, Çin, Endonezya, Malezya, Myanmar, Tayland, Vietnam), Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) bölgesinde 3 (Azerbaycan, Kazakistan, Rusya), Avrupa'da 7 (Danimarka, Fransa, İtalya, Norveç, Hollanda, Polonya, İngiltere), Ortadoğu'da 7 (BAE, İran, Irak, Umman, Katar, Suriye, Yemen) olmak üzere toplam 49 ülkede arama ve üretim yatırımlarına devam etmektedir.³⁵¹

³⁴⁹http://www.total.com/en/about_total/group_presentation/group_history_940553.html
(Erişim Tarihi: 07.08.2012)

³⁵⁰http://www.total.com/en/about_total/our_businesses/upstream_segment_940532.html
(Erişim Tarihi: 07.08.2012)

³⁵¹http://www.total.com/en/about_total/our_businesses/upstream/exploration_production_940534.html (Erişim Tarihi: 07.08.2012)

Total, Çinli CNPC (China's National Petroleum Corporation) ve Malezyalı Petronas ile kurduğu konsorsiyum ile Irak Petrol Bakanlığı'nın 2009 yılında açtığı ihalede, Irak güneyindeki Halfaya sahasının işletme lisansını almıştır. Tahmini rezervi 4,1 milyar varil olduğu tahmin edilen sahada üretime 2012 yılının sonunda başlanması planlanmaktadır.³⁵² Ayrıca Total ile ABD'li Marathon şirketleri arasında 31 Temmuz 2012'de yapılan anlaşma sonucunda, Marathon Irak kuzeyinde Harir ve Safen sahalarındaki hisselerinin %35'ini Total'e satmış ve bu sahalardaki nihai hisse dağılımı Marathon %45, Total %35, KRG %20 şeklinde gerçekleşmiştir.³⁵³

6.4.30. Vast Exploration

Vast, Kanada menşeli bir petrol arama ve üretim şirketi olup³⁵⁴, Irak kuzeyinde Qara Dagh sahasında %37 hisseyle faaliyetlerine devam etmektedir.³⁵⁵

6.4.31. Western Zagros

Kanada menşeli ve Talisman (BP Canada) ile ilişkili bir petrol arama ve üretim şirketi olan Western Zagros³⁵⁶, Irak kuzeyinde Garmian sahasında %40, Kurdamir sahasında %40 hisseyle faaliyetlerine devam etmektedir.³⁵⁷

6.5. IRAK HİDROKARBON YASA TASARISI

Irak'ta ciddi bir sorun alanı olan petrol ve gaz kaynaklarının işletimi konusunda, 2007 yılında, bazı yasal çalışmalar başlatılmıştı. Bu çalışmaların yanı sıra en son Federal Petrol Bakanlığı tarafından, yeni bir petrol ve gaz yasa tasarısı üzerinde 28 Temmuz 2011'de çalışmalar tamamlanmış ve 25 Ağustos 2011'de de Irak Bakanlar Konseyi'ne sunulmuştur. Buna karşın Iraklı grupların farklı yaklaşımlarından dolayı henüz onaylanmamasına karşın, gruplar tasarısı üzerindeki çalışmalarını sürdürmektedirler.

³⁵² http://www.total.com/en/about_total/our_businesses/upstream/exploration_production_a_promising_outlook/middle_east-922632.html (Erişim Tarihi: 07.08.2012)

³⁵³ www.iraq-businessnews.com/tag/harir/ (Erişim Tarihi: 07.08.2012)

³⁵⁴ <http://www.vastexploration.com/contact.html> (Erişim Tarihi: 07.08.2012)

³⁵⁵ <http://www.vastexploration.com/kurdistan.html> (Erişim Tarihi: 07.08.2012)

³⁵⁶ <http://www.westernzagros.com/about/index.html> (Erişim Tarihi: 07.08.2012)

³⁵⁷ <http://www.westernzagros.com/operations/index.html> (Erişim Tarihi: 07.08.2012)

Söz konusu tasarı, federal hükümetin kaynaklar üzerindeki yetkisini ve bölgesel yönetimlerin yetki sınırlarını, federal yönetim ile ilişkilerini düzenlemektedir. Bölgesel Kürt Yönetimi, yetkilerini yok sayması nedeniyle, bu tasarıya şiddetle karşı çıkmaktadır.

6.6. IKYY’NİN ÇOK ULUSLU ŞİRKETLER İLE İLİŞKİSİ

Bağımsız devlet olma yolunda ilerlemeye çalışan IKYY, önceliğini ekonomik kaynaklarını artırmaya vermiştir. Bu maksatla Irak kuzeyinde çeşitli sektörlerde yabancı yatırımcılar teşvik edilerek ticari canlılığın sağlanması amaçlanırken, diğer yandan doğal kaynak potansiyelini değerlendirerek hem kısa sürede yüksek gelir elde etmeyi, hem de gelen yabancı yatırımcıları Irak içinde ve uluslararası alanda baskı aracı gibi kullanıp siyasi fayda sağlamayı amaçlamaktadır.

Ekonomik olarak kendi ayakları üzerinde duran bir yapı kurmayı hedefleyen IKYY, 2003 yılından beri çok sayıda uluslararası enerji şirketiyle, petrol arama ve üretim anlaşması imzalamıştır. Merkezi Irak Yönetimi’nin bilgisi ve onayı dışında yapılan bu anlaşmalar Bağdat ile Erbil’in arasını açmıştır. Hatta Merkezi Irak Yönetimi IKYY’nin yaptığı bu anlaşmaları tanımadığını ve hukuk dışı kabul ettiğini, Irak kuzeyinde IKYY ile anlaşma imzalayan şirketlerin Irak’ın diğer bölümlerinde iş yapmasına izin verilmeyeceğini açıklamıştır.

MİY ile yaşadığı gerginliğin yükünü hafifletme ve Bağdat ile yaşadığı gerilimde ABD’nin boşluğunu doldurabilecek aktörlere sırtını dayama arayışında olan IKYY, siyasi dengeleri etkileyebilen ve çıkarları gereği kendi devletleri ile Irak’a baskı yapıp sonuç alabilen büyük petrol şirketleri ile doldurma arayışına girmiştir.

IKYY’nin ExxonMobil ile 6 sahada petrol arama ve üretim anlaşması imzalamasını bu ekseninde değerlendirebiliriz. Kurulduğu günden bu yana ABD’nin dış politikasını etkileyebilme gücü bulunan ExxonMobil, Bağdat ile Erbil arasında petrol sahaları üzerinden egemenlik krizi yaşanmasına rağmen, hem Irak güneyinde 14,8 milyar varil rezervi bulunan West Qurna-1

sahasına %60 ortak olmuş, hem de Irak kuzeyinde 6 ayrı sahada %80 hisseyle arama ve üretim anlaşması imzalamıştır.

ExxonMobil'in ABD'nin ekonomik ve siyasi gücü ve etkisine güvenerek yaptığı bu hamle, Merkezi Irak Hükümeti tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Bağdat Yönetimi bu anlaşmayı kınamış ve ExxonMobil'in bu kararını tekrar gözden geçireceğini umduğunu belirtmiş, ancak bu şirketin West Qurna-1 sahası için imzaladığı anlaşmayı iptal etmeyi düşünmediklerini belirtmiştir. Bağdat'ın caydırıcı bir adım atmayacağını anlayan ExxonMobil yönetimi ise, Irak'ın aleyhinde bir duruma izin vermeyecekleri, Irak kuzeyinde henüz bir faaliyete girmediklerini (Ancak Irak kuzeyi ile ilişkilerini kestiklerine dair bir açıklama bulunmamaktadır.) belirten, Irak Hükümeti'nin tepkisini yumuşatmayı amaçlayan bir açıklama yapmıştır.

Nihayetinde ExxonMobil Irak'ın ne güneyinden nede kuzeyinden vazgeçmemiş olup çıkarları gereği konjonktürel şartların olgunlaşmasını beklemektedir. Bu açıdan bakıldığında ExxonMobil, Irak kuzeyinde teknik çalışmalara başlamak için Irak Hükümeti'nin tepkisinin azalmasını ve kendisi gibi Irak güneyinde de anlaşma imzalayan büyük petrol şirketlerinin Irak kuzeyinde de anlaşma imzalamasını beklediği söylenebilecektir.

Nitekim IKYY ile anlaşabilmek için fırsat kollayan, ancak Irak güneyinde anlaşmaları olduğu için çekinen bazı büyük şirketler, ExxonMobil'in bu hamlesinden cesaret almışlardır. Bu kapsamda, Fransız Total 31 Temmuz 2012'de, Rus Gazprom Neft ise 1 Ağustos 2012'de, IKYY ile bazı sahaların işletilmesine ilişkin anlaşma imzalamışlardır. Bu anlaşmalara da tepkiyle karşılık veren Merkezi Irak Hükümeti, kınamaktan başka bir adım atamamıştır.

Büyük şirketlerle stratejik amaçlar için anlaşma imzalama gayreti içinde olan IKYY'ye karşın, büyük şirketler de tamamen ticari kaygılarla hareket etmektedir. Gelişmeler bu açıdan değerlendirildiğinde Irak'ın genelinde, farklı isimler ve taktikler altında da olsa genel olarak, İngiltere, ABD, Rusya, Çin ve Fransa'nın etkinlik mücadelesi verdiği görülecektir.

Irak güneyinde en büyük payı alan BP ve Shell firmaları, Irak kuzeyine girmemiş gibi gözükmetedir. Ancak başta Western Zagros, Talisman, RIL, Sterling gibi şirketler olmak üzere, sermayesini temin ettikleri veya işbirliği anlaşmaları imzaladıkları ve genellikle Kanada'nın Calgary şehrinde yönetilen çok sayıda şirket aracılığıyla, İngilizler zaten Irak kuzeyinde faaliyette bulunmaktadır. Paravan kuruluş gibi çalışan bu şirketlerin, Irak'ın normalleşmesi sonrasında hisselerini BP ve Shell gibi İngiliz şirketlerine satarak, İngiltere'yi tekrardan bölgenin başat gücü yapacakları söylenebilecektir.

Irak savaşına başlangıçta müdahil olmadığı için, savaş sonrasındaki fırsatlardan da yararlanamayan Fransa ise Irak güneyindeki petrol sahası ihalelerinde beklediği performansı gösterememiştir. Irak petrol piyasasının en eski üç şirketinden biri olan Total, girdiği ihalelerde rakiplerinin neredeyse onda biri (758,5 milyon varil) düzeyinde rezerv elde etmiştir. Bu memnuniyetsizliğinin sonucu olarak, Total ile IKYY, 31 Temmuz 2012'de, Irak kuzeyinde iki ayrı sahada (Harir ve Safen) %35'er pay almasını öngören bir anlaşma imzalamışlardır.

Total'in Irak güneyindeki rezerv miktarı ve IKYY ile imzaladığı anlaşmanın hisse oranları dikkate alındığında, Irak güneyindeki kaynaklarından vazgeçmek istemediği, ancak Irak kuzeyinden de pay almak istediği görülmektedir. Total'in, Merkezi Irak Yönetimi'ni dördüncü tur ihalelerde, kendisine istedikleri boyutlarda rezerv içeren saha verilmemesi durumunda, IKYY ile daha fazla yakınlaşma olacağı şeklinde bir gizli tehditte bulunduğu, diğer taraftan da Fransa'nın IKYY ile siyaseten yakınlaşarak, Kürtler üzerinden Ortadoğu'da etkin bir aktör olma gayreti içerisinde olduğu söylenebilecektir. Fransa'nın önümüzdeki dönemde IKYY ile ilişkilerini ve Kürt politikasını, Merkezi Irak Yönetimi'nin yapacağı dördüncü tur petrol ihalelerinden alacağı pay belirleyecektir.

Ruslar Irak pazarında Lukoil ve Gazprom Neft ile faaliyet göstermektedir. Irak güneyindeki ihalelere her iki şirketin de girdiği, ancak Lukoil yaklaşık 7 milyar varillik bir rezerv elde ederken Gazprom Neft'in 300

milyon varilde kalması dikkat çekicidir. Bu ihaleler sonrasında Gazprom Neft, Irak kuzeyine yönelmiş ve 1 Ağustos 2012'de IKYY ile imzaladığı anlaşma sonucunda Shakal sahasının %80, Garmian sahasının %40 hissesini almıştır. Gazprom'un Irak güneyi ile kuzeyinden aldığı sahaların rezervleri incelendiğinde ve Bağdat-Erbil gerginliği dikkate alındığında, Rusların güneyde Lukoil, kuzeyde ise Gazprom Neft ile faaliyet göstereceği anlaşılmaktadır.

Çin'in Irak petrol piyasasına yaptığı hızlı giriş dikkat çekmektedir. Irak güneyinde 2 Çinli firma (CNPC ve CNOOC) faaliyet gösterirken, bunlardan CNPC 10 milyar, CNOOC ise 2,5 milyar varile yakın bir rezerv elde etmiştir. Bu şirketler Irak güneyindeki gaz ve Irak kuzeyindeki petrol sahalarının ihalelerine girmezlerken, Güney Koreli şirketler (KNOC ve Kogas) bu sahalarda ciddi bir etkinlik göstermektedir. Bu durumun, Kuzey Kore'de etkin olan Çin ile Güney Kore'de etkin olan ABD'nin, rekabetinin bir sonucu ve Irak'a yansması olduğu söylenebilecektir. Bu noktadan hareketle ABD'li şirketlerin girdikleri ihalelerde Çin ile zaten rekabet ettikleri, ama açıkça faaliyet gösteremedikleri Irak kuzeyinde ve bazı gaz sahalarında Çinlilerin karşısına Korelileri çıkardıkları görülmektedir.

Türkiye'nin enerji ithalatçısı olduğu ve enerjideki dışa bağımlılığının doğurduğu riskleri, tedarikçi yelpazesini genişleterek çözmek istediği bilinmektedir. Bu maksatla komşusu Irak'ta petrol ve gaz arama ve üretme işine giren Türkiye'nin, devlet şirketi TPAO Irak güneyinde, özel şirketleri ise Irak kuzeyinde faaliyet göstermektedir. Bu sayede Merkezi Irak Hükümeti ile ilişkilerini bozmayan Türkiye, özel şirketleri aracılığıyla da Irak kuzeyinde etkin olmaktadır.

IKYY ile anlaşma yapan şirketlere tepki gösteren ve Irak'ın diğer bölümlerinin kapılarını bu şirketlere kapatan MIY, aynı hassasiyeti Arap şirketlerine gösterememektedir. Irak kuzeyinde Khor Mor ve Chemchemal sahalarında %50 hisse ile faaliyet gösteren, bu bölgede boru hatları ve elektrik santralleri yapan her iki Arap şirketinden (Crescent ve Dana) Crescent Petroleum, aynı zamanda Basra bölgesindeki 10 milyar varillik

petrol rezervine sahip olduğu değerlendirilen Ratawi sahasında üretim yapmaya devam etmektedir. Merkezi Irak Hükümeti'nin bu şirkete Arap dünyasındaki dengeleri bozmamak için tepki göstermediği söylenebilecektir.

6.7. IRAK KUZEYİNDEKİ PETROL SAHALARININ PKK'YA ETKİSİ

IKYY gerek güvenlik sorunları, gerekse de Türkiye'den gelebilecek tepkiler sebebiyle, sınırları içerisindeki sahaları ayırırken, bölücü terör örgütü PKK'nın barınma alanları arasında yer alan Kandil bölgesinin bir kısmı ile Hakurk ve Zap bölgelerini ihale dışı bırakmıştır. Ancak Kandil bölgesinin etki alanında bulunan Choman, Qala Dze ve Penjwin ile Sinath-Haftanin bölgesini içine alan Sindi Amedi sahaları ihaleye dahil edilmiştir. Choman ve Penjwin sahaları için henüz ihale çıkılmamış, ancak ihalesi yapılan Sindi Amedi ve Qala Dze sahalarında çalışmalar başlamıştır.

PKK'nın, temel gelir kaynakları arasında kaçakçılığın yanı sıra, etkin olduğu alanlarda sözde vergilendirme adı altında haraç topladığı bilinmektedir. Her sahada günlük ortalama 100.000 varil petrol üretilmesi planlanırken, bunun mali karşılığı günlük 10 milyon doları bulmaktadır. Etkin olduğu alanlarda bu kadar yoğun bir ekonomik faaliyetin yürütülmesi, PKK'nın iştahını kabartacaktır. Bu şirketlere karşı haraç kesme faaliyetine yönelme ihtimali bulunan PKK'nın, başarılı olması durumunda, terörist faaliyetlerde kullanabileceği çok büyük bir kaynak elde etmiş olacaktır.

Böyle bir kaynağa sahip PKK'nın, eylemlerine ivme kazandıracığı aşikârdır. Bu nedenle güvenlik birimlerimizin konuyu çok boyutlu bir şekilde değerlendirip, etkin tedbirler alması milli bir sorumluluk niteliği taşımaktadır.

YEDİNCİ BÖLÜM

KÜRESEL VE BÖLGESEL AKTÖRLERİN KÜRT POLİTİKASI

7.1. KÜRESEL AKTÖRLER

7.1.1. Amerika Birleşik Devletleri (ABD)

ABD'nin milli stratejisi, genel olarak, dost veya düşman hiçbir ülkenin kendisine rakip olacak kadar güçlenmesine fırsat verilmemesi üzerine kuruludur. ABD, "enerji kaynaklarına sahip olan dünyaya sahip olur" anlayışıyla, potansiyel rakip olarak gördüğü Almanya, Fransa, İngiltere gibi Avrupa ülkeleri ile Rusya ve Çin gibi ülkeleri, kontrolü altında tutabilmek için enerji kaynaklarına ve enerji iletim hatlarına hâkim olmak istemektedir.³⁵⁸ Bu maksatla, Ortadoğu ve Orta Asya'daki enerji kaynaklarını kontrolü altına almaya yönelik siyasi ve askeri girişimlerde bulunan ABD, gerçekleştirdiği Afganistan ve Irak operasyonlarıyla, enerji ithalatçısı olan Avrupa ülkeleri ve Çin'in ihtiyacı olan enerji kaynaklarını kendi himayesine alma gayreti içerisine girmiştir.³⁵⁹ Ayrıca enerjisi ihracatçısı olan Rusya'yı ise, petrol ve doğal gaz boru hatlarının geçtiği ülkelerde, ABD yanlısı hükümetlerin iş başına gelmesini sağlayarak, sıkıştırma gayreti içerisine girmiştir.

ABD'nin enerji kaynakları üzerine kurduğu stratejisinde, Irak kuzeyinin ve bölgede yaşayan Kürtlerin ayrı bir yeri bulunmaktadır. Irak işgali sırasında, ABD'ye tam destek veren Kürt unsurlar bölgede devletleşme sürecine girmiştir. Bu gelişme Kürt nüfusu barındıran Türkiye, İran ve Suriye gibi bölge ülkelerini rahatsız ederken, güvenlik kaygıları yaşayan İsrail tarafından memnuniyetle karşılanmıştır.

ABD'nin Ortadoğu politikası; enerji kaynaklarının, ABD ve dünya pazarlarına güven içinde ulaşması ve İsrail'in güvenliğinin sağlanması üzerine kuruludur. Bu maksatla; ABD'nin desteği ile İsrail'in Ortadoğu'da

³⁵⁸ Henry Kissinger, Amerika'nın Dış Politikaya İhtiyacı Var mı? (Çeviren: Tayfun Evyapan), Metu Press Yayınları, Ankara, 2002, s.127-130.

³⁵⁹ Tayyar Arı, 2000'li Yıllarda Basra Körfezinde Güç Dengesi, Alfa Yayınları, İstanbul, 1999, s.53.

yalnız kalmasını önlemek ve mücadele halinde olduğu ülkelere karşı denge sağlayabilmek için Irak kuzeyinde bir Kürt devletinin kurulması istenmiştir. Ancak, bölgede kurulacak bir Kürt devleti sonrasında, Ortadoğu'nun bir kaosa sürüklenmesi ve bölgedeki enerji kaynakların dünya pazarlarına sevkiyatında sorunlar yaşanması ihtimallerinden dolayı, bu istek hayata geçirilememektedir.

Diğer taraftan, ABD Kürt kartını Irak, Türkiye, İran ve Suriye'ye karşı elinde bulundurmamak istemektedir. Bu ülkelerin ABD politikalarına aykırı hareket etmeleri halinde ABD bu Kürt kartını ortaya sürebileceği mesajını çok net biçimde vermiştir.³⁶⁰ Ancak Irak kuzeyinde kurulacak bir Kürt devleti, ABD'ye bir takım siyasi yararlar sağlasa da, ABD bunu yaparak Irak'a, Türkiye'ye, İran'a ve hatta Suriye'ye karşı sürekli kullanacağı bir kozu elinden çıkarmış olacaktır.

Ayrıca, Irak kuzeyinde bir Kürt devletinin kurulması durumunda, Irak güneyinde, İran'a yakın bir Şii Arap devletinin kurulması kaçınılmaz hale gelecektir. Önemli miktarda Şii nüfus barındıran, ancak Sünni rejimlerle yönetilen diğer Körfez ülkeleri, Irak'ın parçalanması sonucu Şii İran etkisinin sınırlarına dayanmasından çekinmektedirler. İran'ın genişlemesi ve bölgede nüfuzunu artırması, ABD'nin de isteyeceği bir durum değildir. Bu şartlar altında, bağımsız bir Kürt devletinin kurulmasının, kurulsu bile yaşamasının zorluğu görülmektedir. ABD'nin muhtemel politikası, Kürt devleti kuracakmış gibi bir kartı, bölge ülkelerine karşı devamlı elinde tutmak şeklinde olacaktır.

Bu noktada ABD yönetiminin, şu amaçlar doğrultusunda Kürt yönetimi ile ilişkilerini sıcak tutmaya çalıştığını söyleyebiliriz.³⁶¹

- Kendine yardım edenleri ödüllendirdiğini dünyaya göstermek,
- Irak macerasının ardından bir başarı hikâyesi bırakabilmek,
- Dünya petrol rezervleri bakımından önemli bir yere sahip

olan Irak kuzeyini kontrol altında tutabilmek,

³⁶⁰ Arı, 2000'li Yıllarda ..., a.g.e., s.302.

³⁶¹ Şanlı Bahadır Koç, ABD'nin Kuzey Irak Politikası ve Türkiye'nin Çıkarları Üzerindeki Etkileri, Stratejik Analiz, Cilt:8 Sayı:86, Haziran 2007, s.32.

- İsrail'den sonra Ortadoğu'da yeni bir müttefik oluşturmak,
- Bölge ülkelerini, ABD politikalarına karşı daha yapıcı olmaya sevk etmek.

Bu unsurların yanında ABD'nin, şu düşünceler çerçevesinde de Kürt yönetimi ile ilişkilerini seviyeli bir çizgide tuttuğunu söyleyebiliriz:³⁶²

- Olası bağımsız bir Kürt devleti halinde, İran güdümünde bir Şii devletinin özellikle ülkenin güneyindeki petrol yataklarına sahip bölgede kurulma ihtimalinin olması,
- Sünni Arap dünyasını karşısına almak istememesi,
- Türkiye ile ilişkilerin bozulma ihtimalinin olması.

7.1.2. Avrupa Birliği (AB)

ABD'nin Irak işgali, hem AB içerisinde, hem de AB-ABD arasındaki ilişkilerde ciddi anlaşmazlıklara sebep olmuştur. İlk anlaşmazlık kendini İngiltere ile Fransa-Almanya ekseninde hissettirmiştir. Avrupa'nın büyük ülkelerinden Fransa ve Almanya işgale karşı çıkarken, İngiltere, İtalya, İspanya ile birlikte, 2004'te AB'ye üye olan Doğu Avrupa ülkelerinin çoğu ABD'ye destek vermiştir.

Almanya ve Fransa işgale karşı çıkarak, askeri müdahaleye gerek kalmaksızın, uluslararası boyutta uygulanacak siyasi, politik ve ekonomik yaptırımlarla, Irak'ın uluslararası yükümlülüklerini yerine getireceği yönünde politika izlemişlerdir. Ayrıca Saddam rejiminin devrilmesiyle, bölgenin daha büyük bir istikrarsızlığa sürükleneceğini ileri sürmüşlerdir.

Irak işgaline, kendilerince siyasi etik ve uluslararası hukuk kuralları açısından karşı çıkan Almanya ve Fransa, savaşın bitiminde süreç dışı kalmamak için de bazı adımlar atmışlardır. Almanya yeni Irak Ordusu'nun ve Polisi'nin eğitiminde önemli roller üstlenirken, dış ticaretinde önemli bir partneri olan Türkiye ve enerji tedarikçisi İran'la devam ettirdiği ticari ve siyasi ilişkiler nedeniyle, Irak kuzeyinde Kürtlere yönelik dikkat çeken bir politika

³⁶² Koç, ABD'nin ..., a.g.m., s.34.

geliştirmemiştir.³⁶³ Ancak Irak'ın yeniden yapılanması sürecinin dışında kalan, Türkiye ile ilişkileri gerilen ve enerji ihtiyacını Kuzey Afrika'daki tedarikçilerinden karşıladığı için İran'a bağımlılığı olmayan Fransa, bölgede kaybettiği pozisyonunu geri kazanabilmek ve tekrar etkin bir aktör konumuna yükselebilmek için, Irak Kürtleriyle yakınlaşma politikası izlemiştir.³⁶⁴

Fransa ve Almanya tarafından, Irak Savaşı öncesinde ve sonrasında, ABD'nin yanında yer alan Türkiye'ye yönelik ciddi eleştiriler gelmiştir. Yapılan eleştirilerde, Türkiye'nin ABD'nin değil AB'nin yanında yer alması gerektiği, aksi halde Türkiye'nin AB üyelik sürecinin zarar göreceği hususları dile getirilmiştir. Ancak, ABD'nin yanında yer aldığı gerekçesiyle eleştirdikleri Türkiye'nin, Türkmenlerin can güvenliğini korumak ve Irak kuzeyi kaynaklı terör faaliyetlerini engellemek amacıyla, Irak kuzeyine asker sokma girişimlerine karşı çıkarak, Türkiye'yi yalnız bırakmışlardır.³⁶⁵

7.1.3. İngiltere

İngiltere'nin Ortadoğu politikasının temelleri, Birinci Dünya Savaşı sonrasında izlediği Irak politikasına dayanmaktadır. Petrol kaynaklarını elde etmek kaygısıyla, Irak'ı işgal eden İngiltere, büyük devletler arasında denge kurabilmek ve Rusya tehdidine karşı ABD ile Fransa'yı yanında tutabilmek için, bu ülkelere, petrolden %25'er pay vermiştir.³⁶⁶ Irak'a 1932 yılında bağımsızlığını vermek zorunda kalan İngiltere, Irak'taki petrol imtiyazlarını 1972 yılına kadar elinde tutabilmiştir. Bu tarihten sonra ise Irak Devleti ile İngiliz şirketleri arasında yapılan anlaşmalarla, enerji varlığını sürdüren İngiltere, ABD'nin paralelinde izlediği Ortadoğu politikası çerçevesinde, 2003 yılında, Irak'ın işgalini ABD ile birlikte gerçekleştirmiştir.³⁶⁷ Irak işgali sonrasında, İngiliz Ordusu, geçmişte başlarını çok ağrıtan Kürtlerin

³⁶³ Nedret Ersanel, Burnu Yeniden Kalkan Almanya, M5 Savunma ve Strateji Dergisi, Sayı:111, Eylül 2002, s.4-5.

³⁶⁴ Öznur, Cahşların ..., a.g.e., s.141-142.

³⁶⁵ E.Banu Tepe, Seda Serdar; Irak Krizi Sonucunda Batı'da Kamplaşma ve NATO Krizi; Irak Krizi (2002-2003); Derleyenler: Ümit Özdağ, Sedat Laçiner, Serhat Erkmen; ASAM Yayınları; Ankara; 2003; s.185-191.

³⁶⁶ İhsan Şerif Kaymaz, Musul Sorunu: Petrol ve Kürt Sorunlarıyla Bağlantılı Tarihsel ve Siyasal Bir İnceleme, Otopsi Yayınları, İstanbul, 2003, s.36.

³⁶⁷ İhsan Şerif Kaymaz, Arap-Kürt Karşıtlığı Temelinde Irak'ın Parçalanmasına Giden Yol ve Türkiye, Güvenlik Stratejileri Dergisi, Cilt:1 Sayı:1, Haziran 2005, s.21.

bulunduğu Irak kuzeyi yerine, Şii Arap nüfusun bulunduğu Irak güneyine yerleşmeyi tercih etmiştir.³⁶⁸

Lozan Antlaşması sonrasında devam eden Musul görüşmeleri sırasında, Türkiye'nin sınırlarına katmak için gösterdiği tüm ısrarlara rağmen, Irak kuzeyini elinde tutmak isteyen İngiltere; bölgenin petrol zenginliğini kontrol etme isteğinin yanı sıra, bölgeyi elinde tutan Türkiye'nin, toparlandığı zaman Irak'ın tamamını geri alabilmesi için hiçbir coğrafi engelin kalmayacağını düşünmekteydi.³⁶⁹ Ayrıca nüfusun çoğunluğunun Şii Arap olduğu bir Irak'ta, Sünni yönetim kuran İngiltere; Irak kuzeyinin Irak'a bağlanmaması durumunda, halen %60 civarında olan Şii nüfusunun %80'in üzerine çıkacağı ve Irak kuzeyinde üretilen tarım ürünlerinden mahrum kalan Sünni rejimin, Şii nüfus karşısında varlık gösteremeyeceği kaygısı içerisindeydi.³⁷⁰

İngiliz bürokrasisinde etkin olan unsurlar, 1920'li yılların başlarında, bölgede bir Kürt devleti kurulması yönündeki telkinlerde bulunmuşlardır. Ancak, Kürtlerin dağınık aşiret yapısı sebebiyle devletleşmeye müsait olmayan toplum yapısı ve sosyo-kültürel olarak Türklerle benzer özellik taşıyan Kürtlerin, ileride Türkiye ile birleşme ihtimali, vs. gibi sebeplerle, bağımsız bir Kürt devleti kurma fikrinden vazgeçilmiştir. Bu kaygılarla hareket eden İngiltere, Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı bölgeleri Irak'a bağlayarak, bir taraftan stratejik hedeflerini gerçekleştirirken, diğer taraftan Kürtleri, bölge ülkelerine karşı, istikrarsızlaştırıcı bir unsur olarak, başarıyla kullanmıştır.

Irak kuzeyine ilişkin bu politikasını, günümüzde de devam ettiren İngiltere, Kürt devletinin kurulmasıyla, bölgede yıllar süren çatışmaların başlayacağı ve Irak'ın bölünmesiyle, İran'ın Irak güneyindeki Şii Araplar aracılığıyla Ortadoğu'da çok daha etkin olacağı kaygılarıyla, Irak'ın toprak bütünlüğünü savunmaktadır. Ancak, Irak'ta, ABD ile beraber, gevşek bir

³⁶⁸ Kaymaz, Arap-Kürt Karşıtlığı ..., a.g.m., s.21.

³⁶⁹ Yaşar Kalafat, Bir Ayaklanmanın Anatomisi (Şeyh Sait), ASAM Yayınları, Ankara, 2003, s.10.

³⁷⁰ Mehmet Kocaoğlu, Uluslararası İlişkiler Işığında Ortadoğu, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1995, s.255.

federatif yapı kurulmasını sağlayan İngiltere, bağımsızlığa yakın özelliklere sahip bir Kürt özerk bölgesi kurdurarak, Kürt nüfusu barındıran bölge ülkelerini tedirgin etmeyi sürdürmektedir.

İngiliz enerji şirketlerinin, son yıllarda, Irak'ın genelinde yaptığı uzun vadeli anlaşmalar dikkate alındığında, İngiltere'nin temel amacının, Irak'ta istikrarın sağlanması, istikrarsızlığa sebep olacak bütün girişimlerin (Irak'ta çok taraflı bir iç savaşın yaşanması, özerk Kürt yönetiminin bağımsızlık ilan etmesi, Türkiye'nin veya İran'ın bölgeyi işgal etmesi, vs.) önüne geçilmesi, enerji kaynaklarının üretilmesi ve batılı pazarlara güvenli şekilde taşınması olduğu söylenebilecektir.

7.1.4. Rusya

Enerji ihracatçısı olan Rusya'nın geleneksel dış politikasının, sıcak denizlere inme şeklinde olduğu bilinmektedir. Bu strateji çerçevesinde, Rusya son 200 yıldır, Ermenileri etkin bir şekilde kullanmıştır. Ancak Ermenilerin kullanıldığı olaylarda, birkaç aşiretin haricinde, karşılarında Kürtleri bulmaları sonucu, Ruslar Kürtlerle yakınlaşma arayışlarına girmişlerdir.

Bu maksatla, Erzurum'da diplomatik görevler yapan ve Kürtleri yakından tanıma fırsatı bulan Vladimir Minorsky'e, siyasal Kürtçülüğün akademik zeminini oluşturmak maksadıyla, bir Kürt enstitüsü kurdurulmuştur. Bu enstitünün yaptığı çalışmalarda, Ermenilerle Kürtlerin aynı ırktan geldiği, Kürtlerin İslamlaşması ve Türklerin Anadolu'ya gelmesiyle, iki grubun arasının açıldığı gibi iddialar öne sürülerek, Ermeni-Kürt yakınlaşmasının sağlanması ve Rus politikalarına karşı Kürt refleksinin ortadan kaldırılması amaçlanmıştır.³⁷¹

Ayrıca, Rusya, işgal ettiği İran'da, İkinci Dünya Savaşı sonrasında, kendi güdümünde bir Kürt devleti (Mahabad) kurdurarak, Kürtleri, çıkarları doğrultusunda, istikrarsızlık aracı olarak kullanabileceğini göstermiştir.³⁷²

³⁷¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Vladimir Minorsky, Thomas Bois, Kürt Milliyetçiliği, Örgün Yayınevi, İstanbul, 2008.

³⁷² Babekir, Shehtman, Kürdistan ..., a.g.e., s.99-129.

Rusya'nın günümüzde izlediği Kürt politikası incelendiğinde ise; Ortadoğu'daki Kürt unsurlar ile arasını iyi tutmaya çalışan ve bölgedeki ABD varlığından rahatsız olan bir Rusya ile karşılaşmaktadır. Ayrıca, Ortadoğu coğrafyasında, Kürtçülük temelli bir istikrarsızlığın çıkması, bu nedenle uluslararası piyasalara yapılan enerji arzının sekteye uğraması ve petrol / doğalgaz fiyatlarının artış göstermesi, enerji ihracatçısı Rusya'nın işine geleceği söylenebilecektir.

7.1.5. Çin

Dünyanın en kalabalık ülkesi olmasına rağmen, Çin'in küresel aktör olması, son yıllara denk gelmektedir. Son dönemde yönetim anlayışını değiştiren Çin, çok ciddi miktarlarda yabancı sermaye çekmeye başlamıştır. Ucuz ve bol iş gücüyle birleşen yabancı sermaye, Çin ekonomisini, dünyanın en hızlı büyüyen ekonomisi haline getirmiştir. Bu hızlı büyümeye paralel olarak, enerji talebi de artan Çin, ihtiyacını, Orta Asya ve Rusya'dan karşılamaktadır. Ancak enerji ihtiyacının daha da artış göstermesi, batı pazarlarına da enerji arzı yapan Rusya ve Orta Asya ülkelerinin, Çin'in ihtiyacını karşılayamaması nedeniyle, bu ülke başta İran olmak üzere, Ortadoğu kaynaklarına yönelmiştir.

Temel kaygısı ülkesine enerji akışının kesintisiz sağlanması ve artan ihtiyacını karşılayacak yeni kaynakların bulunması olan Çin, Ortadoğu ülkelerinde petrol arama girişimlerine başlamıştır. Bu doğrultuda Irak kuzeyi ile de yakınlaşma arayışı içerisine giren Çin, çeşitli temaslarda bulunmakla birlikte, ABD faktöründen dolayı, ilişkilerini henüz ileri bir boyuta taşıyabilmiş değildir.

Çin'in enerji ihtiyacının artmasıyla, Irak kuzeyine de ilgisini, ABD ve diğer bölge ülkelerine rağmen artıracığı, dış yardımlarla ait oldukları ülkelere isyan etmeyi alışkanlık haline getiren Iraklı Kürt unsurların, geleneksel destekçileriyle arasının bozulması durumunda, yeni küresel aktör ile yakınlaşma gösterecekleri, bu vesile ile de, Çin'in pragmatist bir Kürt politikası geliştirerek, Irak kuzeyinde etkin hale geleceği beklenmektedir.

7.2. BÖLGESEL AKTÖRLER

7.2.1. Türkiye

Ortadoğu'da en yoğun Kürt nüfusunu barındıran Türkiye, son 30 yıldır, bölücü PKK terörü ile uğraşmaktadır. Ayrıca, son 200 yıldır, çoğu dar kapsamlı aşiret hareketinden öteye geçmeyen, çok sayıda Kürt isyanı yaşanmıştır. Çok geniş bir coğrafya ve nüfusa hükmeden Osmanlı Devleti'nin devamı niteliğindeki Türkiye, tarihi kaygıları nedeniyle, Kürt sorununa ciddi bir hassasiyet göstermektedir.³⁷³ Bölünme korkusu olarak açıklayabileceğimiz bu durum, Türkiye'yi daha katı bir Kürt politikası izlemeye sevk etmiştir.³⁷⁴

Son yıllarda kurumsallaşan Irak kuzeyindeki Kürt oluşumuna, kaygıyla yaklaşan³⁷⁵ ve PKK terörü nedeniyle, konuyu beka sorunu olarak algılayan Türkiye, son yıllarda politika değişikliğine gitmektedir.

Irak kuzeyinin Türk ürünleri için önemli bir pazar olması, istihdam artışı ve ticari hareketlilik gerçekleştirilmesi, Türk müteahhitlerinin aldığı ihalelerle, önemli bir döviz girdisi sağlaması gibi ekonomik sebepler, Türkiye ile Irak kuzeyinin yakınlaşmasının motivasyon unsurları olmuşlardır.

Devletleşme yönünde ilerleyen Irak kuzeyinin, Türkiye'deki Kürt nüfusu da etkileyip, kendisine bağlama ihtimali dikkate alındığında, Türkiye için tehdit olduğu görülmektedir. Ancak Türkiye'nin onbeşte biri nüfusa sahip bir oluşumun, bugünkü şartlarda, Türkiye'yi olumsuz etkileme potansiyeli, akılcı politikalar izlendiğinde zor gözükmektedir. Nitekim böyle bir yapının, tarihi bağlar ve ekonomik güç kullanıldığında, kısa bir süre sonra, Türkiye'nin bünyesine katılması zor olmayacaktır. Zaten, bölgenin yaşamsal ürünlerinin baş tedarikçisinin Türkiye olmasının yanı sıra, ürettiği enerji kaynaklarının, uluslararası pazarlara açılmasındaki en güvenilir yol Türkiye güzergâhıdır. Bu bağımlılığın bile, tek başına az önce ifade edilen Türkiye'ye katılmanın önünü açabilecek etkide olduğu değerlendirilmektedir.

³⁷³ Ahmet Davutoğlu, Stratejik Derinlik, Küre Yayınları, İstanbul, 2004, s.331.

³⁷⁴ Nihat Ali Özcan, Türkiye'nin Kronikleşen Baş Ağrısı: Kuzey Irak, Stratejik Analiz, Cilt:1 Sayı:12, Nisan 2001, s.98.

³⁷⁵ Serhat Erkmen, Hasan Yılmaz, Türkiye'nin Kuzey Irak'lı Kürt Gruplarla İlişkileri: 10 yılın Anatomisi ve Geleceğe İlişkin Beklentiler, Stratejik Analiz, Cilt:3 Sayı:30, Ekim 2002, s.47.

Ancak, Türkiye'nin kontrolü dışında gelişebilecek olayların da yaşanmasının gözden uzak tutulmaması gerekmektedir. Irak Kuzeyi Yerel Yönetimi'nin, Kerkük'ü sınırlarına dahil etmesi durumunda, dengelerin değişeceği, Suriye'nin parçalanması durumunda ise Suriye'nin kuzey doğusunda da bir Kürt oluşumunun ortaya çıkacağı ve Irak kuzeyi ile İsrail veya Akdeniz arasında koridor oluşturacağı, bu şekilde dış dünyaya açılırken, Irak kuzeyinin Türkiye bağımlılığının ortadan kalkacağı ve İsrail'in güdümüne gireceği, İsrail güdümündeki bir devletin ise, Ortadoğu'daki dengeleri alt üst edeceği ve iç karışıklıkların ortaya çıkacağı dikkatlerden uzak tutulmamalıdır.

7.2.2. İran

Nüfusunun önemli bir kısmı Şii olan ve bu inancı devletin resmi ideolojisi haline getiren İran, böyle kuvvetli bir sosyal yapııştırıcının etkisiyle, toplumsal bölünmüşlük sorunu yaşamamaktadır. Bu nedenle, önemli sayılabilecek bir Sünni Kürt nüfusu barındırmasına rağmen, bölünme korkusu yaşamayan İran, Ortadoğu'da etkin bir Kürt politikası yürütebilmektedir.

Hem Türkiye'ye, hem de Irak'a karşı, dönem dönem, silahlı faaliyet gösteren bölücü Kürt unsurları destekleyen İran, kendi sınırları içerisindeki Kürt nüfusa yönelik, Şiileştirme tabanlı katı politikalar izlemektedir.³⁷⁶

ABD'nin Irak'ı işgal etmesinden sonra, bölücü terör örgütü PKK'nın İran'daki uzantısı PJAK'ın, silahlı eylemlerine maruz kalan İran, terörle mücadelede, Türkiye ile işbirliğine gitmek zorunda kalmıştır.

Uluslararası kamuoyunda, Irak işgalinden sonra sıranın İran'a geleceği beklentisi oluşmuş, ancak ABD'nin Irak'ta çok ciddi kayıplar vermesi ve İran'a saldırmaya cesaret edememesi gibi nedenlerle, bu işgal gerçekleşmemiştir. Diğer taraftan, ABD'nin Irak işgalinden, en kazançlı çıkan ülke İran olmuştur.³⁷⁷ Saddam Hüseyin'in devrilmesinden sonra, Irak'ın yönetiminde Şiiler etkin bir konuma gelmişler ve İran'a yakın bir duruş sergilemişlerdir.

³⁷⁶ Arı, 2000'li Yıllarda ..., a.g.e., s.251.

³⁷⁷ İzzeti, İran ve ..., a.g.e., s.124.

ABD ordusu çekilmesine rağmen, iç sorunların bitmediği Irak'ta, üçe bölünme senaryoları konuşulmaktadır. Buna göre kuzeyde Kürt, orta bölgelerde Sünni Arap, güneyde ise Şii Arap devletlerinin kurulması, en azından Irak Kuzeyi Yerel Yönetimi (IKYY) örneğindeki gibi özerk yapıların kurulması gündeme gelmektedir. Bu durumda, Şiicilik politikası izleyen İran, kendisine müzahir Şii yapıların kurulabilmesi için, IKYY'nin gelişmesini desteklemekte ve ticari-siyasi ilişkilerini güçlendirmektedir.

7.2.3. Suriye³⁷⁸

Türkiye ve Irak'taki Kürtçülük faaliyetlerini destekleyen Suriye; Irak'taki Kürtçülük faaliyetlerine müdahil olabilmek için, 1976 yılında, Şam'da Celal Talabani'nin liderliğini yaptığı Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB)'nin kurulmasını sağlamış ve Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP)'yle, Fırat ve Dicle sularını kontrol altına alan Türkiye'ye karşı kanlı terör eylemleri yürüten PKK bölücü terör örgütüne, 1998 yılına kadar hamilik yapmıştır.³⁷⁹

ABD'nin Irak işgali sonrasında, Kürtçülük tehdidiyle karşılaşan Suriye, yıllardır vatandaşlık hakkı dahi vermediği, kendi Kürtleriyle karşı karşıya gelmiştir.³⁸⁰ Mart 2004 ayında, Kamışlı bölgesinde yaşanan olaylar, Suriye'nin bölge ülkelerine karşı kullandığı Kürt kartının, nasıl bir bumerang etkisine sahip olduğunu görmesini sağlamıştır. Bu tarihten sonra, terörle mücadele konusunda Türkiye ve İran'la işbirliği yapan Suriye'nin, tehdit algılamaları değiştiğinde, Kürt kartını tekrar kullanma ihtimalinin bulunduğu gözden uzak tutulmamalıdır.

7.2.4. İsrail

Kendisini Araplar tarafından kuşatılmış ve tehdit altında hisseden İsrail, yaşamsal çıkarları gereği, yakınındaki Arap olmayan uluslarla sıkı işbirliğine girme stratejisini benimsemiştir. Bu stratejinin gereği olarak,

³⁷⁸ Suriye ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Poyraz Gürson, Suriye, Atılım Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2010.

³⁷⁹ Şatlık Amanov, Hafız Esad Dönemi Suriye Dış Politikası, Ortadoğu Siyasetinde Suriye, Derleyenler: Türel Yılmaz, Mehmet Şahin, Platin Yayınları, Ankara, 2004, s.218.

³⁸⁰ Berna Süer, Suriye'nin Dış Politikası ve Irak Savaşı, II. Körfez Savaşı, Editörler: Mehmet Şahin, Mesut Taştekin, Platin Yayınları, Ankara, 2006, s.217.

düşman gördüğü ülkeleri istikrarsızlaştırmayı hedeflemiş ve bu ülkelerin azınlıklarını destekleme politikasını geliştirmiştir.³⁸¹

Yaşadığı sorunlar nedeniyle, Arap ülkeleriyle dört defa savaşan İsrail, karşısındaki Arap bloğunu zayıflatıcı politikalar geliştirmeye başlamıştır. İsrail, Arap Dünyası'nın en önemli aktörlerinden Irak'ı devre dışı bırakabilmek amacıyla, 1960'lı yıllardan itibaren, Barzani'ye bağlı silahlı gruplar ile yakın temas geçmiştir. İsraili subayların silahlı unsurlara verdiği eğitim ve İran üzerinden aktarılan silahlarla sağlanan bu destek, Irak Ordusu'nun içeride zayıf düşerek, diğer Arap ülkeleri gibi İsrail'le savaşmasını ve sınır sorunları yaşadığı İran'la mücadele etmesini engellemiştir.³⁸²

Günümüzde de Irak kuzeyindeki yönetim ile sıcak ilişkiler kuran İsrail, Ortadoğu'da bağımsız bir Kürt devletinin kurulmasına destek veren tek ülke gibi gözükmektedir.

İsrail'in bu yönde bir politika izlemesinin sebeplerini³⁸³;

- Bölgede bir Kürt devletinin kurulmasını sağlayarak, Türkiye, İran ve diğer Arap ülkelerinin enerjisini bu konu üzerine harcamasını sağlayıp, kendi üzerindeki baskıyı azaltmak,
- Tehdit olarak gördüğü İran ile arasında, güvenli bir tampon bölge oluşturmak,
- Irak kuzeyindeki enerji kaynaklarında söz sahibi olmak,
- Kerkük-Hayfa petrol boru hattını tekrar işler hale getirerek, Türkiye'nin Irak kuzeyi üzerindeki etkisini ortadan kaldırmak,
- Dicle suyunu kontrol ederek, İran'ın güdümüne girme ihtimali bulunan Irak güneyindeki Şiileri baskı altına almak şeklinde açıklayabiliriz.

³⁸¹ Yılmaz, Uluslararası ..., a.g.e., s.155.

³⁸² a.g.e., s.157.

³⁸³ Türel Yılmaz, Irak Savaşı'nda İsrail'in Politikası, II. Körfez Savaşı, Editörler: Mehmet Şahin, Mesut Taştekin, Platin Yayınları, Ankara, 2006, s.128.

SONUÇ

Irak'ın 2012 başlarındaki durumu incelendiğinde;

- Saddam Hüseyin sonrasında yönetimi ele geçiren ancak tam hâkimiyet kuramayan ve kendi içinde de bölünmeler yaşayan Şii Araplar;
- Sistem dışına itildikleri gerekçesiyle küskünlükler yaşayan, bu nedenle radikal İslamcı grupların istismarına açık hale gelen Sünni Araplar,
- Türkiye haricindeki tüm unsurlar tarafından yok sayılan, bu nedenle varlıklarını diğer gruplar içerisinde faaliyet göstererek devam ettirmeye çalışan Türkmenler,
- ABD ile işbirliği yapmanın meyvelerini yiyen ve Irak kuzeyinde bağımsızlığa giden bir özerk yapı elde eden Kürtler temel aktörler arasında yer almaktadır.

ABD'nin işgal öncesinde iddia ettiği kitle imha silahlarının hiçbirini bulamaması, kısa bir süre içinde Irak'ta kendine müzahir bir yapı kurması ve bu yapının kendi ayakları üzerinde duracak seviyeye gelmesinin akabinde, petrol ve doğalgaz kaynaklarının, batılı şirketlere açılması, enerji yatırımlarının başlamasından sonra ise temel önceliğin üretim sahalarının, boru hatlarının ve rafinerilerin güvenliğinin sağlanması üzerine kurulması, işgalin mantığını açıklamaya yeterlidir.

Günümüzde yaşanan tartışmalarda; Irak'ın toprak bütünlüğü savunulurken, kurulan yapıda bunun imkânsızlığı göze çarpmaktadır. Nitekim Irak kuzeyinde anayasal güvenceye kavuşan bir Kürt özerkliği söz konusudur. Irak petrolünün sadece %6'sına sahip bu özerk bölge, bağımsızlık yolunda daha büyük bir güç elde edebilmek amacıyla, başta Kerkük gibi büyük petrol zenginliğine sahip alanları da sınırlarına katma arayışı içerisine girmiştir.

Sünni Arapların yaşadığı orta kesimler ise petrol fakiri olmasının yanı sıra, tarım ve hayvancılığa da elverişli değildir. Zaten petrol endüstrisinden başka sanayi dalı olmayan Irak'ta, Sünni Arapların Irak'ın diğer bölgelerine bağımlı oldukları görülecektir.

Şii Araplar ise İran yanlıları ve Irak milliyetçileri olarak ikiye bölünmüş gibi görünmektedir. Irak milliyetçileri, Irak'ın yönetimini ellerinde tutup, Sünni Araplar ve Kürtler üzerinde hakimiyet kurma eğilimi gösterirken, İran yanlıları kuzeydeki Kürt özerkliğine benzer bir yapının Irak petrolünün %75'ine sahip olan güneydeki Basra eyaletinde de kurulmasını, bu şekilde petrol zenginliğinin diğer gruplarla paylaşılmamasını talep etmektedirler.

Bu genel manzaraya bakıldığında, Irak'ın parçalanmasının an meselesi olduğu görülecektir. Ancak Irak'ın hem güneyinde, hem de kuzeyinde önemli enerji anlaşmaları yapan çok sayıda petrol şirketi, diplomatik aktör olarak devreye girmiş ve bağılı oldukları devletleri baskı aracı olarak kullanarak gruplar arası çatışmayı önlemişlerdir.

Ancak Irak'taki tüm dış aktörlerin temel önceliğinin enerji güvenliği olduğu dikkate alınır, Irak'ın bütünlüğünün ekonomik çıkarlara zarar vermeye başlaması durumunda, Irak'ın parçalanmasının gündeme getirilebileceği unutulmamalıdır. Ancak parçalanma durumunda ise beka sorunu yaşayan Türkiye ve İran ile intikam duygusuna kapılan Arapların, Kürt devletine yaşam şansı vermeyeceği de bir başka gerçekliktir.

Devlet geleneğine sahip olmayan Kürtlerin, devlet kuracak kadar milletleşemedikleri, dış dünyaya açılacak deniz bağlantılarının bulunmaması ve kurulacak devletin sınırları içerisinde önemli oranlarda Türkmen ve Arap nüfusunun da bulunacağı hususları da, Kürt devleti önündeki en gerçekçi engeller arasında yer almaktadır.

ABD ve İngiltere'nin geleneksel Kürt politikasının devam etmesi durumunda; Kürt yönetimi güçlendirilerek, bölge ülkelerini tehdit eder duruma getirilmesi, ama daha büyük krizlerin önüne geçmek maksadıyla,

bağımsızlığının engellenmesi, bu şekilde kontrol dışına çıkma ihtimali bulunan bölge ülkelerinin baskı altına alınması sağlanmış olacaktır.

Irak'ın toprak bütünlüğünün korunamaması durumunda ise, Irak'taki özerk yapının Türkiye'ye bağlanması gündeme gelebilir. Misak-ı Milli (Milli Sınırlar) içerisinde olmasına karşın, sınırlarımız içerisinde tutamadığımız Musul Vilayeti (Musul, Kerkük, Süleymaniye, Erbil, Dohuk)'nin Türkiye'ye bağlanacak olması Türk kamuoyunda heyecanla karşılanabilir. Ancak böyle bir özerk yapının Türkiye'nin kanatları altında semirilip bağımsızlığa ilerlemesinin, bunun yanında Türkiye Kürtlerini de içine alacak büyük Kürdistan'ın altyapısının hazırlanmasının önü açılmış olacaktır. Ayrıca Türkiye'nin geçici de olsa, bölgede hakimiyet kurmasından rahatsız olan İran ile karşı karşıya gelip, daha geniş bir alana yayılacak Sünni-Şii savaşının önü açılmış olacaktır. Bu savaş elbette İran'a saldırmaya cesaret edemeyen, diğer taraftan da Türkiye'nin güçlenmesinden rahatsız olan devletlerin işine gelen, bulunmaz bir fırsat olacaktır.

Irak'ın parçalanmasına ilişkin bir diğer senaryo ise; Suriye'de çıkacak bir iç karışıklık sonrasında, Irak'takine benzer bir Kürt özerk bölgesinin ortaya çıkması, İsrail'in de devreye girmesiyle, bu özerk yönetimin İsrail ile komşu olması sağlanabilir. Bu şekilde kurulacak Kürt devleti, İsrail üzerinden denize açılmış olacak ve Türkiye ile İran'ın baskısından kurtulmuş olacaktır.

Bu senaryo gerçekleştirilebilir gibi gözükse de, uzun yıllar Araplarla savaşmış ve ancak ABD'nin desteğiyle üstün gelebilmiş İsrail'in, karşısına Araplarla beraber Türkiye ve İran'ın da dikilmesiyle, güvenliğinin neredeyse tamamen ortadan kalkacağı akıllardan çıkarılmamalıdır.

Zor ihtimal gibi gözükse de; ABD'nin tüm gücüyle İsrail'in güvenliğini sağladığı, bu maksatla Ortadoğu ülkelerinin tamamıyla bizzat kendisinin karşı karşıya geldiği, Çin ve Rusya'nın ise tarafsız kaldığı ve bu sayede Kürt-İsrail ittifakının başarıyla sürdürüldüğü ihtimali düşünüldüğünde ise; bölgedeki petrolün tükendikten sonra, batılı ülkelerin Kürt devletinden desteğini çekeceği, dış destekten mahrum kalan Kürt devletinin ise intikam duygusu ile

dolan çevredeki ülkelerin çok kanlı hışmına uğrayacağı göz önünde tutulmalıdır.

Bu ihtimaller dahilinde, Türkiye, Irak kuzeyine yönelik politika geliştirirken, imparatorluk bakiyesi bir devlet olduğunu, bölge üzerinde kültürel ve tarihi derinlikten kaynaklanan büyük bir yumuşak güce sahip olduğunu unutmamalıdır. Türkiye bölgeye yönelik stratejisini belirlerken, enerji sömürüsü üzerinden plan yapan devletlerin istediği şekilde değil, kendi cihan devleti anlayışıyla hareket etmelidir.

Bu kapsamda, Irak kuzeyine yönelik eğitim ve sağlık başta olmak üzere, sosyal projelere ağırlık verilmesi, iş adamlarımızın ise bölgeye yönelik yatırımlarını yoğunlaştırmalarının teşvik edilmesi gerekmektedir. Sosyal ve ekonomik yönden Anadolu'nun bir uzantısı haline getirilerek, Türkiye'ye bağlanan Irak kuzeyinde, Kürtlerin en güvenilir dostlarının Türkler olduğu, Türk-Kürt birliğinin tarihe dayalı bir ittifak, hatta kader ortaklığı olduğu, bu nedenle Kürtlerin, batılıların teşvikiyle, kendilerine zarar verecek sonu gelmeyen maceralara girmemeleri gerektiği, etkin bir şekilde anlatılmalıdır.

En nihayetinde ise, tüm Türkiye'nin ortak arzusu olan, Anadolu insanıyla gönül birliğini kuran Irak kuzeyindeki tüm unsurların, Türkiye'ye bağlanması ve Misak-ı Milli'nin son parçasının da ülkemize katılması gerçekleşmiş olacaktır.

KAYNAKÇA

A-KİTAPLAR

ARI Tayyar, **2000’li Yıllarda Basra Körfezinde Güç Dengesi**, Alfa Yayınları, İstanbul, 1999.

ARI Tayyar, **Irak, İran ve ABD: Önleyici Savaş, Petrol ve Hegemonya**, Alfa Yayınları, 2004.

ARMAOĞLU Fahir, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2010.

ATTAR Ali Rıza, **Kürtler**, Ağaç Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2004.

AYBARS Ergün, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-1**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1990.

BABEKİR Hoşevi, SHEHTMAN Pael, **Kürdistan Bayrağının Altında**, Avesta Yayınları, İstanbul, 2010.

BALBAY Mustafa, **Irak Bataklığında Türkmen-Amerikan İlişkileri**, Cumhuriyet Kitapları Yayınları, İstanbul, 2004.

BAYRAKTAR Mehmet, **Bitlisli İdris**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1991.

BOİS Thomas, MİNORSKY Vladimir, KENZİE D.N. Mac, **Kürtler ve Kürdistan** (Çeviren: Kamuran Fıratlı), Doz Yayınları, İstanbul, 1996.

BULUT Faik, **Kürt Dilinin Tarihçesi**, Berfin Yayınları, İstanbul, 2006.

ÇAY Abdulhaluk M., **Her Yönüyle Kürt Dosyası**, İlgı Yayınları, Ankara, 1993.

ÇORA A. Nazmi, **Kürt Sorununun Geleceği**, Q-Matris Yayınları, İstanbul, 2004.

DAVUTOĞLU Ahmet, **Stratejik Derinlik**, Küre Yayınları, İstanbul, 2004.

DOWALL David Mc, **Modern Kürt Tarihi** (Çeviren: Neşenur Domaniç), Doruk Yayınları, İstanbul, 2004.

EDMONDS C.J., **Kürtler, Türkler ve Araplar, Kuzeydoğu Irak'ta Siyaset, Seyahat ve İnceleme (1919-1925)** (Çeviren: Serdar Şengül, Serap Şengül) Avesta Yayınları, İstanbul, 2003.

ELDEM Vedat, **Harp ve Mütareke Yıllarında Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomisi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1994.

ERER Tekin, **Kürtçülük Meselesi**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1994.

ERGİL Doğu, **Körfez Bunalımı**, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1990.

FOLK William R., **Irak'ı Anlamak** (Çeviren: Nurettin El Hüseyini), NTV Yayınları, 2007.

GALBRAİTH Peter, **Irak'ın Sonu: Ulus Devletlerin Çöküşü mü?** (Çeviren: Mehmet Murat İnceayan), Doğan Kitap, 2007.

GÖNLÜBOL Mehmet, ES Ahmet Şükrü, SAR Cem, **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1973) Cilt:1**, Ankara Üniversitesi SBF Yayınları, Ankara, Mart 1999.

GÜNAYDIN Eşref, **Yahudi Kürtler, Babil'in Kayıp Çocukları**, Karakutu Yayınları, İstanbul, 2003.

GÜNER Ahmet, **Tarikatlar**, İstanbul, Milliyet Gazetesi Yayınları, 1986.

GÜREL Şükrü Sina, **Ortadoğu Petrolünün Uluslararası Politikadaki Yeri**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1979.

GÜRSON Poyraz, **Suriye**, Atılım Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2010.

HAN Şeref, **Şerefname Kürt Tarihi** (Çeviren: M. Emin Bozarslan), 3.Basım, Deng Yayınları, İstanbul, 2006.

HANÇERLİOĞLU Orhan, **İnanç Sözlüğü**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993.

İZZETİ İzzetullah, **İran ve Bölge Jeopolitiği**, Küre Yayınları, İstanbul, 2005.

JABA Auguste, Ferdinand Justi, **Dictionnaire Kurde-Français**, Saint Petersburg, 1860.

KALAFAT Yaşar, **Bir Ayaklanmanın Anatomisi (Şeyh Sait)**, ASAM Yayınları, Ankara, 2003.

KARADAĞ Raif, **Petrol Fırtınası**, Emre Yayınları, İstanbul, 2004.

KAYMAZ İhsan Şerif, **Musul Sorunu: Petrol ve Kürt Sorunlarıyla Bağlantılı Tarihsel ve Siyasal Bir İnceleme**, Otopsi Yayınları, İstanbul, 2003.

KİSSİNGER Henry, **Amerika'nın Dış Politikaya İhtiyacı Var mı?** (Çeviren: Tayfun Evyapan), Metu Press Yayınları, Ankara, 2002.

KOCAOĞLU Mehmet, **Uluslararası İlişkiler Işığında Ortadoğu**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1995.

KODAMAN Bayram, **Sultan II. Abdülhamid Devri Doğu Anadolu Politikası**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1987.

KURUBAŞ Erol, **Sevr-Lozan Süreci'nden 1950'lere Kürt Sorunu'nun Uluslararası Boyutu ve Türkiye**, Ankara, 2004.

KURUBAŞ Erol, **1960'lardan 2000'lere Kürt Sorunu'nun Uluslararası Boyutu ve Türkiye**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2004.

KÜRKÇÜOĞLU Ömer, **Osmanlı Devleti'ne Karşı Arap Bağımsızlık Hareketi (1908-1918)**, Ankara Üniversitesi SBF Yayınları, Ankara, 1982.

KÜRKÇÜOĞLU Ömer, **Türk-İngiliz İlişkileri**, Ankara Üniversitesi SBF Yayınları, Ankara, 1978.

MARUFOĞLU Sinan, **Osmanlı Döneminde Kuzey Irak**, 1.Basım, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1998.

MELEK Kemal, **İngiliz Belgeleriyle Musul Sorunu (1890-1926)**, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1983.

MERAY Seha, **Lozan Barış Konferansı / Tutanaklar-Belgeler**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1972.

MESUT Ahmet, **İngiliz Belgelerinde Kürdistan (1918-1958)**, İstanbul, 1992.

MIHOYAN Şakire Hıdoye, **İki Dünya Savaşı Arasında Irak'ta Kürt Sorunu**, Peri Yayınları, İstanbul, 1998.

MİNORSKY Viladimir, **Kürtler**, Doz Yayınevi, İstanbul, 1997.

MİNORSKY Viladimir, BOİS Thomas, **Kürt Milliyetçiliği**, Örgün Yayınevi, İstanbul, 2008.

MOSLEY Leonard, **Petrol Savaşı**, E Yayınları, İstanbul, 1975.

NİKİTİN Bazın, **Kürtler** (1. Cilt), 1.Basım, Özgürlük Yolu Yayınları, İstanbul, 1976.

ORAN Baskın, **Türk Dış Politikası Cilt-1 (1919-1980)**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.

ORAN Baskın, **Kalkık Horoz Çekiç Güç ve Kürt Devleti**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1998.

ÖKE Mim Kemal, **Musul-Kürdistan Sorunu (1918-1926)**, İrfan Yayınevi, İstanbul, 2002.

ÖVER Kıvanç Galip, **Vaadedilmiş Topraklarda Ölüm Kokusu: Kuzey Irak Dosyası**, Papirus Yayınları, İstanbul, 1999.

ÖZCAN Mesut, **Sorunlu Miras Irak**, Küre Yayınları, İstanbul, 2003.

ÖZDAĞ Ümit, **Türkiye, Kuzey Irak ve PKK (Bir Gayri Nizami Savaşın Anatomisi)**, ASAM Yayınları, Ankara, 1999.

ÖZKAN Tuncay, **CIA Kürtleri: Kürt Devleti'nin Gizli Tarihi**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2004.

ÖZNUR Hakkı, **Cahşların Savaşı: Kuzey Irak Kürt Hareketi ve Musul-Kerkük Meselesi**, Altinküre Yayınları, Ankara, 2003.

PAZARCI Hüseyin, **Uluslararası Hukuk**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2003.

SALİNGER Eric, PİRE Laurent, **Körfez Savaşı: Gizli Dosya** (Çeviren: Erdem Akbulut), E Yayınları, İstanbul, 1991.

SAATÇİ Suphi, **Tarihi Gelişim İçinde Irak'ta Türk Varlığı**, Tarihi Araştırmalar ve Dokümantasyon Merkezi Kurma ve Geliştirme Vakfı Yayınları, İstanbul, 1996.

SAATÇİ Suphi, **Tarihten Günümüze Irak Türkmenleri**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2003.

SASUNİ Garo, **Kürt Ulusal Hareketleri ve 15. YY'dan Günümüze Ermeni-Kürt İlişkileri** (Çeviren: Bedros Zartaryan, Memo Yetkin), Med Yayınevi, İstanbul, 1992.

SEVİM Ali, **Malazgirt Meydan Savaşı**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1971.

SÜMER Faruk, **Kara Koyunlular**, Türk Tarih Kurum Yayınları, Ankara, 1992.

SÜSLÜ Azmi, **Kürtler ve Sosyal Gelişmeleri**, Tanmak Yayınları, Ankara, 1993.

TANERİ Aydın, **Türkistanlı bir Türk Boyu Kürtler**, TKAE Yayınları, Ankara, 1983.

TURAN Osman, **Doğu Anadolu Türk Beylikleri Tarihi**, Turan Neşriyat Yurdu, İstanbul, 1973.

TURAN Osman, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, Turan Neşriyat Yurdu, İstanbul, 1971.

TÜRKMEN Zekeriya, **Musul Meselesi: Askeri Yönden Çözüm Arayışları (1922-1925)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2003.

ULUĞBAY Hikmet, **İmparatorluktan Cumhuriyete Petropolitik**, De-Ki Yayımevi, Ankara, 2003.

YALÇIN Durmuş, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-1**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2008.

YAVUZ Bige, **Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk-Fransız İlişkileri**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1994.

YAVUZ Turan, **ABD'nin Kürt Kartı**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1993.

YERGİN Daniel, **Petrol: Para ve Güç Çatışmasının Epik Öyküsü** (Çeviren: Kamuran Tuncay), Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2003.

YILDIZ Kerim, **Irak Kürtleri**, 1.Basım, Belge Yayınları, İstanbul, 2005.

YILMAZ Türel, **Uluslararası Politikada Ortadoğu**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004.

YİNANÇ Refet, **Iraklı Sığınmacılar ve Türkiye (1988-1991)**, Tanmak Yayınları, Ankara, 1992.

ZEKİ M. Emin, **Kürdistan Tarihi**, 2.Basım, Beybun Yayınları, Ankara, 1992.

ZORGBİBE Charles, **Körfezin Tarihi ve Jeopolitiği** (Çeviren: Yıldırım Büktel), İletişim Yayınları, İstanbul, 1992.

B-MAKALELER

AMANOV Şatlık, **Hafız Esad Dönemi Suriye Dış Politikası, Ortadoğu Siyasetinde Suriye**, Derleyenler: Türel YILMAZ, Mehmet ŞAHİN, Platin Yayınları, Ankara, 2004.

BARDAKÇI Murat, **Musul'u Nasıl Kaybettik?**, Hürriyet Gazetesi Tarih Eki, İstanbul, 2003.

BENGİO Ofra, **Irak'ın Toprak Bütünlüğü Tehdit Altında** (Çeviren: Cahide Ekiz), Avrasya Dosyası Kuzey Irak Özel Sayısı, Cilt:3 Sayı:1, 1996.

BERZENCİ Sadi, **Irak Kürdistanı'nda Mevcut Durum Hakkında Görüş**, Avrasya Dosyası Kuzey Irak Özel Sayısı, Cilt:3 Sayı:1, İlkbahar 1996.

DEMİR İdris, **The Northern Iraq 1990-2000**, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:3 Sayı:5, 2007.

DEMİRAL Nejdet, ŞÜKÜR Soran, HASAN Mazin, **Geçiş Dönemi Irak Devleti Yönetim Yasası ve Irak'ın Geleceğine Etkileri**, Stratejik Analiz, Cilt:5 Sayı:50, Haziran 2004.

ERKMEN Serhat, YILMAZ Hasan, **Ortadoğu Denklemi ve Dünden Bugüne ABD'nin Irak Politikası**, Stratejik Analiz, Cilt:1 Sayı:12, Nisan 2001.

ERKMEN Serhat, YILMAZ Hasan; **Türkiye'nin Kuzey Irak'lı Kürt Gruplarla İlişkileri: 10 yılın Anatomisi ve Geleceğe İlişkin Beklentiler**, Stratejik Analiz, Cilt:3 Sayı:30, Ekim 2002.

ERKMEN Serhat; **Türkiye'nin Körfez Savaşı Sonrası Kuzey Irak Politikası**; Irak Krizi (2002-2003); Derleyenler: Ümit Özdağ, Sedat Laçiner, Serhat Erkmen; ASAM Yayınları; Ankara; 2003.

ERSANEL Nedret, **Burnu Yeniden Kalkan Almanya**, M5 Savunma ve Strateji Dergisi, Sayı:111, Eylül 2002.

GÖZEN Ramazan, **ABD'nin Irak'ı İşgali: Yeni Muhafazakâr, Demokratik Emperyalist Bir Proje**, 2. Körfez Savaşı, Derleyenler: Mehmet Şahin, Mesut Taştekin, Platin Yayınları, Ankara, 2006.

GUNTER Michael M., **A De Facto Kurdish State In Northern Iraq**, Third World Quartely, Cilt:14 No:2, Haziran 1993.

GUNTER Michael M., **The KDP-PUK Conflict in Northern Iraq**, Middle East Journal, Vol:50 No:2, Spring 1996.

GÜRKAN İhsan, **1989-1990 Demokrasi Devrimi ve Soğuk Savaş Sonrasında Ortadoğu ve Türkiye**, Su Sorunu, Türkiye ve Ortadoğu, Derleyen: Sabahattin Şen, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1993.

GÜRKAN İhsan, **1990-1991 Basra Körfezi Bunalımı: Politik ve Stratejik Sorunlar ve Barışa Yönelik Düşünceler**, Dış Politika Bülteni Cilt:3 No:1, Nisan 1991.

HASAN Mazin, **Irak Kürtlerinin Bitmeyen Kavgası**, Irak Krizi (2002-2003); Derleyenler: Ümit Özdağ, Sedat Laçiner, Serhat Erkmen; ASAM Yayınları; Ankara; 2003.

HASAN Mazin, **Türkmenler, Türkiye ve Irak: Körfez Savaşı'ndan Irak'ın İşgaline Türkmenlerin Durumu**, Avrasya Dosyası Yeniden Yapılanan Ortadoğu Özel Sayısı, Cilt:9 Sayı:4, Kış 2003.

KAYMAZ İhsan Şerif, **Arap-Kürt Karşıtlığı Temelinde Irak'ın Parçalanmasına Giden Yol ve Türkiye**, Güvenlik Stratejileri Dergisi, Cilt:1 Sayı:1, Haziran 2005.

KAYMAZ İhsan Şerif, **Emperyalizmin Kürt Kartı**, Akademik Bakış, Cilt:1 Sayı:1 Kış 2007.

KİRİŞÇİ Kemal, **Huzur mu Huzursuzluk mu: Çekiç Güç ve Türk Dış Politikası**, Türk Dış Politikasının Analizi, Derleyen: Faruk Sönmezoğlu, Der Yayınları, İstanbul, 1994.

KOÇ Şanlı Bahadır, **ABD'nin Kuzey Irak Politikası ve Türkiye'nin Çıkarları Üzerindeki Etkileri**, Stratejik Analiz, Cilt:8 Sayı:86, Haziran 2007.

KURŞUN Zekeriya; **Osmanlı'dan Amerika'ya Tanımlanamayan Ülke Irak**; Irak Dosyası Cilt:1; Hazırlayanlar: Ali Ahmetbeyoğlu, Hayrullah Cengiz, Yahya Başkan; İstanbul; 2003.

KURUBAŞ Erol, **Irak'ta Kürt Ayrılıkçılığı ve Başarı Şansı**, Avrasya Dosyası Jeopolitik Özel Sayısı, Cilt:8 Sayı:4, Kış 2002.

KURUBAŞ Erol, **Irak'ta Kürt Hareketi: İç Çekişme, Dış Destek, Ayaklanma**; Irak Krizi (2002-2003), Derleyenler: Ümit Özdağ, Sedat Laçiner, Serhat Erkmen; ASAM Yayınları; Ankara; 2003.

OLSON Robert, **The Kurdish Question in The Aftermath of The Gulf War: Geopolitical and Geostrategic Changes in The Middle East**, Third World Quarterly, Vol:13 No:3, 1992.

ÖZCAN Nihat Ali, **Türkiye'nin Kronikleşen Baş Ağrısı: Kuzey Irak**, Stratejik Analiz, Cilt:1 Sayı:12, Nisan 2001.

ÖZCAN Sevinç Alkan, **ABD'nin Afganistan Operasyonu ve Türk Dış Politikası**, Avrasya Etüdüleri, Sayı:27-28, 2005.

ÖZMEN Hasan, **Kuzey Irak'ta Kürt Partileri Arasındaki İhtilafların Nedenleri**, Avrasya Dosyası Kuzey Irak Özel Sayısı, Cilt:3 Sayı:1, İlkbahar 1996.

ÖZTEKİN Kemal, **Kuzey Irak'ta Ekonomik Durum**, Karanet, Aralık 2006.

SİNKAYA Bayram, **II. Körfez Savaşı Sonrası Irak'ta Yönetimin Yeniden Tesisi**, II. Körfez Savaşı, Derleyenler: Mehmet Şahin, Mesut Taştekin, Platin Yayınları, Ankara, 2006.

SÜER Berna, **Suriye'nin Dış Politikası ve Irak Savaşı**, II. Körfez Savaşı, Editörler: Mehmet Şahin, Mesut Taştekin, Platin Yayınları, Ankara, 2006.

ŞAHİN Mehmet, **2003 Irak Savaşı ve Iraklı Kürtler**, II. Körfez Savaşı, Derleyenler: Mehmet Şahin, Mesut Taştekin, Platin Yayınları, Ankara, 2006.

ŞÜKÜR Soran, HASAN Mazin; **Irak'ta Demokrasi Provası**, Stratejik Analiz, Cilt:5 Sayı:59, Mart 2005.

TAŞKIRAN Cemalettin, **Irak'a müdahale, Kuzey Irak ve Türkmenler**, 2023 Dergisi, Sayı:13, 15 Mayıs 2002.

TEPE E.Banu, SERDAR Seda; **Irak Krizi Sonucunda Batı'da Kamplaşma ve NATO Krizi**; Irak Krizi (2002-2003); Derleyenler: Ümit Özdağ, Sedat Laçiner, Serhat Erkmen; ASAM Yayınları; Ankara; 2003.

USLU Nasuh, **Körfez Savaşı ve Amerika'nın Politikaları**, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt: 54 Sayı: 3, 1999.

ÜLGER İrfan Kaya, **Kuzey Irak'taki Düşman Kardeşler: IKDP ve KYB**, Avrasya Dosyası, Cilt:3 Sayı:1, İlkbahar 1996.

YILMAZ Hasan, **Irak'ta Muhalefet ve ABD'nin Irak Politikası**, Avrasya Dosyası Irak Özel Sayısı, Cilt:6 Sayı:3, ASAM Yayınları, Ankara, Sonbahar 2000.

YILMAZ Türel, **Irak Savaşı'nda İsrail'in Politikası**, II. Körfez Savaşı, Editörler: Mehmet Şahin, Mesut Taştekin, Platin Yayınları, Ankara, 2006.

C-TEZLER VE RAPORLAR

ÇİFTÇİ Fikret, **Atatürk ve Musul Sorunu**, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Malatya, 2000.

DEMİR Hasan, **Irak'ta Petrol Mücadelesi: Çok Uluslu Şirketler, Uluslararası Anlaşmalar ve Anayasal Tartışmaların Işığında Bir Analiz**, Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM), Rapor No:103, Ankara, Ocak 2012.

DUMAN Bilgay, DOĞAN Sercan, **Irak İstatistikleri**, Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM), Rapor No:100, Ankara, Ocak 2012.

ERKMEN Serhat, DOĞAN Sercan; **7 Mart 2010 Irak Parlamento Seçimleri Kesin Olmayan Resmi Sonuçları**, Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM), Ankara, Mart 2010.

ERKMEN Serhat, AYHAN Veysel, TURAN Kürşad, DUMAN Bilgay, ORHAN Oytun, **7 Mart 2010 Irak Parlamento Seçim Sonuçlarının ve Yeni Siyasal Denklemin Değerlendirilmesi**, Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM), Rapor No:17, Ankara, Nisan 2010.

ERKMEN Serhat, ORHAN Oytun, **Kuzey Irak'ın Toplumsal Siyasal Yapısı ve Kürt Bölgesel Yönetimi'nin Türkiye ile İlişkileri**, Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM), Rapor No:43, Ankara, Nisan 2011.

ESEN Şenay, **Çokuluslu Petrol Şirketleri ve Kafkaslar**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2002.

Genelkurmay Başkanlığı, **Irak Ülke Kitabı**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2003.

SAVAŞ Mesut, **ABD'nin Irak Harekâtı'nın Türkiye'ye Etkileri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Harp Akademileri Komutanlığı, İstanbul, 2004.

TEZCAN Yılmaz, **Kuzey Irak-2010 (Muhtemel Gelişmeler)**, HAK Basımevi, İstanbul, 1996.

TUTAR Filiz, **Petrolün Bir Enerji Kaynağı Olarak Türkiye Ekonomisinde Önemi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 1992.

D-İNTERNET SİTELERİ

www.krg.org (**IKYY Resmi Web Sitesi**) (Erişim Tarihi: 04.08.2012)

www.addaxpetroleum.com (**Addax Petroleum Resmi Web Sitesi**)
(Erişim Tarihi: 05.08.2012)

www.afren.com (**Afren Resmi Web Sitesi**) (Erişim Tarihi:
05.08.2012)

www.crescent.ae (**Crescent Petroleum Resmi Web Sitesi**) (Erişim
Tarihi: 05.08.2012)

www.danagas.com (**Dana Gas Resmi Web Sitesi**) (Erişim Tarihi:
05.08.2012)

www.dno.no (**DNO Resmi Web Sitesi**) (Erişim Tarihi: 05.08.2012)

www.exxonmobil.com (**ExxonMobil Resmi Web Sitesi**) (Erişim
Tarihi: 05.08.2012)

www.gazprom.com (**Gazprom Resmi Web Sitesi**) (Erişim Tarihi:
05.08.2012)

www.gazprom-neft.com (**Gazprom Neft Resmi Web Sitesi**) (Erişim
Tarihi: 05.08.2012)

www.genelenergy.com (**Genel Enerji Resmi Web Sitesi**) (Erişim Tarihi: 06.08.2012)

www.shamaranpetroleum.com (**Shamaran Petroleum Resmi Web Sitesi**) (Erişim Tarihi: 06.08.2012)

www.aspectenergy.com (**Aspect Energy Resmi Web Sitesi**) (Erişim Tarihi: 06.08.2012)

www.gulfkeystone.com (**Gulf Keystone Petroleum Resmi Web Sitesi**) (Erişim Tarihi: 06.08.2012)

www.heritageoilplc.com (**Heritage Oil Company Resmi Web Sitesi**) (Erişim Tarihi: 06.08.2012)

www.hess.com (**Hess Resmi Web Sitesi**) (Erişim Tarihi: 06.08.2012)

www.hkninc.com (**HKN Energy Resmi Web Sitesi**) (Erişim Tarihi: 06.08.2012)

www.maerskoil.com (**Maersk Oil Resmi Web Sitesi**) (Erişim Tarihi: 06.08.2012)

www.huntoil.com (**Hunt Oil Resmi Web Sitesi**) (Erişim Tarihi: 06.08.2012)

www.mol.hu (**MOL Resmi Web Sitesi**) (Erişim Tarihi: 06.08.2012)

www.knoc.co.kr (**KNOC Resmi Web Sitesi**) (Erişim Tarihi: 06.08.2012)

www.marathonoil.com (**Marathon Resmi Web Sitesi**) (Erişim Tarihi: 06.08.2012)

www.murphyoilcorp.com (**Murphy Oil Resmi Web Sitesi**) (Erişim Tarihi: 06.08.2012)

www.nikoresources.com (**Niko Resmi Web Sitesi**) (Erişim Tarihi: 06.08.2012)

www.oilsearch.com (**Oil Search Company Resmi Web Sitesi**) (Erişim Tarihi: 06.08.2012)

www.omv.com (**OMV Resmi Web Sitesi**) (Erişim Tarihi: 06.08.2012)

www.petoil.com.tr (**Petoil Resmi Web Sitesi**) (Erişim Tarihi: 07.08.2012)

www.petroceltic.com (**Petroceltic Resmi Web Sitesi**) (Erişim Tarihi: 07.08.2012)

www.primenri.com (**Prime Natural Resources Resmi Web Sitesi**)
(Erişim Tarihi: 07.08.2012)

www.repsol.com (**Repsol Resmi Web Sitesi**) (Erişim Tarihi:
07.08.2012)

www.ril.com (**Reliance Industries Limited Resmi Web Sitesi**)
(Erişim Tarihi: 07.08.2012)

www.sterlingenergyuk.com (**Sterling Resmi Web Sitesi**) (Erişim
Tarihi: 07.08.2012)

www.talisman-energy.com (**Talisman Resmi Web Sitesi**) (Erişim
Tarihi: 07.08.2012)

www.total.com (**Total Resmi Web Sitesi**) (Erişim Tarihi: 07.08.2012)

www.vastexploration.com (**Vast Resmi Web Sitesi**) (Erişim Tarihi:
07.08.2012)

www.westernzagros.com (**Western Zagros Resmi Web Sitesi**)
(Erişim Tarihi: 07.08.2012)

en.wikipedia.org/wiki/Afren (Erişim Tarihi: 05.08.2012)

en.wikipedia.org/wiki/ExxonMobil (Erişim Tarihi: 05.08.2012)

www.hurriyetdailynews.com/images/Documents/Oil-Rush.pdf (Erişim Tarihi: 05.08.2012)

www.guardian.co.uk/business/2009/jun/24/oil-company-sinopec-addax-merger (Erişim Tarihi: 05.08.2012)

uk.reuters.com/article/2008/02/22/heritage_reorganization_idUKN226227912008022 (Erişim Tarihi: 06.08.2012)

www.iraq-businessnews.com/2010/03/16/mol-makes-discovery-in-akri-bijeel-block-in-kurdistan/ (Erişim Tarihi: 06.08.2012)

www.iraq-businessnews.com/tag/harir/ (Erişim Tarihi: 07.08.2012)

haber.gazetevatan.com/buyuk-anlasma/471787/1/Haber (Erişim Tarihi: 06.08.2012)

www.derrickpetroleum.com/2012/01/30/total_jumps_the_kurdistan_bandwagon (Erişim Tarihi: 05.08.2012)

4.bp.blogspot.com/_yCnIK3xg848/TU9vC_J47_I/AAAAAAAAALA/hV2gGN_LV14/s1600/1914-Iraq.gif (Erişim Tarihi: 05.08.2012)

3.bp.blogspot.com/X5qUjG3B9mU/TfU6GpOX8PI/AAAAAAAAAYc/YCNKygDaAQM/s1600/Iraq-Kurdistan-map.jpg (Erişim Tarihi: 05.08.2012)

4.bp.blogspot.com/f4bLXzNGPMI/TksAexOo43I/AAAAAAAAAfs/fvLzouOAvyl/s1600/disputed+territories (Erişim Tarihi: 05.08.2012)

ÖZET

SANYÜREK Bora, Irak Kuzeyindeki Enerji Kaynaklarının Kürt Devlet Oluşumuna Etkisi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2012.

“Irak Kuzeyindeki Enerji Kaynaklarının Kürt Devlet Oluşumuna Etkisi” konulu tez çalışmamızla; Türkiye ve dünya gündemini meşgul eden Irak’taki Kürt olgusu, Irak kuzeyindeki enerji kaynakları ve bu kaynakların, muhtemel bir Kürt devletinin kurulmasına yapacağı etkiler incelenmiştir.

Tez çalışmamızın hazırlanmasında, konu ile ilgili yapılan kaynak taramasından sonra, elde edilen veriler süzülerek, tarafsız bir bakış açısıyla, incelenmeye başlanmıştır. Ağırlıklı olarak; kitap, makale ve rapor gibi kaynaklardan faydalanılarak yapılan çalışmada, bölge konusunda uzman kişilerin görüşlerine de başvurulmuştur.

Çalışmamız süresince elde edilen verilerin analiz edilmesi sonucunda; bağımsız bir Kürt devletinin kurulmasının sosyolojik, ekonomik ve politik yönden mümkün gözükmediği, halihazırda var olan Kürt özerk bölgesine destek veren başat güçlerin de Ortadoğu’daki dengelerin bozulmasına engel olmak maksadıyla, böyle bir devletin kurulmasına izin vermeyeceği, ancak her şeye rağmen bağımsız bir Kürt devletinin kurulması durumunda ise ya bu devletin uzun ömürlü olamayacağı yada dış destek sonucu ayakta tutulmaya çalışılarak, bölgesel çatışmaların önünün açılacağı değerlendirilmesine varılmıştır.

Anahtar kelimeler:

1. Kürt devleti
2. Enerji kaynakları
3. Ortadoğu

ABSTRACT

SANYÜREK Bora, The Effect of Energy Resources in Northern Iraq on The Establishment of a Kurdish State, Master Thesis, Ankara, 2012.

In this thesis named as “The Effect of Energy Resources in Northern Iraq on The Establishment of a Kurdish State”, the concepts of Kurds, the energy resources in Northern Iraq and the possible effects of these resources on a Kurdish state have been analyzed.

After a careful research on the sources about the thesis subject, an objective approach has been chosen. Books, articles, reports and the opinions of experts on region have been used respectively.

After a careful analysis of the data the thesis concludes that there is no possibility of establishing a Kurdish state in the region due to sociological, economic and political circumstances; also the main actors and powerful states which support the Kurdish autonomous region will not consider a Kurdish state as a possibility as this will result with an unbalanced Middle East. Also, even if a Kurdish state is established, the endurance of that state will either be short or will cause new regional conflicts.

Keywords:

1. Kurdish state
2. Energy Resources
3. Middle East

